

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

27 MAYIS İHTİLALİ'NDEN SONRA
ORDUDAKİ SİYASAL AYRIŞMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Ender AKYOL

HAZIRLAYAN

Muhammet YÖNDEM

Malatya, 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

27 MAYIS İHTİLALİ'NDEN SONRA ORDUDAKİ SİYASAL AYRIŞMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Muhammet YÖNDEM

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Ender AKYOL

Malatya, 2019

ONUR SÖZÜ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “*27 Mayıs İhtilali’nden Sonra Ordudaki Siyasal Ayrışmalar*” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

27/05/2019

Muhammet YÖNDEM

ÖNSÖZ

“Eğer bir gün sözlerim bilimle ters düşerse, bilimi seçin” diyen Gazi Mustafa Kemal’in ordusunun bir subayı olarak bilimin ışığında ilerlemeyi daima kendime düstur edindim. Böylesine bir çalışmayla da bilim dünyasına adım atıyor olmaktan dolayı çok mutluyum. Henüz bu yolun çok başında olduğumun farkında ve bilimin ışığının bizler için tek aydınlatıcı olduğunun bilincinde olarak Ata’mın işaret ettiği bu yolda ilerlemeye kararlılıkla devam edeceğim.

Bir ferdi olmaktan her zaman onur duyduğum Türk Silahlı Kuvvetleri’nin geçmişi daima beni meraklandıran ve heyecanlandıran bir konu olmuştur. Bilimsel bir çalışmayla böylesine köklü bir ordunun geçmişine bir nebze de olsa ışık tutabilecek olmaktan dolayı gurur duyuyorum.

Bu bilimsel çalışmayı ortaya koymamda en büyük pay sahibi olan, tüm lisansüstü eğitimim boyunca benden yardımlarını ve dostluklarını esirgemeyen, önümü bir ışık gibi aydınlatan değerli danışmanım Dr. Ender AKYOL’a teşekkürü borç bilirim. Tez yazım aşamasında bana göstermiş oldukları yardımlardan dolayı sevgili arkadaşlarım İnan YILDIRIMLIDAL ve Latife CİHAN’a da çok teşekkür ederim. Ayrıca sevgili dostum İshak KARİPKIZ’a da ders kayıtlarım konusunda göstermiş olduğu çabalarından dolayı minnetterlığımı sunuyorum.

Beni dünyaya getiren çok kıymetli anne ve babama, her ne kadar sahip olduğum ilginin bölünmesine neden olsalar da biricik kardeşlerim İnci ve İrem’e sonsuz şükranlarımla..

Muhammet YÖNDEM

ÖZET

YÖNDEM, Muhammet, "27 Mayıs İhtilali'nden Sonra Ordudaki Siyasal Ayrışmalar", Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2019.

Askeri müdahaleler bugüne kadar birçok ülkenin siyasi hayatını etkilemiş ve hâlen de etkilemeye devam etmektedir. Türk siyasi hayatında da birçok askeri müdahale bulunmaktadır. Bu müdahalelerden ilki ise 27 Mayıs 1960 İhtilali'dir.

27 Mayıs İhtilali'nin temelleri 1954 senesine kadar dayanır. 1954 senesi, askerler açısından iktidardaki Demokrat Parti hükümetinin baskıcı ve demokratik olmayan uygulamalarını sergilemeye başladığını değerlendirdikleri yıldır. Bu dönemde ordu üst kademesindeki generallerin çoğu DP yandaşı kişilerden oluştuğu için ordu içerisinde örgütlenmeye başlayan ihtilalci teşkilatlar daha çok genç subaylardan oluşur. Bu genç subaylar ihtilal öncesinde, Menderes Hükümeti'ni devirmek ve ülkede demokrasinin yerleşmesini temin edecek adımlar atmak hususunda anlaşılırlar. Fakat her birinin zihninde ihtilal sonrası sürece ilişkin farklı düşünceler vardır. Yapılması gereken icraatlar ve bunların hangi yollarla yapılacağı ihtilalci subaylar arasında uzlaşmazlık yaratır. O dönem için ihtilalci örgütün parçalanmasına neden olabileceği gerekçesiyle bu sorunlar çözüme kavuşturulmadan ihtilal sonrasına ertelenir.

27 Mayıs 1960 günü, ordunun hiyerarşik yapısı dışında gerçekleşen bir askeri müdahale ile ihtilal gerçekleşir. İktidardaki DP hükümeti devrilir ve yerine ihtilalci askerlerden oluşan Milli Birlik Komitesi yönetimi devralır. Komitenin ve ülkenin başına Orgeneral Cemal Gürsel geçer. Fakat MBK daha çok Albay Alparslan Türkeş ve onunla aynı görüş etrafında birleşen askerlerin etkisi altındadır. Zamanla bu durum değişir ve Alparslan Türkeş'in de dahil olduğu ihtilalci on dört asker, MBK'daki görevlerine son verilerek yurt dışına sürgün edilirler. Bu olayın yanı sıra ordudaki birçok subayın bir gecede emekliye sevk edilmesi, Albay Talat Aydemir önderliğinde Harp Okulu öğrencilerinin ihtilal girişiminde bulunması gibi bazı hususlar da ordunun kendi içerisinde siyasi olarak parçalanmasına sebep olur. 27 Mayıs gecesi ülkeyi içerisine düştüğü parçalanmışlıktan kurtarmak amacıyla yola çıktığını söyleyen ordu, girişmiş olduğu bu ihtilal ile kendisini bir parçalanmışlığa sürükler.

Anahtar Kelimeler: 27 Mayıs İhtilali, Orduda Siyasal Ayrışmalar, Ordu ve Siyaset, İhtilalci Örgütler

ABSTRACT

YÖNDEM, Muhammet, “Political Cleavages in the Army After the May 27 Revolution”, Master’s Thesis, Malatya, 2019.

Military interventions have affected and continue to affect the political life of many countries. There were a lot of military interventions in political life of Turkey. The first of these interventions is the 27 May 1960 Revolution.

The foundation of the May 27 Revolution dates back to 1954. By 1954, the ruling Democrat Party government began to exhibit oppressive and undemocratic attitudes, according to soldiers. Since most of the generals in the upper echelons consisted of supporters of the Democrat Party, the revolution organizations that began within the army were mostly composed of young officers. Before the intervention, the young officers reached an agreement to overthrow the ruling Menderes Government and to implement reforms that establishment the democracy in country. But in their minds there were different opinions about what would they did after the revolution. They fall into disagreement about which reforms should did and how these reforms did. However, they suspended these disagreements after the revolution because of beware split of revolution organizations.

On May 27, 1960, military intervention has been realized by violating the hierarchical structure of the army, overthrown the ruling Democratic Party government and replaced by the National Unity Committee consisting of revolutionary soldiers. General Cemal Gürsel took the head of the committee and the country. However, the National Unity Committee was mostly under the influence of Colonel Alparslan Türkeş and the soldiers who merging around the same notion with him. This situation changed over time and fourteen soldiers involved in the intervention, including Alparslan Türkeş, were dismissed from their duties in the National Unity Committee and exiled abroad. In addition, some other events like sudden obligatory overnight retirement of many officers in the army and revolution attempt of Colonel Talat Aydemir cause the army to disintegrate within itself. On the night of May 27, the army dragged itself into a major disintegration of its own by the military intervention, which it claimed in the cause of to save the country from the fragmentation.

Key Words: The May 27 Revolution, Political Cleavages in the Army, Army and Politics, Pro-Coup Organizations.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	x
EKLER LİSTESİ	xi
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, VARSAYIMLARI, AMACI VE YÖNTEMİ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	1
1.2. Araştırmanın Varsayımları.....	2
1.3. Araştırmanın Amacı	2
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	3
1.5. Bilgi Derleme ve İşleme Yöntemleri.....	3
1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası.....	3
2. İHTİLAL GİDEN SÜREÇ	5
2.1. Sivil – Asker İlişkileri	6
2.2. Tarihsel Süreçte Türk Ordusundaki Gelişmeler.....	7
2.3. Neden İhtilal Kavramı?	12
2.4. Tek Parti Dönemi	13
2.5. Çok Partili Hayata Geçiş Süreci.....	15
2.6. DP Dönemi	19

2.6.1. 1950 – 1954 Arası DP'nin İlk Dönemi	19
2.6.2. 1954 – 1957 Arası DP'nin İkinci Dönemi.....	22
2.6.3. 1957 – 1960 Arası DP'nin Son Dönemi.....	24
3. İHTİLALCI TEŞKİLATLARIN OLUŞMASI	27
3.1. Tuzla Uçaksavar Okulu Teşkilatı	30
3.2. Harp Akademisi Teşkilatı (Atatürkçüler Cemiyeti)	30
3.3. Ankara Teşkilatı	32
3.4. Koçuş – Esengin Teşkilatı	34
3.5. Birleşik Teşkilat	36
4. 27 MAYIS 1960: GELİYORUM DİYEN İHTİLAL	39
4.1. 9 Subay Olayı	40
4.2. İhtilalin Başına Kim Gececek?.....	45
4.3. Muhafız Alayı'nın Teşkilatın Eline Geçmesi.....	49
4.4. İhtilal Sonrasına İlişkin Planlar	52
4.5. Adım Adım 27 Mayıs'a.....	55
4.5.1. Kayseri Olayları	55
4.5.2. Tahkikat Komisyonu	57
4.5.3. Üniversite Olayları	60
4.5.4. 555 K	64
4.5.5. İhtilal Kararının Verilmesi	66
4.5.6. Harbiyelilerin Yürüyüşü.....	68
4.6. Beklenen İhtilal	70
4.7. Dış Dinamiklerin İhtilale Etkisi	76
5. 27 MAYIS SONRASI ADIM ADIM PARÇALANMAYA GİDEN SÜREÇ	81

5.1. MBK'nın Kurulması.....	82
5.2. Fikir Ayrılıklarının Giderek Belirginleşmesi	86
5.3. EMİNSU'lar Olayı	90
5.4. 14'ler Olayı.....	92
5.5. Silahlı Kuvvetler Birliği	98
5.6. 22 Şubat 1962 İhtilal Girişimi	100
5.7. 21 Mayıs 1963 İhtilal Girişimi	101
6. SONUÇ	104
6.1. İhtilal Öncesindeki Siyasal Ayrışmalar ve Nedenleri	108
6.2. İhtilal Sonrasındaki Siyasal Ayrışmalar ve Nedenleri	109
6.3. Ayrışmaların Ülke ve Silahlı Kuvvetler Geleceğine Etkileri.....	111
KAYNAKÇA.....	115

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AP	: Adalet Partisi
C.	: Cilt
CENTO	: Merkezi Antlaşma Teşkilatı (Central Treaty Organization)
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
der.	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
EMİNSU	: Emekli İnkılap Subayları
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
MBK	: Milli Birlik Komitesi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü(North Atlantic Treaty Organization)
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SDE	: Stratejik Düşünce Enstitüsü
SKB	: Silahlı Kuvvetler Birliği
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
vd.	: Ve diğerleri

EKLER LİSTESİ

Ek-1 : Tahkikat Komisyonu Kanun Tasarısı.....	124
Ek-2 : Turan Emeksiz Hakkında Şiirler.....	128
Ek-3 : Cemal Gürsel'in Ethem Menderes'e Mektubu.....	131
Ek-4 : 555K Şiiri – Cemal Süreya.....	134
Ek-5 : 27 Mayıs Gecesi Harekât Planı.....	136

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, VARSAYIMLARI, AMACI VE YÖNTEMİ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Askeri müdahaleler birçok ülkenin siyasi hayatını etkileyen etmenlerdir. Türk siyasi hayatına bakıldığında da birçok kez ordunun siyasete müdahalesi söz konusu olmuştur. 27 Mayıs İhtilali, 22 Şubat ve 21 Mayıs İhtilal Girişimleri, 12 Mart Muhtırası, 12 Eylül Darbesi, 28 Şubat Muhtırası, 27 Nisan E-Muhtırası ve 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü, bu kapsamda Türk siyasi hayatında yer alan askeri müdahalelerdir.

27 Mayıs İhtilali, ordunun siyasete ilk müdahalesi olarak kendisinden sonraki müdahalelere zemin hazırlamıştır. Fakat 27 Mayıs İhtilali, emir komuta zinciri dışında gerçekleşmiş olması ve 1961 Anayasası gibi sonrasında ortaya çıkan bazı demokratik sonuçlarıyla diğer askeri müdahalelerden ayrılmaktadır.

Diğer askeri müdahalelerde anayasanın özgürlükçü yönü kısıtlanmakta ve daha baskıcı bir siyasal yönetimin temelleri atılmak istenmekte iken, 27 Mayıs İhtilali'nden sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin şimdiye kadar ki en özgürlükçü anayasası olan 1961 Anayasası hazırlanmıştır. Diğer askeri müdahaleler özgürlükten şikayetçi olup bunu kısıtlamak isterken, 27 Mayıs özgürlük isteminden doğmuştur. Bu nedenle 27 Mayıs İhtilali ile diğer askeri müdahaleleri aynı çerçevede değerlendirmenin uygun olmayacağı kanaatindeyiz.

Bugüne dek, 27 Mayıs üzerine birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Bu çalışmalar, daha ziyade 27 Mayıs'ın nedenlerine ve ülke siyaseti üzerindeki sonuçlarına yoğunlaşmaktadır. Fakat 27 Mayıs İhtilali ülke siyasetini etkilediği gibi bu müdahalenin baş aktörü olan orduyu da derinden etkilemiştir. Ordu mensupları, 27 Mayıs İhtilali'nden sonra kendilerini siyaset sahnesinin ortasında bulmuşlar ve aralarında siyasi bir ayrışma baş göstermeye başlamıştır.

27 Mayıs İhtilali'nin ordu mensupları arasında sebep olduğu bu siyasi ayrışmalar, 27 Mayıs'tan sonra da uzun yıllar boyunca ordunun ve ülkenin geleceğini etkilemeye devam etmiştir.

Bu nedenle, 27 Mayıs İhtilali'nin ordu üzerinde sebep olduğu siyasal sonuçlar çerçevesinde ele alınması gerekliliği hissedilerek böyle bir çalışma içerisine girilmiştir.

1.2. Araştırmanın Varsayımları

27 Mayıs İhtilali doğaldır ki Türk siyasetini ve siyasi geleceğini derinden etkilemiştir. Fakat bu ihtilal sadece ülke siyasetini değil ordunun geleceğini de etkileyerek ordu mensuplarının siyasi olarak ayrışmalarına neden olmuştur. Araştırmanın ilk varsayımı: *27 Mayıs İhtilali'nin ordu mensupları arasında siyasi bir parçalanmışlığa sebep olduğudur.*

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, orduyu siyasetten uzak tutmak için büyük çaba sarf etmiştir. Fakat Atatürk'ün ebediyete intikaliyle birlikte bu durum değişmiştir. Siyasetten uzak durması beklenen ordu çoğu zaman kendisini siyasetin tam da ortasında bulmuştur. 27 Mayıs İhtilali de bunun ilk örneğidir. İşte bu ihtilal ile ordu kendisini sadece o an için siyasetin içerisinde bulmakla kalmamış ileriki zamanlarda da bu durum devam etmiştir. Araştırmanın ikinci varsayımı: *27 Mayıs İhtilali'nin ordunun ileride yeniden siyasete müdahil olmasına sebep olacak bir ortam hazırladığıdır.*

Araştırmanın bir diğer varsayımı: *27 Mayıs'tan sonra Milli Birlik Komitesi'nin ve ordu mensuplarının siyasi olarak parçalanmasına sebep olan etmenlerin tohumlarının ihtilal öncesi süreçte atıldığıdır.*

Araştırmanın son varsayımı ise: *Ülkede birlik ve beraberliği sağlama amacıyla yapıldığı ilan edilen 27 Mayıs İhtilali'nin, ordunun kendi içerisinde birlik ve beraberliği sağlayamadığıdır.*

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırma, 27 Mayıs İhtilali'nin ordu üzerindeki sonuçlarına odaklanarak 27 Mayıs'ın ordu mensuplarının siyasi olarak ayrışmalarına sebep olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda 27 Mayıs'a giden süreç daha ziyade ordu ve ordu mensupları açısından değerlendirilerek incelenmiş ve bu sürecin ordu mensupları açısından nasıl algılandığı gösterilmeye çalışılmıştır.

İhtilalin gerçekleşmesinden sonra ise ordu mensupları arasında baş gösteren siyasi ayrışmalara hangi etmenlerin neden olduğunun ve bu ayrışmaların nasıl sonuçları olduğunun gösterilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda 27 Mayıs'tan sonra ordudaki yapılanmalar üzerinde durularak bu yapılanmaların siyasi olarak farklı kutuplarda yer

aldıklarının ve kendilerine ordu içerisinde azımsanmayacak ölçüde taraftar bulduklarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel ve betimsel araştırma teknikleri kullanılmıştır.

1.5. Bilgi Derleme ve İşleme Yöntemleri

Araştırma ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgili olan Türkçe ve yabancı dillerdeki kaynaklar, kitaplar, makaleler, gazeteler, belgeseller, bildiriler ve araştırmalar; kütüphane taraması, literatür araştırması ve belge analizi ile toplanarak bilgi derlemesi yapılmıştır. Elde edilen bilgiler sınıflandırma, metin ve içerik çözümleme ve karşılaştırma yöntemleri kullanılarak niteliksel çözümleme tekniği ile tarihsel bir kronolojide işlenmiştir.

1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası

Çalışmada öncelikle tarihsel süreç içerisinde Türk ordusundaki gelişmeler üzerinde durulmakta, sonrasında 27 Mayıs'a giden süreç tek parti döneminden itibaren ele alınmakta, hemen ardından ise Demokrat Parti dönemi incelenmektedir. Bu süreçteki siyasal, toplumsal ve ekonomik durumlar değerlendirilirken daha çok ordu mensupları üzerindeki etkilerine yoğunlaşmakta, toplumun diğer kesimleri üzerindeki etkileri daha genel hatlarıyla vurgulanmaktadır.

27 Mayıs 1960'a giden sürecin ele alınmasından sonra, 27 Mayıs İhtilali'ni gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi (MBK) üyelerinin, ihtilale giden süreçte oluşturdukları ihtilalci teşkilatlar incelenmektedir. Ayrıca bu teşkilatların nasıl bir yapılanma içerisine girdikleri ve diğer teşkilatlarla olan temasları üzerinde de durulmaktadır.

27 Mayıs gecesi ve ihtilal hareketi incelenmeden önce ihtilalci teşkilatın son hazırlıkları ve bu süreçte yaşadıkları olaylar ele alınmakta, ayrıca ülkenin son dönemlerde içerisinde bulunduğu siyasi ortam da incelenerek ihtilale giden sürece

etkileri üzerinde durulmaktadır. Daha sonrasında, 27 Mayıs gecesi ve dış dinamiklerin 27 Mayıs'a ne gibi etkileri olduğu incelenerek 27 Mayıs sonrası döneme geçilmektedir.

İhtilal'den sonra MBK'nın kurulması ve bu süreçte yaşanan olaylar ile ihtilalciler arasında oluşan fikir ayrılıkları ele alınarak, MBK'nın almış olduğu bazı önemli kararlar ile bunların ülkeye etkileri ve bu süreçte ordu mensupları arasında oluşan siyasi ayrışmalar incelenmektedir.

Son olarak, 27 Mayıs İhtilali'nden sonra ordu içerisinde oluşan bu siyasi ayrışmaların sebepleri üzerinde durulmakta ve ihtilal öncesi ve sonrası süreç incelenirken olayların bu ayrışmalara ne gibi etkileri olduğu belirtilmektedir. Bu siyasi ayrışmalar sonucunda oluşan farklı siyasi gruplar, görüşler ve kişiler bazında da incelenerek çalışma tamamlanmaktadır.

2. İHTİLAL E GİDEN SÜREÇ

Üzerinden elli dokuz yıl, bir darbe, iki muhtıra, bir e-muhtıra, iki ihtilal teşebbüsü ve bir darbe teşebbüsü geçen ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk askeri müdahalesi olma özelliğini hiçbir zaman yitirmeyecek olan 27 Mayıs İhtilali, doğaldır ki tarihin her döneminde farklı yazarlar ve araştırmacılar tarafından incelenmeye layık görülmüştür. Fakat bu ihtilali inceleyenler arasında kalemini gerçeğin ordusunun kılıcı olarak değil de dönemin rüzgârında hüküm süren tarafların kölesi olarak kullanıp ihtilali ele alanların sayısı azımsanmayacak derecede çoktur. Bu sebeple ülkemizin siyasi hayatında tartışılmaz derecede önemli bir yere sahip olan 27 Mayıs İhtilali'nin nesnel bir çerçevede ele alınması gerekliliği hissedilmiştir.

Ayrıca 27 Mayıs İhtilali'ni inceleyen çalışmalar genel olarak bu sürecin ülke siyaseti üzerindeki etkilerine odaklanmış ve 27 Mayıs'ın ordu üzerindeki etkileri göz ardı edilen bir husus olarak kalmıştır. Fakat unutulmamalıdır ki 27 Mayıs'tan sonra da ordu, ülke siyasetindeki en önemli aktörlerden biri olarak ülke geleceğini derinden etkileyen müdahalelerde bulunmaya devam etmiştir. İşte gerçekleştirdiği müdahalelerle ülke geleceğinde önemli değişikliklere sebep olan ordunun iç yapısındaki en önemli değişikliğe ise 27 Mayıs İhtilali'nin kendisi sebep olmuştur. Gözden kaçırılan bu husus üzerinde özellikle şu günlerde daha da bir önemle durulması gerektiği düşünülmektedir. Zira en son yaşanan 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü de ordunun iç dinamiklerini fazlasıyla etkilemiş ve bu durumun ordu ve ülke geleceğine etkilerinin ilerleyen yıllarda daha net bir şekilde görüleceği değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada 27 Mayıs İhtilali'nin ülkenin diğer kesimlerine etkilerinden ziyade ordu içerisindeki etkileri üzerinde durularak orduda sebep olduğu siyasal ayrışmalar incelenecektir.

Bu sebeple çalışmada öncelikle tarihsel süreçte Türk ordusundaki gelişmeler ve Türk subayının zihniyet yapısı kısaca incelenecek sonrasında ise sırasıyla tek parti dönemi ve Demokrat Parti (DP) dönemi gözden geçirilerek ülkeyi 27 Mayıs sürecine götüren sebepler üzerinde durulacak ve dış dinamiklerin bu sürece ne gibi etkileri olduğu incelenecektir. Sonrasında, ihtilali gerçekleştiren subayların ihtilal öncesinde kurdukları gizli teşkilatlardan ve 27 Mayıs İhtilali'nden bahsedilecek, daha sonra ise bu

ihtilalin ordu içerisinde sebep olduğu siyasal ayrışmalar üzerinde durularak bu ayrışmaların sebepleri incelenecektir.

2.1. Sivil – Asker İlişkileri

Devlet adına güç kullanma yetkisini elinde bulunduran ordu ile bu yetkinin sınırlarını belirleyen ve denetleyen sivil iktidar arasındaki ilişkiyi tanımlayan sivil – asker ilişkileri, askeri liderler ile devlet yöneticilerinin rollerinin ayrılmaya başladığı zamandan beri, çözülmesi gereken bir sorun olarak görülür (Akyürek vd., 2014: 1).

Bu sorunun çözümü kapsamında, ordunun siyasal kontrolüne yönelik olarak ilk sistematik incelemeler Huntington (1957) tarafından Amerika Birleşik Devletleri (ABD) örneği üzerinden ileri sürdüğü sivil kontrol kavramıyla başlar (Barbak, 2018: 32). 1990’lı yıllardan itibaren demokratik kontrol kavramı öne çıkar ve bu dönemden itibaren orduların demokratik kontrolü ülkelerin uluslararası örgütlere üyelikleri için ön koşul haline gelmeye başlar (Franc, 1992: 47). Sivil kontrol ordunun kontrolünü devlet aygıtı ile sınırlı tutarken demokratik kontrol sivil toplum ve özel sektörü de kontrol özneleri olarak tanımlar. Sivil kontrol ve demokratik kontrol her ikisinin de ortak amacı yönetim yapısının seçilmiş sivillerin (siyasilerin) üstünlüğüne dayanan bir kontrol ilişkisine göre oluşturulmasıdır (Barbak, 2018: 32,33).

Bazı devletler kuruluşlarından itibaren orduyu sivil kontrole tabi kılarken Türkiye gibi bazı devletler geçmişten getirdiği özellikler sonucunda orduya güvenliğin yanında modernleşme ve kalkınma temelli roller de yükler (Akyürek vd., 2014: 3). Günümüzde Batılı ülkelerde bir sorun olmaktan çıkan sivil – asker ilişkileri Türkiye’nin de içerisinde bulunduğu bazı ülkelerde hâlen bir sorun olarak karşımıza çıkmaya devam eder.

Türk siyasi hayatının önemli sorunlarından birisi olarak görülen sivil – asker ilişkilerinin dengede tutulması demek ordunun siyasetin dışında kalması demek değildir. Zira Prof.Dr.Ümit Özdağ’ın da belirttiği gibi: “*Kendisi siyasal bir kurum olan ordunun, ne Türkiye’de ne de dünyanın başka bir yerinde siyasetin dışında kalması mümkün değildir ve bütün ordular bir şekilde siyasetin içindedirler*” (Özdağ, 2004: 15).

Fakat Türkiye’de ordu siyasi bir kurum olarak siyasetin içinde olmasının yanı sıra ülke siyasetine yön veren, onaylamadığı siyasi eğilimlere müdahale eden bir kurum rolünü üstlenir. Bu durum ise çoğu zaman ordu mensuplarının yönetime müdahale

etmesiyle sonuçlanır. Bu nedenle Türkiye’de sivil – asker ilişkilerinin dengede tutulması bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sivil – asker ilişkilerinin dengede tutulması ülkelerin gelişmişlik düzeyiyle de doğrudan alakalıdır. Bu nedenle seçilmişlerin ordu üzerindeki kontrollerinin sağlanması sorunu sadece Türkiye’nin değil bütün az gelişmiş ülkelerin sorunudur. Montesquieu’nun söylediği gibi: “Az gelişmiş ülkeler kendi ordularının işgali altındadır”.

Dünyanın her yerinde askerlerin, askeri zihniyet (military mind) olarak adlandırılan, sivillerden farklı bir zihin yapısına sahip olduğu kabul edilir (Uzgel, 2009: 315). Sivil – asker ilişkilerinde ordu açısından temel belirleyici kültür, subay kültürüdür. Bu sebeple sivil – asker ilişkilerini anlamak ve analiz etmek için asker zihniyeti yanında subay kültürünü de anlamak gerekir. Huntington’a göre subaylık mesleği aslen 19’uncu yüzyılın bir ürünüdür ve 1800’ler öncesinde militarizm ve asker zihniyeti gibi konulardan bahsetmek mümkün olsa da modern anlamda sivil – asker ilişkileri sorununu yaratan şey profesyonel anlamda subaylık mesleğinin ortaya çıkışıdır (Akyürek vd., 2014: 26).

Bu nedenle 27 Mayıs İhtilali’ne geçmeden önce tarihsel olarak subaylık mesleğinin ortaya çıkması sürecinde Türk ordusundaki gelişmeler incelenecektir.

2.2. Tarihsel Süreçte Türk Ordusundaki Gelişmeler

Ordu daha önceki Türk devletlerinde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu’nda da siyasi yapının en önemli unsurlarından biridir (Bozdemir, 1982: 40). Osmanlı İmparatorluğu’nun zamanla gerilemeye başlaması sonucunda imparatorluk bir modernleşme süreci içerisine girer ve bu süreç ilk olarak askeri alandaki reformlarla başlar (Akça, Parker, 2010: 22). Bu reform süreci batı tarzı bir ordu yaratmak olarak algılanır ve batı tarzı değerler ordu vasıtasıyla Türk toplumuna girmeye başlar (Arslan, 2004: 3). Özellikle 1699 tarihinden itibaren Osmanlı İmparatorluğu batının askeri ve teknolojik üstünlüğünü kabul ederek kendisi için önemli olan ordunun modernizasyonu için batılı uzmanları ülkeye davet etmeye başlar. Böylece imparatorlukta batı tarzı okullar ve mühendishaneler açılmaya başlanır (İnalcık, 2016: 211). Fakat 1768 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Osmanlı İmparatorluğu’nun mağlup olması ve 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması’nın ağır şartları, o zamana kadar ki askeri alanda yapılan

yeniliklerin köksüz olduğunu gösterir. Bu süreçte tahta çıkan III.Selim askeri alanda köklü yeniliklerin yapılması gerektiğine inanır (Kodaman, 2007: 18,19).

III.Selim tahta geçmesinin hemen akabinde devlet büyüklerini ve askeri bürokrasiyi toplayarak ordunun reformu ve eski ordunun ıslah edilmesi hususlarında çözüm arayışına girer (Berkes, 2015: 92). III.Selim'in önceliği Avrupa tipi bir ordu olan Nizam-ı Cedid'i kurmak olur. Ayrıca 1795 yılında Askeri Mühendislik Okulu (Mühendishane-i Berri-i Hümayun) açılır. Avrupa tipi eğitim görmüş yeni alaylar oluşturulur (Findley, 2015: 33). Bunun neticesinde orduda üçlü bir yapı oluşur: Nizam-ı Cedid, yeniçeri ve taşradaki milis güçler (Aytekin, 2015: 76). Fakat bu durumdan hoşnut olmayan yeniçeriler Nizam-ı Cedid'i alaşağı eder ve 1807 yılında III.Selim'i tahttan indirirler.

Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun ordudaki ıslahat çabaları başarısızlıkla sonuçlanırken dünyada ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte modern toplumların bir ürünü olarak profesyonel ordular oluşmaya başlar (Örs, 2006: 61). Bunun neticesinde 19'uncu yüzyılda ordu toplumun diğer kesimlerinden farklı profesyonel liderliği olan uzmanlaşmış bir kurum olarak belirmeye başlar (Heywood, 2014: 478).

III.Selim'den sonra tahta çıkan¹ II.Mahmut da orduda bir takım yeniliklerin yapılması gerektiğine inanır. Bu doğrultuda III.Selim'in gerçekleştiremediğini II.Mahmut gerçekleştirerek yeniçeri ocağını kapatır ve yerine o dönem için modern bir askeri yapıda olan Asakir-i Mansure-i Muhammediye (Muhammed'in Zafer Kazanmış Orduları) kurulur (Arslan, 2004: 8). Çoğunluğu Bektaşî tarikatına bağlı olan yeniçerilerin aksine yeni kurulan ordunun ideolojisi adından da anlaşılacağı üzere Sünnî İslam'dır (Hacısalihoglu, 2010: 81). Bu dönemdeki modernleşme çabaları sadece bununla sınırlı kalmaz ve 1834 yılında Mekteb-i Harbiye açılır. Böylece profesyonel anlamda subayların yetiştirilmesi amaçlanır.

O dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda bu gelişmeler yaşanmakta iken Avrupa'daki ülkelerin tümünde profesyonel ordu anlayışının temelleri atılır. Özellikle Prusya'da profesyonel askerlik tam manasıyla bir sistem halini alır (Huntington, 2004: 42). Osmanlı İmparatorluğu'nda da 1869 yılından itibaren Serasker Hüseyin Avni Paşa tarafından askerlik sistemi üzerinde yeniden değişiklikler yapılır ve bu süreç ile birlikte orduda Prusya etkisi görülmeye başlanır (Tokay, 2010: 37). Aslında Osmanlı

¹ III.Selim'den sonra IV.Mustafa tahta çıkar fakat hükümdarlığı sadece bir yıl sürer. IV.Mustafa'dan sonra ise II.Mahmut tahta çıkar.

ordusundaki ilk Prusya etkileri biraz daha geçmişe dayanır. III.Selim ve II.Mahmut dönemlerinde ordunun ıslahı için Prusya'dan yardım istenir ve bu maksatla Helmut von Moltke başkanlığında Prusyalı bir heyet 1836 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na gelir. Fakat o dönem için Helmet von Moltke ve heyeti tarafından yapılan çalışmaların ordunun ıslahı için pek de faydalı olduğu söylenemez (Ortaylı, 2016: 102-103). 1869'dan itibaren ise orduda Prusya etkisi iyice hissedilmeye başlanır. Özellikle 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi neticesinde yaşanan toprak kayıplarından sonra padişah II.Abdülhamit'in ordunun modernleştirilmesi için Almanya'dan yardım istemesiyle birlikte orduda Alman doktrinlerinin egemen olduğu bir döneme girilir.

14 Temmuz 1880'de Almanya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında bir anlaşma yapılarak ordunun ıslahı için gönderilen Alman asker ve sivil uzmanların kendi ülkesiyle ilişkisini kesmeden Osmanlı üniforması ve rütbesi taşımasına karar verilir (Ortaylı, 2016: 86-88). Bu doğrultuda 1882 yılında gelen heyetin başındaki Albay Otto August Kaehler Osmanlı üniforması giyerek İmparatorluktan maaş alır ve üç sene içerisinde Osmanlı mareşalliğine kadar yükselir (Ortaylı, 2016: 106).

Bu süreçte Almanya'dan getirilen öğretmenler ordunun eğitiminde büyük rol oynarlar. Ayrıca o dönemde Almanların askeri alandaki başarıları orduda kendilerine karşı bir hayranlık duyulmasına sebep olur. Türk ordusunun o zamanki eğitim ve savaş talimnameleri Alman talimnamelerinden tercüme edilir. Alman strateji ustalarının kitapları okutulur ve onların öğretileri esas alınır (Çelikoğlu, 2010: 41).

II.Meşrutiyet Dönemi boyunca Osmanlı ordusundaki Alman etkisi devam eder, Almanya'dan silah yardımları gelir ve Alman subaylarca yönetilen Osmanlı birliklerinin sayısında artış olur (Tokay, 2010: 44).

Yaşanan tüm bu olaylar neticesinde Osmanlı ordusuna Alman askeri doktrinleri iyice yerleşir. Almanya'dan gelen askeri heyetlerin, Osmanlı ordusunun kurumsal yapısında ve özellikle de ordunun eğitim sistemi üzerinde derin etkileri olur (Gürbüz, 2017:85). İlerleyen süreçteki olayların incelenmesinde bu süreçte yetişen Türk subaylarının üzerindeki Alman etkisi gözardı edilmemesi gereken bir husustur.

II.Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar bu durum böyle devam eder ve Türk ordusu tamamen Alman esaslarına göre yetiştirilir. II.Dünya Savaşı'nda Almanların yenilgiye uğraması ve oluşan yeni dünya konjonktüründe ABD'nin ve Sovyet Sosyalist

Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) önemli birer aktör olarak yer alması sebebiyle artık Almanların dünya siyasetindeki ve askeri alandaki hâkimiyetleri sona erer.

II.Dünya Savaşı güç merkezlerinin kanatlara kayarak iki kutuplu dünya düzeninin oluşmasına sebep olur. Bu iki kutuplu dünyada ABD hegemonyasında bulunan kapitalist Batı dünyası ile Sovyet hegemonyası altındaki sosyalist Doğu dünyası karşı karşıya gelir (Özdağ, 2004: 33).

II.Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB'nin Türkiye'ye karşı izlediği politika nedeniyle, Türkiye SSCB'den uzaklaşmaya başlar ve bu iki kutuplu dünya düzeninde rotasını ABD'ye doğru çevirir (Maraşlı, 2010).

Bu süreçte ABD, dünyanın yönetimini ele almak için üç ilke benimser:

- a) Avrupa'nın siyasi, ekonomik ve askeri istikrarını sağlamak,
- b) Avrupa'yı ABD'nin koruyucu stratejik nükleer şemsiyesi altına almak,
- c) ABD liderliğinde Avrupa'nın gücünü dünya ölçüsünde bir savunma için örgütlemek.

Ayrıca ABD, dünya liderliği konusunda rakibi olan ve rejimi kendisine ters düşen SSCB'ye karşı müttefikler yaratarak bunlarla birlikte bir blok oluşturmayı ve bu müttefikleri ekonomik ve askeri olarak kendisine bağımlı tutmayı amaçlar (Maraşlı, 2010).

ABD, bu amaçlar doğrultusunda Türkiye'ye yaklaşır. SSCB'ye olan konumu itibarıyla Türkiye, ABD için büyük önem atfeder. 1947 yılında ABD, Türkiye'ye Truman Doktrini ve Marshall yardımı çerçevesinde askeri ve ekonomik yardımlarda bulunmaya başlar ve çok sayıda askeri malzeme gönderir (Erkanlı, 1973: 391).

1948 yılında ABD askeri doktrininin kabul edilmesi ile birlikte Türk ordusunda yeni bir dönem başlar (Çelikoğlu, 2010: 41). Ordunun toplam büyüklüğü 700.000'den 400.000'e indirilir. Subaylar ve astsubaylar eğitim için yurt dışına gönderilir. Terfilerin salt kıdemden çok eğitim ve yeteneğe bağlı hale getirilmesi amacıyla Genelkurmay'da yeni bir personel bölümü kurulur. Silahlı Kuvvetler'in komuta yapısı modernleştirilir ve Genelkurmay Başkanlığı'nın hemen altında dört Kuvvet Komutanlığı –Kara, Deniz, Hava, Jandarma- oluşturulur. Orduda eski müfettişlikler kaldırılır ve yerlerine coğrafi olarak konuşlandırılmış dört ordu kurulur; İstanbul'da Birinci Ordu, Konya'da İkinci Ordu (şu an Malatya'da), Erzurum'da Üçüncü Ordu (şu an Erzincan'da) ve İzmir'de Dördüncü Ordu (şu an Ege Ordusu) (Hale, 1996: 92).

Amerikalı askeri yetkililer, Türk ordusunun askeri eğitim sisteminde de köklü reformlar yaparlar. Bu kapsamda Kara Kuvvetleri'nde uçaksavar, sinyal, tıp, askeri yönetim, taşıma ve mühendislik konularında; Deniz Kuvvetleri'nde deniz üstü ve denizaltı savaşları konularında; Hava Kuvvetleri'nde ise pilot eğitimi, radyo havacılığı ve meteoroloji konularında özel eğitim veren yeni okulların açılmasına karar verilir (Hale, 1996: 92).

1940'lı yılların son dönemlerine doğru başlayan ABD askeri ve ekonomik yardımı 1950'li yıllarda giderek artar. Türkiye, Orta Doğu ülkeleri arasında en çok askeri ve ekonomik yardım alan ülke olur. Türkiye'nin ekonomik gücü ile orantılı olmayan bir orduyu beslemesi ve buna devam etmesi ABD'nin çıkarlarına uygun düşer. Çünkü herhangi bir Rus saldırısı karşısında bir süre oyalayıcı rol oynamak için bir ordu gereklidir (Özdağ, 2004: 50). Ayrıca bu ordunun idamesi ABD ordusuna göre çok daha ucuzdur. Öyle ki, bir ABD askerinin yıllık maliyeti 3511 dolara karşılık gelirken, bir Türk askerinin yıllık maliyeti 105 dolardır (Özdağ, 2004: 55).

Bu süreçte Türk ordusunun içerisine girmeye başlayan sadece ABD askeri malzemeleri olmaz. Malzeme ile beraber, Amerikalı subaylar da, Türk ordusunun içerisine dahil olmaya başlarlar. Türk ordusu, yeni bir düşünce ve davranış biçimine sokulmaya çalışılır (Çelikoğlu, 2010: 56).

Orduda yeni yetişen subaylar ABD sistemine göre yetiştirilir ve eski subaylar ile aralarında dünya görüşü olarak da farklar oluşmaya başlar. Çünkü eski subaylar Alman doktrinleri çerçevesinde ve dünyada otoriter rejimlerin hâkim olduğu bir dönemde, bu doğrultuda yetiştirilmişlerdir. Oysa ABD sistemi doğrultusunda yetişen yeni subayların döneminde ise dünyada demokrasi rüzgârları esmeye başlar. I. ve II.Dünya Savaşları'nın getirmiş olduğu yıkımlar sonucunda otoriter rejimlerin zararları görülür ve bunlar terk edilerek daha demokratik yönetim anlayışları dünyada kabul görmeye başlar. Böyle bir ortamda yetişen yeni Türk subayları, o anda ordu üst kademelerinde bulunan eski subaylara nazaran farklı bir dünya görüşüne sahip olurlar.

1952 yılına değin Türk ordusunun mili bir stratejisi vardır. Bu durum herhangi bir askeri blok içerisinde bulunmamasının da getirmiş olduğu bir sonuçtur. Fakat Türkiye'nin NATO'ya üye olması ile birlikte Türk ordusu, ABD çıkarlarının belirlediği, ABD küresel stratejisinin bir unsuru durumuna gelir. Artık genel stratejinin sadece bir parçası konumundadır. Bu çerçevede Türk Genelkurmayı askeri talimnameleri bile

hazırlamaz ve ABD talimnamelerinin İngilizceden tercüme edilmesiyle yetinilir² (Özdağ, 2004: 40).

Tarihsel süreçte ordu içerisindeki bu gelişmeler subayların zihniyet yapısına da tesir eder. 1960'lara gelindiğinde, özellikle 27 Mayıs İhtilali'ni gerçekleştiren subay kesiminin üzerinde ABD etkisi göze çarpar.

Türk ordusundaki gelişmeler genel hatlarıyla incelenmiş olup şimdi ise 27 Mayıs süreci daha yakından incelenecektir.

2.3. Neden İhtilal Kavramı?

Birçok araştırmacı kendi görüş ve düşünceleri çerçevesinde 27 Mayıs'ı ihtilal, darbe, devrim, inkılap gibi farklı kelimelerle tanımlamaktadır. Bunlar içerisinde darbe ve ihtilal en çok kabul görmüş olanlarıdır. Sözlük anlamı olarak darbe, *“Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi”* (Türk Dil Kurumu (TDK), 2009: 474), olarak; ihtilal ise, *“Bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi, devrim”* (TDK, 2009: 942) olarak tanımlanmaktadır.

Bu konuda Şevket Süreyya'nın darbe ile ihtilal arasındaki ayrımının yerinde olduğu düşünülmektedir. Şevket Süreyya'ya göre *“Darbe bir an'dır. İhtilal ise bir safhadır”* (Aydemir Ş.S. , 2007: 380).

Bu açıdan bakıldığında zaman, 27 Mayıs, o gece yaşanan hükümetin devrilmesi olayı olarak görüldüğünde darbe tanımlaması yerinde bir kullanım olacaktır. Lakin 27 Mayıs'ı sadece bir geceye sıkıştırarak değil de sonrasında yapılan icraatlarla birlikte, başta 1961 Anayasası olmak üzere, bir süreç olarak kabul etmek ihtilal tanımlaması için uygun düşmektedir. Bu sebeple 27 Mayıs müdahalesinden darbe olarak bahsetmek bu

² O dönem için örnek verecek olursak, 9 Şubat 1953 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Vekaleti Erkanı Harbiye Umumiye Riyaseti Harekât Başkanlık Eğitim Dairesi tarafından 159 sayılı ile çıkarılarak yürürlüğe giren 'ST-100-15 Sevk ve Muhabere (Büyük Birlikler)' başlıklı sahra talimnamesi, basım tarihi Haziran 1950, seri numarası FM-100-15 olan ABD talimnamesinin tercümesidir (Özdağ, 2004: 40). Günümüzde de çoğu askeri talimnamede aynı durum söz konusudur. Bu eserin yazarı da 2002-2006 yılları arasında Maltepe Askeri Lisesi'nde ve 2006-2010 yılları arasında Kara Harp Okulu'nda eğitim görürken, İngilizce'den Türkçeye çevrilen ABD talimnamelerini okumuştur.

süreçte gerçekleşen diğer olayların görmezden gelinilmesi ve 27 Mayıs'ı sadece birkaç saatlik askeri müdahale sürecine sıkıştırmak anlamına gelir.

Yalnızca müdahalenin gerçekleştiği 27 Mayıs gecesi yaşananları askeri müdahale olarak vasıflandırmanın uygun olacağı, fakat genel olarak bu süreçten bahsederken ise ihtilal kelimesinin daha yerinde bir kullanım olacağı değerlendirilmektedir. Bunun içindir ki, bu çalışmada 27 Mayıs'tan 'ihtilal' olarak bahsedilecektir.

27 Mayıs 1960'a ve sonrasında orduda yaşanan siyasal ayrışmalara geçmeden önce, ülkeyi bu sürece götüren dönemler incelenecektir.

2.4. Tek Parti Dönemi

Ordunun siyasi alanda etkin bir rol oynaması Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla başlamış yeni bir olgu değildir. Osmanlı Devleti'nde de ordunun yönetim üzerinde güçlü bir etkisi vardır. 1618 ile 1730 yılları arasında altı sultan, kendi askerleri tarafından tahttan indirilir³ (Hale, 1996: 20). 1876'da Abdülaziz'in tahttan indirilerek Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesinde ve 1908 Devrimi'nde de askerlerin bariz rolü vardır.

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet Devrimi'nde Türk ordusunu Cumhuriyetin ebedi bekçisi olarak bırakırken doğrudan yönetim sorumluluğundan ayırır. Bunun için Cumhuriyet'in ilk yıllarında birçok düzenleme yapılır. 19 Aralık 1923'te, gelecek seçimlerde subay ve askerlerin milletvekili seçilebilmeleri için ordudan istifa etmeleri zorunluluğunu getiren ve o sırada Meclis'te bulunan kuvvet komutanlarının komutanlık görevinden istifa etmedikleri sürece Meclis görüşmelerine katılamayacaklarını öngören bir yasa Meclis'ten geçer. 1924 yılında, Genelkurmay Başkanı kabinedeki görevini yitirir ve doğrudan Cumhurbaşkanı'na karşı sorumlu hale gelir. 1924 Anayasası ile Başkomutanlık yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) nezdinde Cumhurbaşkanı'na verilir⁴ (Hale, 1996: 72,73).

Ulusal direnişin yöneticisi ve yeni cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal, ne olursa olsun ordunun yönetimin yasama kolundan uzaklaştırılmasını ister. Yine bu

³ Bu şekilde, I. Mustafa 1618'de tahttan indirilir, 1622'de tekrar tahta çıkarılır ve 1623'te tekrar tahttan indirilir. II. Osman 1622'de, İbrahim (Deli) 1648'de tahttan indirilerek öldürülür. IV. Mehmet 1687'de tahttan indirilerek zindana atılır. 1703'te II. Mustafa, 1730'da ise III. Ahmet tahttan indirilirler (Hale, 1996: 20).

⁴ 1924 Anayasası Madde 40- *Başkomutanlık, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yüce varlığından ayrılmaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur. Harb kuvvetlerinin komutası barışta özel kanuna göre Genelkurmay Başkanlığına ve seferde Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından tayin edilecek kimseye verilir* (Gözübüyük, 2007: 60,61).

bağlamda Askeri Ceza Kanunu'nun 148. maddesi ile ordunun siyasete karışması yasağı pekiştirilir. Bu madde, Silahlı Kuvvetler mensuplarının siyasi bir partiye girmelerini, siyasi toplantılar yapmalarını, siyasi toplantılara katılmalarını, açıktan siyasi konuşma yapmalarını ve siyasi nitelikli herhangi bir bildiri hazırlamalarını, imzalamalarını ya da basına göndermelerini suç sayar (Hale, 1996: 74).

Cumhuriyet'in kurulmasından sonraki yaklaşık yirmi yıllık dönem boyunca ordunun aktif siyasete bulaşmaktan geri durması genel olarak sürdürülür ve askerler geri planda kalırlar. Fakat II.Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile birlikte bu durum değişmeye başlar. İsmet İnönü, Roma-Berlin mihverine bazı ödünler vermekle birlikte daha çok müttefik güçlerine yakın durarak savaş sırasında Türkiye'nin tarafsızlığını korumayı başarır; ama savaş yılları rejimin baskıcı yanını güçlendirir, sıkıyönetim, sıkı basın-yayın denetimi, güvenlik güçlerinin gücünün ve etkisinin artırılması gibi uygulamalar devreye girer (Ünsaldı, 2008: 53). Özellikle 23 Kasım 1940'taki sıkıyönetim ilanından sonra ordu politikada aktif bir rol oynamaya başlar (Ahmad, 2010: 190).

Ancak savaş yıllarında üst rütbeli subaylar hariç diğer ordu mensupları büyük bir yoksulluk çekerler. İnönü'nün bir yurt gezisi esnasında askerlerin kıyafetleriyle ilgili şu gözlemi durumu açıklar:

Diyarbakır'a gelinceye kadar, 17. Fırka askerlerini giyim itibari ile pek fena gördüm. Bir fikir vermek için söyleyeyim ki, herhangi bir yolda çalışan köylü amele arasında en pejmürde kıyafetli birisini göz önüne getirmek, gördüğüm bazı nöbetçileri hatırlatabilir (...)

Üstelik İnönü bilir ki, kendisi geldiği için askerlere en iyi kıyafetleri giydirilmiştir (Öztürk, 2012: 19).

O zamanlar genç bir subay olan Alparslan Türkeş, sonradan o yıllar için şunları söyler:

Bu devrede başta milli şef ve yordakçuları olmak üzere idareciler orduya ve onun kumanda kademesini teşkil eden subay ve generallere karşı çok küçümser ve önemsemeyen bir tutum içerisindeydiler. Artan hayat pahalılığı, geçim darlığı subayları perişan ediyor, bunaltıyordu. Her yerde subaylar ikinci derece insan muamelesi görüyordu. Ankara'da apartmanların bodrum katları 'Kurmaya Subay katı' olarak isimlendirilmişti. Eğlence yerlerinde subayların adı 'gazozcu' idi. Yani pahalı içki ismarlayacak paraları

olmadığı için, karaborsacılarla, vurguncularla yarış etmek imkanları bulunmadığı için, bu feragatli memleket çocuklarına bu gibi isimler reva görülüyordu (Ahmad, 2010: 188,189).

Türkeş gibi düşünen bazı askerler, tek parti rejiminin yıkılmasının daha iyi günler getireceğini düşünürler. Diğer taraftan bu dönemde uygulanan ekonomi politikalarından subaylar dışında pek çok toplum kesimi de rahatsızlık duyar. İş dünyasındaki kesim, tek parti döneminin devletçi politikalarına açıkça isyan eder ve daha liberal, dünya kapitalizmiyle daha uyumlu bir ekonomik sistem ister. Savaş ekonomisi toplumun birçok kesimine zarar verir. Özellikle kırsal kesimde yaşayanların kıtlıkla karşı karşıya kalmasına sebep olur. Burjuva kesimi gibi köylüler de git gide tek parti rejiminden uzaklaşmaya başlarlar (Ünsaldı, 2008: 55,56). Bu nedenle sadece askerlerin değil halkın da büyük çoğunluğu tek parti rejiminin artık sona ermesini ister.

II.Dünya Savaşı sonrası Hitler ve Mussolini rejimlerinin çökmesiyle dünyada demokrasi rüzgarları esmeye başlar. Bu demokrasi rüzgarlarının yavaş yavaş Türkiye'yi de etkisi altına almaya başlamasıyla yeniden çok partili hayata geçiş teşebbüsleri yaşanmaya başlar. Bu hava içerisinde girilen çok partili hayata geçiş denemesi bundan öncekilere nazaran çok daha etkili olur.

İlk olarak 1945 Temmuzunun sonlarına doğru 'Milli Kalkınma Partisi' kurulur. Fakat bu parti pek fazla ses getiremez. Daha sonra kurulan DP ise Cumhuriyet Dönemi'nin en etkili partilerinden biri olur.

2.5. Çok Partili Hayata Geçiş Süreci

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Meclis Grubu'nun dört muhalif üyesi –Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan- tarafından 7 Ocak 1946'da DP'nin kurulmasıyla birlikte Türkiye'de gerçek anlamda çok partili hayata geçiş başlar.

DP, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk muhalefet partisi değildir fakat öncekilerden farklı olarak bu partiye izin ve etkili bir yaşam hakkı verilir. Bunda, toplumun yeni bir partiye ihtiyaç duymasının da payı vardır.

Partinin kurucularından Celal Bayar o sıralarda en çok tanınan isimdir. Atatürk'ün yakın arkadaşı, dönemin ekonomi politikalarının ana mimarı ve 1937-1939 yılları arasında başbakanlık da dahil kabinede birçok kez görev almış birisidir. Ege

Bölgesi'nin büyük toprak sahiplerinden olan bir aileden gelen Adnan Menderes ise partinin kurulduğu sıralarda henüz pek fazla tanınmaz. Ancak ilerleyen süreçte kendisini hızla partinin en popüler ve etkili ismi haline getirir.

Yeni kurulan bu partinin siyasi felsefesini özetlemek zordur. Siyasi eğilimleri itibariyle genelde liberal olarak kabul edilebilir; fakat pratikte CHP'nin uzun süren iktidar tekeline herhangi bir nedenle kızgınlık duyan geniş ve farklı yelpazedeki insanları bir araya getirirler. Bunların arasında sanayi üzerinde yoğunlaşan rejimin kendilerini ihmal ettiğini düşünen köylüler, sanayide devletin hâkim rolünün son bulmasını isteyen işadamları, savaş zamanının enflasyonundan zarar gören işçi ve memurlar, laikliğin yumuşatılmasını arzu eden dini muhafazakârlar ve ordunun çok ihmal edildiğini düşünen askerler vardır (Hale, 1996: 84,85).

DP'nin kurulmasıyla birlikte askerler arasında siyasi ayrışmalar da baş göstermeye başlar. O zamanın merkezi sorunu olan çok partili sisteme geçiş konusunda ordu mensupları ikiye ayrılır. Bir kısmı birlikte büyüdükları tek parti devrinin yok olmasından açıkça endişelenirken, diğer bir kısmı ise çok partili hayata geçişi savunur. CHP ve lideri İnönü'nün siyasi çizgisinde bulunan subaylar olduğu gibi seçimlerde DP listesinden adaylığını koyan emekli subaylar da vardır. Hatta yirmi yıl Genelkurmay Başkanlığı görevini yapan ve 1944'te emekliye ayrılan Mareşal Fevzi Çakmak bile, CHP'nin milletvekilliği teklifini geri çevirerek⁵, 1946 seçimlerine DP'nin listesinden bağımsız aday olarak girer (Hale, 1996. 87).

O dönemde askerler için önder olarak kabul edilen iki kişi vardır. Bunlardan birisi Milli Şef İsmet İnönü, diğeri ise Mareşal Fevzi Çakmak'tır. Bu iki lider şahsiyetin siyasi olarak farklı kutuplarda yer almaları, haliyle ordudaki taraftarları arasında da bir siyasi farklılaşmaya yol açar. Orduda CHP ve DP yanlısı iki farklı grup ortaya çıkar.

⁵ İsmet İnönü'nün askeri şefleriyle, özellikle de Fevzi Çakmak ile ilişkileri pek de düzgün değildir. Aralarında anlaşmazlıklar vardır fakat bunlar kapalı kapılar ardında halledilir ve dışarıya yansımaz. Dışarıdan bakıldığında İnönü'nün Çakmak'la ilişkisi uyumlu gibi görünür. Atatürk öldüğünde Genelkurmay Başkanı olan Fevzi Çakmak'ın muhtemel Cumhurbaşkanı adayı olmasına karşın kendisinin adaylığını koymaması ve aynı zamanda İnönü'nün adaylığını aktif bir şekilde desteklemesi buna örnektir. Kamuoyunda ikisinin birbirlerine karşı ne kadar sadık oldukları düşünülür. Fakat ne var ki, sahnenin arkasında işler pek de öyle görüldüğü gibi değildir. İnönü'nün önemli sorunları Genelkurmay Başkanı Yardımcısı Asım Gündüz'le hallederek Çakmak'ın otoritesini aşındırdığı ve İnönü ile Çakmak'ın birbirlerini hiçbir zaman sevmediği ileri sürülür. İnönü'nün Ocak 1944'te Çakmak'ın emekliliğini sağlamada da etkili olduğu görülür (Hale, 1996: 81).

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda Fevzi Çakmak'ın CHP'nin milletvekilliği teklifini neden geri çevirdiği anlaşılır.

Fevzi Çakmak 1946'da DP'den milletvekili seçilir. 1948'de DP'den ayrılır ve Millet Partisi'nin onursal başkanı olur. 1950'de ise vefat eder.

Genel seçimler, normal şartlarda 1947 yılında yapılacaktır. Fakat hükümet (CHP), DP'lilerin taban örgütlerini güçlendirmesine fırsat vermeden seçimlere gitmek ister ve seçim tarihini bir sene geriye alır. 1946 yılının 21 Temmuz'unda gerçekleşen seçimler, Türkiye'de doğrudan oy verme sisteminin kullanıldığı ilk seçimler olur⁶.

Seçim sonucunda CHP'nin 397 sandalyesine karşı DP 65 sandalye kazanır. Fakat seçimlerde CHP lehine usulsüzlük yapıldığına dair ciddi söylentiler ortaya atılır. Seçimler, açık oy – gizli tasnif esasına göre yapıldığı için büyük kuşuklara yol açar. O dönem için bu söylentilerin doğruluk payının bulunup bulunmadığı tespit edilemese de daha sonraları Ahmet Emin Yalman hatıralarında şunları aktarır:

O dönemin İstanbul valisi olan Lütfi Kırdar, yıllar sonra, Demokrat Parti'nin 1946'da İstanbul'da seçimi kesin bir şekilde kazandığını fakat buradan Kazım Karabekir, Hamdullah Suphi Tanrıöver, General Cahit Toydemir, General Refet Bele ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın milletvekili olarak çıkarılması hakkında emir aldığını itiraf etmiştir (Akandere, 2010: 1-26).

DP'li vekiller, seçimlerin adil bir şekilde yapılmadığını iddia ederler ve bu duruma karşı tavırlarını göstermek için Meclis'in ilk oturumunda çarpıcı bir tutum sergilerler. Cumhuriyet'in kuruluşundan beri yerleşen bir geleneğe göre, Cumhurbaşkanı salona girince bütün milletvekilleri ayağa kalkar ve kendisini alkışlardı. Fakat Demokratlar İnönü salona girdiğinde yerlerinden kalkmaz ve kendisini alkışlamazlar. Bu durum büyük bir şok yaratır. Onlar bu hareketleriyle İnönü'yü meşru olarak seçilmiş biri olarak görmediklerini göstermek niyetindedirler. Çünkü İsmet İnönü Ankara'dan vekil seçilmiştir ve DP çevrelerince Ankara, yetkililerin müdahalesiyle sonuçların büyük oranda değiştirildiği seçim bölgelerinin başında gelmektedir⁷ (Başgil, 2011: 55).

⁶ Tek Dereceli Seçim Sistemi de denilen Doğrudan Oy Verme Sistemi'nde seçmenler araya başka seçmenler girmeden bizzat ve doğrudan temsilcilerini seçebilmektedir. İki Dereceli Seçim Sistemi'nde ise seçmenler doğrudan doğruya temsilciyi (milletvekilini) seçmemekte, temsilciyi seçecek olan ikinci seçmenleri seçebilmekte, temsilciler ise bu ikinci seçmenler tarafından seçilmektedir. İki Dereceli Seçim Sistemi, Türkiye'de 1946 seçimlerine kadar uygulanır. Çok partili dönemde yapılan ilk seçimler öncesinde çıkarılan 5 Haziran 1946 tarihli ve 4320 sayılı yasa ile ikinci seçmen uygulamasına son verilir; Tek Dereceli Seçim Sistemi'ne geçilir (Tuncer, 2014: 3).

⁷ Bu dönemde, Ankara'daki seçim sonuçlarında usulsüzlük yapılmış mıdır yoksa bu sadece bir söylentiden ibaret midir bilinmez. Fakat 2014 yılında dahi Ankara'daki seçimlerde usulsüzlük iddiaları yer alır. Trafoya kedi girmiş midir? Nasıl girmiştir? Niye girmiştir? Mama mı aramaktadır? Yoksa zaten kedilerin trafoya girerek elektrik kesintisine sebep olmaları çok normal bir durumdur da bu husus seçim gecesi sonuçlar açıklanırken meydana gelince mi abartılmıştır? Yine bilinmez.

Seçimlerde usulsüzlük yapıldığına ilişkin ciddi iddiaların varlığı birçok kişinin tepkisini çeker. İnönü'nün liderliğinde partinin dürüst olmasını bekleyen çok sayıda CHP'li partilerinden uzaklaşır. Subayların da birçoğu CHP'den uzaklaşarak DP'ye yakınlaşır (Ahmad, 2010: 38). CHP, bu seçimi kazanır fakat bu seçimde verdiği başarısız sınav neticesinde bundan sonraki seçimi kazanmasını zora sokar.

21 Temmuz 1946 günü gerçekleşen ve adil olmadığı yönünde ciddi iddialar bulunan bu seçimden sonra ordu içerisinde, özellikle de genç subaylar arasında CHP'ye karşı bir öfke oluşur (İpekçi, Coşar, 2012: 7). Bu durum askerlerin iktidara karşı tepki göstererek ihtilal amaçlı teşkilatlar kurmasına da sebep olur (Demir, 2006: 156).

1946 yazında Ankara'da, Albay Seyfi Kurtbek ve Binbaşı Cemal Yıldırım liderliğinde liberalizmden yana subaylardan oluşan on kişilik bir grup kurulur. Aynı yıl İstanbul'daki Harp Akademisi'ne öğretmen olarak atanan Cemal Yıldırım, burada da aynı düşünceye sahip subaylardan oluşan bir başka grup daha kurar. Grubun başına geçecek üst rütbeli bir komutana ihtiyaç vardır, o da Gelibolu'daki Kolordu Komutanı General Fahri Belen olur. Bu iki grubun da temel kaygıları ihtilal yapmaktan ziyade 1946 seçimlerinde olduğu gibi 1950 seçimlerinde de DP aleyhine usulsüzlük yapılacak olursa buna engel olmaktır. Fahri Belen 1950 yılının başlarında Celal Bayar'a ulaşarak, hükümetin seçimlerde usulsüzlük yapmaya çalışması durumunda ordunun buna karşı çıkacağını söyler (Hale, 1996: 88).

Orduda DP yanlısı askerlerin yanı sıra, hala İnönü'ye ve CHP'ye bağlı çok sayıda subay da vardır. Hatta 1950 seçimlerini DP kazandıktan sonra İnönü'ye gelerek 'Paşam ordu emrinizdedir' diyerek, darbe için İnönü'den talimat beklediklerini bildiren komutanlar dahi olur (Erkanlı, 1973: 5). Ancak İnönü bu teklifleri reddeder.

Orduda hala İnönü taraftarı askerler olmasına rağmen ülke insanı genel olarak CHP'ye ve İnönü'ye karşı güvenini yitirir. Bunun farkında olan CHP ise 1950 seçimlerinden önce ekonomik olarak bazı hamleler yapar. Bu kapsamda Türkiye'nin Dünya Bankası'na ve Uluslararası Para Fonu'na (IMF) üye olarak batıya ekonomik entegrasyonu sağlanmaya çalışılır. Komünizm tehlikesine karşı ABD'nin Yunanistan ve Türkiye'ye özel yardım sağlamak sözüyle gündeme gelen Truman Doktrini ve onu yürürlüğe koyan Marshall planı kabul edilir. Fakat bu hamleler iktidar partisine yitirilen güveni geri getirmeye yetmez (Akgün, 2009: 7).

CHP'nin son andaki bu çabalarının da etkisiz kalmasıyla seçmen bir sonraki seçim için kararını Demokratlardan yana verir.

2.6. DP Dönemi

27 Mayıs İhtilali'ni anlamak için DP dönemini iyi anlamak gerekir çünkü 27 Mayıs İhtilali açıkça DP iktidarına ve onun uygulamalarına karşı gerçekleşmiştir.

14 Mayıs 1950 günü, Türk demokrasisi için önemli bir tarihtir. Uzun yıllar süren tek parti devrinden sonra DP'nin bu seçimlerden zaferle çıkması halkın çoğunluğu tarafından mutlulukla karşılanır (Arcayürek, 1985: 195).

Endişelerin aksine seçimler özgürlük ve güven ortamı içerisinde gerçekleşir ve hemen hemen hiç olay çıkmaz. Katılım oranı ise tüm tahminlerin üzerinde olacak şekilde yüzde 90'ları bulur. DP, 487 koltuğun 416'sını kazanır ve CHP'nin yirmi yedi yıldır kimseyle paylaşmadığı iktidarı barışçı yollarla ellerinden alır (Ünsaldı, 2008: 58).

DP'nin iktidarda bulunduğu 1950-1960 arasındaki on yıllık süreci seçim dönemlerindeki gibi 1950-1954, 1954-1957 ve 1957-1960 arası olarak üç döneme ayırarak inceleyeceğiz. Zira DP'nin ilk dönemiyle son dönemi arasında seçim zaferlerinin vermiş olduğu rahatlık ve güvenden de kaynaklanan büyük farklılıklar vardır. Öyle ki DP'li yetkililerin, her seçim zaferinden sonra daha da özgüven içerisine girdikleri ve muhalefete olan tahammüllerinin git gide azaldığı görülür. İktidara geldikleri ilk andan itibaren orduya karşı olan menfi tutumlarını ise iktidarlarının sonuna kadar büyük bir özveriyle sürdürerek bu konuda oldukça istikrarlı bir tutum sergilerler. Fakat ordu mensuplarının tutumlarının DP'li yetkililer kadar istikrarlı olduğunu söylemek zordur. Çünkü 1950'de DP lehine müdahalede bulunmaya hazır olan ordu, yıllar geçtikçe kendisini tam tersi yönde bir müdahale içerisinde bulur.

2.6.1. 1950 – 1954 Arası DP'nin İlk Dönemi

DP, 5 Haziran 1946'da çıkarılan 4918 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu'nun koyduğu 'açık oy – gizli tasnif' esasına göre yapılan 1946 seçimlerinde, ancak 65 milletvekili çıkarabilmiştir. Bu nedenle Demokratlar, 1950 seçimlerinden önce yeni bir seçim kanunu çıkarılması için büyük gayret sarf ederler (Ülman, 1957: 60). 1950 seçimlerinden önce 5545 sayılı yeni Seçim Kanunu çıkarılır. Bu kanun ile eski seçim

kanununun benimsediği açık oy – gizli tasnif esası yerine, gizli oy – açık tasnif esası gibi bir takım yenilikler kabul edilir. DP, bu yeni kanun ile Çoğunluk Sistemi'nin⁸ yerine Nispi Temsil Sistemi'nin de kabul edilmesini ister fakat iktidar partisi olan CHP, o dönem için bunu kendi lehine görmediği için kabul etmez. Sonraki seçimlerde bu durumdan en çok CHP'nin muzdarip olacak olması, CHP'lileri Nispi Temsil Sistemi'nin savunucusu haline getirecektir. Tabii bu sefer de DP, Çoğunluk Sistemi'nden vazgeçmeyecek ve Nispi Temsil Sistemi'nin adını dahi anmayacaktır (Özgül, 2002: 112). 27 Mayıs İhtilali'ne kadarki bütün seçimlerde Çoğunluk Sistemi devam eder.

1950 seçimleri, Cumhuriyet Dönemi'nin gizli oy ve açık sayım prensibine göre gerçekleştirilen ilk seçimi olur. Seçim sonuçlarına göre DP, seçime katılanların yüzde 55,2'sinin oyunu alarak 416 milletvekili çıkarır, buna karşılık CHP ise yüzde 39,6'lık oy oranıyla yalnızca 69 milletvekilliği elde eder. Aslında bu sonuçlar, eski iktidar partisinin her ne kadar seçimi kaybetse de, bozguna uğramadığını gösterir. Fakat ne var ki, seçimlerde uygulanan Çoğunluk Sistemi, milletvekili sayılarında asimetric bir dağılımın oluşmasına yol açar ve Demokratlar Meclis'te mutlak çoğunluğu elde ederler (Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE), 2010: 6,7).

1950'lerin ilk dönemi yeni hükümetin başarılı yıllarıdır. Hükümetin sanayiye özel girişime açan ve tarıma daha fazla kaynak aktaran programı ekonomi üzerinde olumlu etkiler doğurur. 1950 ile 1953 yılları arasında ulusal gelirden yüzde 40'lara varan artış olur. Genel ekonomik iyileşme hükümetin ülkedeki popülaritesini ve genel olarak çok partili sisteme olan güveni güçlendirir (Hale, 1996: 90).

Fakat bunların yanı sıra oy endişesiyle Atatürk devrimlerinden tavizler verilir⁹ ve bu durum Atatürkçü ordu mensupları arasında kırgınlık yaratır (İpekçi, Coşar, 2012: 14,15).

Yeni iktidar partisinin Genel Başkanı olan Adnan Menderes, CHP'den vekil oluşunun öyküsünü '*Beni Atatürk keşfetti*' diyerek anlatırken, 20 Mayıs 1950 günü

⁸ Çoğunluk Sistemi'ne göre, bir seçim çevresindeki milletvekilliklerinin tümü, o seçim çevresinde en fazla oy alan parti tarafından kazanılır ve diğer partiler o seçim çevresinden milletvekili çıkaramazlar. Çoğunluk Sistemi temsilde adalet boyutunun ihmal edilmesine yol açar. Türkiye'de çok partili hayata geçildikten sonra 1946, 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde Tek Dereceli Listeli Çoğunluk Sistemi uygulanır (Yıldız, 2018: 122). Türkiye, 27 Mayıs 1960 İhtilali'nden sonra Nispi Temsil Sistemi'ne geçer.

⁹ Bunun ilk örneği olarak 16 Haziran 1950 tarihinde Türk Ceza Kanunu'nun 526. maddesinde yapılan bir değişiklik ile Arapça ezan okunması suç olmaktan çıkarılır Böylece 1932'den beri Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatı ile Türkçe okunmakta olan ezan on sekiz yıl aradan sonra yeniden Arapça okunmaya başlanır.

hükümet programını açıkladığı söylevinde Atatürk'ün adı hiç geçmez (Akgün, 2009: 11).

İktidara geldikten kısa bir süre sonra Başbakan Adnan Menderes, ordudaki İnönü taraftarı grupların varlığından ve darbe söylemlerinden haberdar olur ve orduda o güne dek görülmemiş bir tavsiye hareketine girişir. DP Hükümeti orduyu denetimi altında tutmak için, İnönü'nün sınıf ve silah arkadaşı olan Genelkurmay Başkanı Abdurrahman Nazif Gürman ve kuvvet komutanlarının da dahil olduğu 16 general ve 150 albayı emekliye sevk ederek yerlerine DP'ye yakın gördükleri komutanları atarlar (Ahmad, 2010: 192).

Bu dönemde Türk ordusunun genel durumuna bakıldığında, donanım ve örgütlenme açısından ordu 1920'lerdekinden çok da farklı değildir. Taşıma işlerin büyük çoğunluğu hala atlarla yapılır. Tank sayısı çok azdır ve silahların büyük bir çoğunluğu I.Dünya Savaşı'ndan kalmadır. Eğitim çağa uygun değildir. Özellikle acemi erlerin ve astsubayların yaşam koşulları çok kötüdür. Bütün bu geri kalmışlıkta Fevzi Çakmak'ın uzun süren Genelkurmay Başkanlığı görevinin de etkisi vardır¹⁰.

Zamanla bu durum değişmeye başlar. Fevzi Çakmak Paşa emekli olur. Türkiye tek partili düzenden çok partili hayata geçer ve orduda Alman doktrinleri yerine ABD doktrinleri benimsenmeye başlanır. Askeri mekanizmanın bu aşırı geriliğini gidermek ve Türkiye'nin batı ittifakındaki yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlayabilmek amacıyla Birleşik Devletler ülkeye yeni askeri silah ve gereçleri göndermeye başlar. Tank, top ve savaş uçaklarıyla ordunun bu geri kalmışlığı bir nebze de olsa giderilmeye çalışılır.

ABD'nin yardımları sayesinde yenilenmekte olan Türk ordusu bu dönemde Menderes Hükümeti'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) girmek istemesinin bedeli olarak kullanılır ve bu uğurda Kore'ye yaklaşık dört bin kişilik bir birlik gönderilir. Bu sayede batılı güçlerin Türkiye'nin NATO'ya girişine onay vermelerinin daha da kolaylaşacağı düşünülür (Hale, 1996: 91,92).

Menderes Hükümeti'nin bu hamlesi işe yarar ve Türkiye 1952 yılında NATO'ya üye olur. Bu olay hükümetin bu dönem dış politikadaki en önemli başarılarından biri olarak görülür.

¹⁰ Fevzi Çakmak Paşa kişilik olarak yeniliğe kapalı birisidir. Onun bu özelliği ister istemez ordu üzerinde de etkili olur (Hale, 1996: 91). Fevzi Çakmak, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Genelkurmay Başkanı olarak 1923-1945 yılları arasındaki yirmi iki yıl boyunca bu görevi sürdürür.

1954 seçimlerinin yaklaşmaya başlamasıyla beraber DP otoriter anlayışla bazı uygulamalarda bulunmaya başlar. Bu doğrultuda DP ile aynı görüşte olmayan memur ve hâkimlerin yerleri değiştirilir, muhalif basına karşı sert ithamlarda bulunulur ve CHP ile halkevlerinin mallarına el konulur (Kayam, 2004: 77).

Genel olarak, 1950-1954 yılları arasındaki ilk döneminde Menderes Hükümeti için işler yolunda gider. Hükümet özellikle ekonomik olarak başarılı bir dönem geçirir. 1950'li yılların ilk yarısında, dünya ekonomisindeki patlamadan yararlanır. ABD'den de bol miktarda ekonomik ve askeri yardım alınır. Ayrıca altyapıya ve tarıma yapılan yatırımlar kırsal kesimde belli bir refahın sağlanmasına yol açar. Böylece 1954 seçimlerinde de DP diğer partilerin önünde birinci parti olmayı başarır (Ünsaldı, 2008: 59).

Ancak ekonomideki bu patlamanın dışında, DP'li yetkililerin bu ilk dönemleri içerisinde orduya karşı umursamaz bir tavır sergilemeleri ve ordu mensuplarını hor gören davranışlar içerisinde bulunmaları, askerler arasında hükümete karşı hoşnutsuzluk duyulmasına neden olur. Yine bu dönemde Atatürk devrimlerinden ödünler verilmesi hem askerler hem de halkın belli bir kesimi tarafından rahatsızlıkla karşılanan ve eleştirilen bir durum olur.

2.6.2. 1954 – 1957 Arası DP'nin İkinci Dönemi

1954 seçimlerine DP, CHP, Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ve Türkiye Köylü Partisi katılır. 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan genel seçimler iktidar partisinin ezici üstünlüğüyle sonuçlanır ve DP oyların yüzde 58,4'ünü alarak 541 milletvekilliğinden 503'ünü kazanmayı başarır. CHP ise 1946 seçimlerinden önce 4918 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu ile getirilen ve 1950'de muhalefet partisi olan DP'nin ısrarlarına rağmen değiştirme taraftarı olmadığı Çoğunluk Sistemi'nin bir kez daha azizliğine uğrayarak, oyların yüzde 35,1'ini almasına rağmen sadece 31 milletvekili çıkarabilir. CMP 5, bağımsızlar ise 2 milletvekili çıkarabilirler (SDE, 2010: 8).

Ülke genelinde DP'ye olan güven artar ve DP'nin ikinci dönemi başlar. Bu dönemde ordu içerisinde yaşanan ayrışmalar konusunda farklı bir husus da etkili olmaya başlar ve ayrışmalar başka bir boyutta devam eder. 1947'den başlayarak, ABD askeri stratejisi çerçevesinde Türk ordusunun yeniden yapılandırılması süreci (Ünsaldı, 2008: 63) neticesinde üst kademedeki subaylarla alt kademedekiler arasında bir görüş ayrılığı

oluşmaya başlar. Çünkü komuta kademesinde bulunan üst rütbedeki subaylar Alman doktrinleri çerçevesinde yetiştirilmişlerdir. Yeni subaylar ise ABD doktrinlerine göre eğitim görürler. Talat Aydemir, anılarında bu durumu şöyle ifade eder:

(...)Yeni yetişen kurmay subaylar, Amerikan doktrinine göre yetiştiriliyordu. Halen Türk Ordusu NATO devletleri orduları içerisinde vazife alıyordu. Hazırlanan bütün planlar yeni usullere göre yapılıyordu. Eski Alman doktrinleri yerine Amerikan doktrinleri konmuştu (...) Eski sistemle yetişenler ile Amerikan doktrinleri çerçevesinde yetişenler arasında bir çatışma vardı. Eskiler, yeni yetişen kurmay subayları çekemiyorlardı (Aydemir T. , 2010: 19).

1954 seçimlerinden sonra ekonomik olarak işler pek de DP Hükümeti'nin lehine gitmez. Enflasyon oranı ve ödemeler dengesi açığı hızla büyürken, ekonomik büyüme de yavaş yavaş düşer (Hale, 1996: 90). Halk ekonomik gidişattan hoşnutsuzluk duymaya başlar.

Bu süreçte subaylar da NATO üslerinde ve Kore'deki görevleri sırasında maaşlarını, yaşam ve çalışma koşullarını yabancı subaylarınkilerle karşılaştırma fırsatı bularak ülkelerinin geri kalmışlığının farkına varırlar. Ekonomik olarak subayların durumu Türkiye'nin söylediği tek partili yıllardan çok da farklı değildir. DP iktidarı askerleri ihmal eder. Emekli General Sabri Yirmibeşoğlu'nun şu cümlesi o dönemdeki ordu mensuplarının maddi durumunu gözler önüne serer: *“Askerlerle sadece sahanda yumurta yiyip soda içiyorlar diye alay edilirdi”* (Ünsaldı, 2008: 63,64).

Menderes Hükümeti'nin subayların ve alt rütbeli askerlerin yaşam koşullarını göz ardı etmesi, buna karşılık generallerin çok daha iyi maaşlar alarak daha iyi koşullarda yaşıyor olmaları, askerler arasında büyümekte olan hoşnutsuzluğun daha da artmasına ve subayların çok büyük bir bölümünün hükümetten uzaklaşmasına sebep olur (Ünsaldı, 2008: 64). Ayrıca DP'nin zamanla gerici odakların ve Atatürk karşıtı kişilerin merkezi haline gelmeye başlaması da, laiklik ilkesine duyarlı genç subayların DP'den uzaklaşmasına yol açan bir diğer neden olur.

İhtilalle uzaktan veya yakından ilgisi bulunan birçok subayın kafasında, DP'ye karşı ihtilal fikrinin 1954 yılında doğmuş olduğu belirtilir (Burçak, 1991: 21). Dündar Taşer'e göre bunun en önemli sebebi 1954 yılında DP'li vekillerden birisinin Meclis

kürsüsünden “Subayların yatak odasından hizmet erlerini çıkaracağız”¹¹ diyerek ordunun bütün subaylarına isnat ve iftirada bulunmasıdır (Taşer, 1979: 21). Menderes’in “İstersem orduyu yedek subaylarla idare ederim” (Hale, 1996: 94; Erkanlı, 1973: 8) şeklindeki açıklaması da ordudaki ihtilal taraftarı subayların sayısının artmasına ve onların tek bir uğurda birleşmesine -Menderes iktidarını devirmek- sebep olur.

DP, 1950’lerin ortasından itibaren mali sebepler ve bazı otoriter eğilimleri ve eylemleri sebebiyle politika üretemez bir hale gelir. Bu süreçte siyasal haklara ve muhalefete kısıtlamalar getirilir. Basına ve siyasal faaliyetlere yasaklar konulur. Üniversitelerin özerkliği azaltılır (Burak, 2011: 51).

27 Mayıs’a giden süreçte, DP’nin baskıcı bir rejim kurma yolundaki uygulamaları ve bu duruma karşı giderek güçlenen muhalefet ile gençlik hareketleri de önemli rol oynar. Bu hususlar, ülke meselelerine karşı kayıtsız kalmayan daha doğrusu yetiştirilme tarzlarından dolayı kayıtsız kalamayan subayların, gizli teşkilatlanma içerisine girmelerindeki diğer etmenler olur.

2.6.3. 1957 – 1960 Arası DP’nin Son Dönemi

DP’nin ikinci döneminin sonlarına doğru yargı bağımsızlığını, üniversite özerkliğini ve muhalefet yapma olanağını büyük ölçüde kısıtlayan uygulamaları, muhalefet ve iktidarın ilişkisini iyice gerginleştirir. Bu şartlar altında seçimler normal tarihinden bir yıl önceye çekilerek 1957 yılında yapılır. 1957 genel seçiminde DP, 1954 yılındaki bir önceki seçimlere nazaran yüzde 10 oy kaybederek, oyların yüzde 48,6’sını alır ve 424 milletvekili çıkarır. CHP ise oylarını yüzde 6 arttırarak, oyların yüzde 41,4’ünü alır ve 178 milletvekilliği elde eder. Bu seçimlerde Hürriyet Partisi ve CMP ise 4’er milletvekilliği kazanırlar. Böylece seçim yasasından kaynaklanan, oylara oranla milletvekili sayılarının dengesizliği bir kez daha Meclis aritmetiğine yansır (SDE, 2010: 9). CHP’nin artan oylarında, her ne kadar DP’nin köylülüğe ve “milli irade”ye vurgu yapan politika ve söylemleri olmasına rağmen, CHP’nin kentli işçi sınıfı ve subayların da dahil olduğu orta sınıftan oy alması etkili olur (Akça, 2010: 382).

¹¹ Bu sözlerin sahibi olan DP’li vekil Ahmet Kocabaş hemen partiden kovulur fakat bu söz DP’nin zimmetine geçer (Arıkan, 1997: 301).

DP, 1957 seçimlerinden de birinci parti olarak çıkar fakat ülke ekonomisindeki gerileme devam eder. Devlet aygıtını çalıştıran, maaşlı sınıf olan memurlar Menderes'in enflasyonist ekonomik politikasından en çok zarar gören sınıf olmayı sürdürür. Bu durum, diğer devlet memurları gibi maaşlarını takviye edemeyen (memurlar ve polisler rüşvetle; akademisyenler ise özel komisyonlar, danışmanlık işleri, gazetecilik ve yazarlık yaparak) Silahlı Kuvvetler mensuplarını çok daha fazla etkiler (Ahmad, 2010: 101,102).

1957-1960 dönemini kapsayan, son DP iktidarının en önemli siyasi olayları arasında ilk sırayı, Menderes Hükümeti'ne karşı yeni bir kurtuluş savaşı başlattığı iması ile yola çıkan CHP tarafından oluşturulmaya çalışılan Milli Muhalefet Cephesi ve buna bir tepki olarak DP'lilerce kurulan Vatan Cephesi arasındaki mücadele alır. Bunun sonucunda DP ile muhalefet partileri, özellikle de CHP arasında siyasi bir savaş yaşanır. İsmet İnönü çıktığı yurt gezilerinde fiili saldırılara uğrar. İnönü, 3 Nisan 1960 tarihinde, CHP Kayseri İl Kongresi'ne katılmak için gittiği Kayseri'ye sokulmaz. DP'nin bu son döneminde iktidar ve muhalefet partisi arasında çok sık bu tarz olaylar yaşanır. Bu olaylar muhalefetin siyasi faaliyetlerini büyük ölçüde aksatır. Bu husus iktidar ve muhalefet arasında yaşanan gerginliğin artmasına neden olur¹² (SDE, 2010: 9).

DP iktidarı, olayların artmasından sorumlu olarak gördüğü CHP'nin siyasi etkinliklerini araştırmak maksadıyla, 12 Nisan 1960 tarihinde, DP'li milletvekillerinden oluşan toplam on beş kişilik bir 'Tahkikat Komisyonu' kurulması için yasa teklifi verir. CHP'nin şiddetle karşı çıktığı, yasama, yürütme ve yargı erkleri ayrılığına bariz karşı olduğunu iddia ettiği bu yasa teklifi ortalığı karıştırır. Meclis'te komisyonun kurulmasına ilişkin görüşmeler yapılmaktayken, ülkede komisyon karşıtı birçok gösteri düzenlenir. Fakat DP yine de komisyonun kurulması kararından dönmez ve 27 Nisan 1960 günü, Tahkikat Komisyonu'nun görev ve yetkilerini belirleyen yasa DP'li milletvekillerinin oyları ile TBMM'de kabul edilir. Bu yasa ile komisyona yayın yasağı uygulama, yayınları toplatma, matbaaları kapatma ve belgelere el koyabilme gibi birçok geniş yetki verilir. Oldukça sert eleştirilere uğramış olan Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasına ilişkin bu yasa teklifinin kabul edilmesi, iktidar ile muhalefet arasında yaşanan gerginliği iyice tırmandırır. Bu gerginlik toplumun birçok kesiminin yanı sıra,

¹² Bu olaylar çalışmanın 4.Bölümünde daha detaylı bir şekilde incelenecektir.

üniversitelere de sıçrayarak öğrenci olaylarının başlamasına sebep olur. Öğrenci olaylarının artması ve kontrolden çıkması üzerine ise hükümet, Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan etmek zorunda kalır¹³ (SDE, 2010: 10).

CHP'nin 1957'de oy oranını artırmasında etkili olan ortamın soluna kayma süreci ve kentlerde genişleyen toplumsal tabanının bir yansıması olarak Ocak 1959'daki 14.Kurultay'da yayınlanan "İlk Hedefler Beyannamesi"nde modern demokrasiye, halk egemenliğine, hukukun üstünlüğüne, sosyal adalet ve güvenliğe dayalı bir devlet düzeni önerilir. Nitekim Beynamede düşünce ve ifade özgürlüğü, din ve inanç özgürlüğü, basın hürriyeti, sosyal haklar, yargı bağımsızlığı ve anayasa mahkemesinin kurulması, çift meclisli parlamento, nispi temsile dayanan seçim sistemi gibi hedefler yer alır (Akça, 2010: 382). 27 Mayıs sonrası oluşan Kurucu mecliste sayısal üstünlüğe sahip olan CHP, "İlk Hedefler Beyannamesi"nde ortaya konan taleplerin 1961 Anayasası'nda yer bulmasını sağlar. Denilebilir ki 1961 Anayasası'nın getirmiş olduğu kurumlar, CHP'nin 1950-1960 dönemi DP uygulamalarına tepki olarak geliştirilen "İlk Hedefler Beyannamesi"ndeki önerileri büyük ölçüde karşılamaktadır (Tuğluoğlu, 2017: 308).

¹³ Tahkikat Komisyonu'nun Kurulması ve Üniversite Olayları, 4. Bölüm'ün altında alt başlık olarak ayrıca incelenecektir.

3. İHTİLALCİ TEŞKİLATLARIN OLUŞMASI

DP idaresinde ülke bu şekilde yönetilmeye devam ederken, ordu içerisinde ihtilalci teşkilatlar çoktan kurulmaya başlanır. İhtilalci subayların en başında gelen isimlerden biri olan ve bu uğurda canını dahi feda etmekten çekinmeyen Talat Aydemir'in hatıralarında yazdığı şu satırlar neden bu yola girdiklerinin kısa bir açıklamasıdır:

Bir asker olmam dolayısıyla hiçbir zaman siyasetle uğraşmayı ve sonunda siyasi hayata atılmayı düşünmedim. Yalnız bir kurmay subay olarak memleketin iç ve dış politikasını da daima yakından takip ettim. Memlekette arzu edilen demokrasi idaresinin yerleşmesini canı gönülden arzu ediyordum(...) (Aydemir T. , 2010: 17).

İşte o arzu edilen demokrasi idaresinin ülkeyi teğet geçmesi sonucu Aydemir ve onun gibi düşünen birçok subay zamanla kendilerini gizli yapılanmalar içerisinde bulurlar.

Aslında ordu içerisindeki ilk gizli teşkilatlar, DP lehine bir müdahalede bulunmak amacıyla bir araya gelirler. Çünkü 1946 seçimlerinde yapıldığı ileri sürülen usulsüzlükler, özellikle memleket meseleleriyle yakından ilgilenen subayları derinden üzer. Eğer 1950 yılındaki seçimlerde de CHP'nin herhangi bir şekilde usulsüzlük içerisinde bulunduğu kanısı oluşsaydı, muhtemeldir ki cumhuriyet tarihinin ilk askeri müdahalesinin muhatabı CHP olacaktı. Fakat seçimlerin adilane bir şekilde gerçekleştiğine inanılması sonucu ne bu tarz bir müdahaleye ne de bu teşkilatların devamına gerek kalmaz.

1950 yılında DP iktidara geldiği zaman ordu içerisindeki müdahale amaçlı teşkilatlar dağılmaya başlar. Toplumda olduğu gibi ordu mensupları arasında da ülkenin demokratik olarak yönetileceği, tek parti döneminin baskıcı uygulamalarının son bulacağı ve refah seviyesinin yükseleceği inancı hâkimdir.

İlk yıllarda bir nebze de olsa bunlar sağlanır. Fakat bunların yanı sıra Atatürk devrimlerinden verilen ödümler, oy kaygısıyla verilen tavizler ve orduyu hor gören davranışlar da gerçekleşir. Subaylar, ümit içerisinde iktidara gelmesini bekledikleri DP'den gün geçtikçe uzaklaşmaya başlarlar.

Özellikle 1954 yılındaki seçimlerden sonra DP'nin orduya karşı olan tutumunda daha da sertleşmeler olur. Ancak sorun sadece DP'nin orduyu ihmal etmesi değildir. Ülkeye de arzu edilen demokratik düzen gelmez. Baskıcı tek parti rejimi yerini baskıcı DP rejimine bırakır. DP Hükümeti, kendi görüşlerinden olmayan basına sansür getirir, hükümeti eleştirmek için protesto gösterisi yapan üniversite öğrencilerine karşı çok sert önlemlere başvurur.

DP'nin beklentileri karşılamaktan uzaklaşmaya ve özellikle de orduya karşı sert tutumlarda bulunmaya başladığı yıl olan 1954 senesi, ordu içerisinde DP aleyhine ihtilalci teşkilatların gizlice yapılanmaya başladığı tarihtir.

Ordu içerisinde bu amaçla birçok teşkilat kurulur. Bu teşkilatların bir kısmı diğer teşkilatlarla birleşerek varlığını sürdürürler, bir kısmı ise bütünlüklerini koruyamayarak parçalanıp giderlerler. Çalışmada, bu teşkilatların en güçlü ve önemli olanlarından özellikle de 27 Mayıs İhtilali'ni gerçekleştiren komitenin temelini oluşturanlardan bahsetmenin uygun olacağı değerlendirilmiştir. Bu kapsamda sırasıyla Tuzla Uçaksavar Okulu Teşkilatı, Harp Akademisi Teşkilatı, Ankara Teşkilatı, Koçaş-Esengin Teşkilatı ve Birleşik Teşkilat incelenecektir.

Bu teşkilatları incelemeye başlamadan önce, Türk subaylarının yetiştirilme tarzları ve düşünce yapılarıyla ilgili olarak kendisi de bir teşkilat üyesi olan Orhan Erkanlı'nın aktardığı şu ifadeler, o dönemki subayların zihniyet yapılarını ve niye böyle bir yapılanma içerisine girdiklerini anlamakta faydalı olacaktır.

Türk subayının yetişme tarzı, diğer ordulara hiç benzemez. Diğer ordularda subaylık herhangi bir devlet hizmeti gibi, profesyonel meslektir. Bizde ise, bir mesleğin çok üstünde milli bir vazifedir, Devlet Muhafızlığı'dır. Bütün okullarda bu telkinler ile yetişen subaylar, rütbeleri yükseldikçe, yetki ve imkânları arttıkça aynı fikirleri kendi muhitlerine de yayarlar ve böylece okulda başlayan, Cumhuriyeti korumak ve kollamak görevine bağlılık bütün ordu hayatları boyunca onlar için değişmez bir inanç haline gelir. Şartlar gerektirdiği zaman bu vazifeyi yapmak için ya kendileri harekete geçerler veya verilen müdahale emirlerini normal bir vazife yapmanın rahatlığı içinde yerine getirirler. Bunun içindir ki, ordu adına iktidarı ele alan bir komitenin veya komutanların radyoda yayınlanan bir tebliği, bütün orduyu harekete geçirir, kimse bu emirleri tartışmak lüzumunu duymaz, sadece verilen görevleri ifa ederler. Subaylık bizde bir meslek olmakla beraber, aynı zamanda bir sınıftır. Türkiye'de; işçi, köylü sınıfı gibi bir de asker sınıfı vardır ve bu sınıfın bel kemiğini subaylar teşkil ederler. Asker sınıfı kapalı bir hayat yaşar, sivil muhitlerle temasları çok azdır. Bütün ömürleri evleriyle kışlaları arasında geçer, esasen evleri de kışlalarının bir devamıdır. Günün yirmi dört saatini hep aynı çevre içinde ve hep aynı kişilerle geçirirler. Bu yaşantı onları aynı fikirler, görüşler, şikâyetler ve sonuçlar etrafında toplar. Birbirinden binlerce kilometre uzakta olan iki garnizonun mensuplarına aynı soruları sorsanız, alacağınız cevaplar %90 birbirinin benzeri olacaktır.

Asker sınıfı, politikayı ve politikacıları sevmez, hatta küçük ve zararlı görür. Çirkin politikacıların verdikleri kötü örnekler, muhitlerinde müşahade ettikleri adaletsiz uygulamalar, partizanlık, tahakküm vs. gibi davranışlar, onları politikadan soğutmuştur. Onlar için politikacıların çoğu, kendi çıkarları için toplumu ezen, sömüren, halkını düşünmeyen kişilerdir. Ekserisinde; memleketin kaderi bu tip adamlara bırakılmaz... kanaati ve inancı vardır.

Ayrıca asker sınıfının mesleki ve şahsi sorunları da vardır, bunların çözümlenmemesinden haklı olarak iktidarları ve politikacıları sorumlu tutarlar. 1960'dan önce askerlerin çok kötü ve zor şartlar içinde yaşadıkları bir hakikattir. Geçim sıkıntısı, askerleri gülünç durumlara düşürmüştür. O devirde, subaylara, ev aradıkları zaman bodrum katlarının teklif edildiği, diğer dairelerin verilmediği¹⁴, gazinolarda gazoz ikram edildiğini bilmeyen yoktur. Diğer devlet hizmetlileri bir bakıma ilave gelir bulabilirler, fakat subaylar için bu mümkün değildir, subay maaşıyla geçinmek zorundadır. 27 Mayıs'ın psikolojik sebeplerini biraz da bu noktalarda aramak gerekir. Maddi sıkıntılar ve manevi tatminsizlikler insanlarda isyan duyguları uyandırır.

Günümüzün askerleri sosyal olayları, akımları dikkatle izleyen, memleket sorunlarına kafalarında hal tarzı arayan, yurt ve dünya olaylarını, basını ihmal etmeyen kişilerdir. Son 10-15 yıl içinde orduya katılan subayların çoğu askeri tahsillerine ilaveten fakülteler bitirmişler, lisan öğrenmişler ve kendilerini yetiştirmişlerdir. Denebilir ki kültür seviyeleri, başka devlet hizmetlilerine nazaran daha üstün ve ileri bir duruma gelmiştir. Bizim genç bir subay olarak orduya katıldığımız 1945 yıllarında, komutanlarımızdan bazıları; 'Harbiye'den sonra gazeteden başka bir şey okudum...' diyerek adeta öğünürlerdi. Bugün artık o eski tipler kalmamış, bilakis üniversite tahsili görmeyen, birkaç lisan bilmeyenler, dünya ve yurttaki gelişmelerden haberdar olmayanlar, ikinci sınıf insan muamelesi görmektedirler. Ordunun tabanını, esas kütlesini teşkil eden genç subaylar bu şekilde yetişmişlerdir.

Türk subayının her devirde ve şartlar altında değişmeyen özellikleri ve inanışları; milliyetçilik, devrimcilik, Atatürkçülüktür. Ekserisi orta sınıftan gelen subayların halkla ilgileri hiç kesilmeden devam eder. Orduya gelen binlerce Türk genci her yıl onların elinden geçer; halkın derinlerini, ihtiyaçlarını ve zorluklarını yakinen bilirler.

Asker sınıfının bu şartlar altında yetişmesi, üstün niteliklere sahip olması, milli savunma hizmetlerinin ifası, ordunun seviyesi bakımından öğünülecek bir sonuçtur. Ancak, İktidar – Ordu münasebetleri açısından bakıldığı zaman, hesaba katılacak, üzerinde durulacak bir durum yarattığı da inkâr edilemez. Askerlikten başka bir şey bilmeyen ve ilgilenmeyen bir subaylar topluluğu ile bizim subaylarımız arasında büyük farklar vardır... (Erkanlı, 1973: 375-377).

27 Mayıs İhtilali'ne giden süreç ve bu dönemde ordu içerisindeki yapılanmalar incelenirken Türk subayının genel hatlarıyla Erkanlı'nın anlattığı tarzda bir zihniyette olduğunun göz önünde bulundurulması, o dönemki olayların subaylar tarafından nasıl algılandığının anlaşılmasında yardımcı olacaktır.

¹⁴ Subayların bodrum katları dışındaki dairelerin kirasını ödeyecek parası yoktur diye, ki gerçekte o dönemde yoktur, diğer daireler kapıcılar tarafından gösterilmemiş bile. Ötekiler size pahalı gelir dermiş kapıcılar, karşısındaki üç dil bilen, Harbiye haricinde bir fakülte daha bitirmiş, Kore'de savaşmaya, ABD'de eğitim almaya gitmiş olan subaylara.

3.1. Tuzla Uçaksavar Okulu Teşkilatı

DP, on yıllık iktidarı boyunca, o dönem için oy hakkına sahip olmayan ordu mensuplarının maddi ve manevi sıkıntılarıyla pek alakadar olmaz. Genç subaylar bu hususta suçu biraz da üst makamlardaki generallerde bulurlar. Onlara göre generallerin çoğu kendi postunu düşünür, hiçbiri çıkıp da DP ileri gelenlerine ikazda bulunma cesaretini gösteremez (İpekçi, Coşar, 2012: 16,17). Generallerden ümitlerini kesen genç subaylar, yola kendi başlarına çıkmaları gerektiği kanaatine varırlar.

Mayıs 1954'de DP'nin ikinci seçim zaferinden sonra, Yüzbaşı Orhan Kabibay ve Yüzbaşı Dünder Seyhan iktidarı devirmek amacıyla 1954 Kasımında gizli bir teşkilat kurma kararı alırlar. Ekibe daha sonra Yüzbaşı Süreyya Yüksel, Yüzbaşı Turan Orkan ve Kurmay Yüzbaşı Nejad Kumuşçuoğlu da katılır. Teşkilat, ilk toplantısında Yüzbaşı Dünder Seyhan'ı genel sekreter olarak seçer. Uçaksavar Okulu'ndaki teşkilat çalışmalarına sonradan Yüzbaşı Necati Ünsalan, Yüzbaşı Galip Yiğidgüden ve Yüzbaşı Suat Çöle de katılır (Özdağ, 2004: 75).

Bu teşkilat, 27 Mayıs'ın çekirdek kadrosunda yer alan isimlerden olan Orhan Kabibay ve Dünder Seyhan'ın oluşturduğu ilk teşkilat olması açısından önemlidir. Bu iki isim daha sonra Harp Akademisi'nde kurulan ve Atatürkçüler Cemiyeti diye anılacak olan bir başka teşkilatın içerisine de girerler ve burada da etkin faaliyetlerde bulunurlar.

3.2. Harp Akademisi Teşkilatı (Atatürkçüler Cemiyeti)

Yurdun dört bir yanındaki farklı birliklerden kurmay olmak amacıyla İstanbul Yıldız'daki Harp Akademisi'ne gelen genç ve seçkin subaylar, boş zamanlarında bir araya gelerek memleket meseleleri üzerine dertleşirler. Ortak fikirler bazı grupların oluşmasına yol açar. Zaten o dönem içerisinde, Harp Akademisi ülkenin siyasi konjonktürünü en iyi takip eden yerlerden birisidir. Çünkü ne zaman hükümetten ümit kesilse, şikâyetler artsa veya işler kötüye gitmeye başlasa Akademi'deki subaylar kendi aralarında toplanmaya, siyasi meseleleri tartışmaya ve sorunlara hal çare aramaya başlarlar (İpekçi, Coşar, 2012: 19).

1955 senesinin sonlarına doğru da ülkedeki siyasi gelişmeler iyi bir yönde gitmez. İktisadi kriz başlar ve hükümet iktisadi tedbirlerden ziyade şiddet tedbirlerine başvurur.

Yine bu dönemde de hükümetin ordu mensuplarını rahatsız eden davranışları gerçekleşmeye devam eder. Hükümet görevlileri, üst kademedeki generalleri halkın önünde küçük düşürecek davranışlarda bulunurlar. Bu davranışlara, davranışların muhatabı olan paşalardan ziyade onlarla aynı üniformaya fakat farklı gurur anlayışına sahip olan genç subaylar tepki gösterirler (İpekçi, Coşar, 2012: 19,20).

Ülkede böyle bir hava hâkimken, 1955 yılında Harp Akademisi'nde öğrenime başlayan Yüzbaşı Dünder Seyhan'ın dikkatini Binbaşı Faruk Güventürk çeker. Dünder Seyhan, ülkede ihtilal koşullarının oluştuğunu ve ihtilal amaçlı bir teşkilata ihtiyaç olduğunu söyleyerek Faruk Güventürk'e bir teşkilat kurmayı önerir. Binbaşı Güventürk, Seyhan'ın önerisini kabul eder. Bunun üzerine Seyhan ve Güventürk Harp Akademisi'nde teşkilatlanma çalışmalarına başlarlar. Bir süre sonra Seyhan, Yüzbaşı Orhan Kabibay'ı Faruk Güventürk ile tanıştırmak için teşkilata girmesini teklif eder. Böylece Kabibay ilk defa bir teşkilata girer gibi Harp Akademisi Teşkilatı'na dahil olur¹⁵. Daha sonra Güventürk'ün teklifi üzerine Yüzbaşı Orhan Erkanlı da teşkilata alınır. Yüzbaşı Suphi Gürsoytrak da Erkanlı'dan sonra teşkilata dahil olur (Özdağ, 2004: 76).

Teşkilat gün geçtikçe genişlemeyi sürdürür. Binbaşı Nuri Hazer, Yüzbaşı Kemal Güner, Binbaşı Şükrü İlkin, Yüzbaşı Mükerrerem Erensü, Binbaşı Necati Ünsalan¹⁶, Yarbay Necmi Bek ve Yarbay Rıza Akaydın da teşkilata katılırlar. Teşkilat üyeleri daha sonra Akademi'deki öğretmenlerinden olan Kurmay Albay Faruk Ateşdağlı'ya da açılır ve ondan da olumlu cevap alırlar (İpekçi, Coşar, 2012: 20,21).

Teşkilata Atatürkçüler Cemiyeti ismi verilerek (Erkanlı, 1973: 12), başkanlığa Faruk Güventürk, genel sekreterliğe Dünder Seyhan ve fahri başkanlığa da Faruk Ateşdağlı seçilir. Teşkilat üyeleri, çalışmalarının kesinlikle kâğıda dökülmemesi, on dört kişilik kadronun¹⁷ çekirdek kadroyu teşkil etmesi ve teşkilata yeni katılacakların bu çekirdek kadrodan iki kişiye bağlı hücreler şeklinde örgütlenmesi kararını alırlar (Özdağ, 2004: 76,77).

¹⁵ O dönemde ihtilalci subaylar arasında bu tarz davranışlar çok sık görülür. Başka teşkilatlara da dahil olurlar fakat ilk teşkilatlarını deşifre etmemek için gizlerler. Aynı anda iki hatta üç teşkilata üye olan subaylar bile vardır.

¹⁶ Necati Ünsalan da aynı zamanda Tuzla Uçaksavar Okulu Teşkilatı'nda yer alır.

¹⁷ Bu on dört kişilik kadro şu isimlerden oluşur: Kurmay Albay Faruk Ateşdağlı, Kurmay Albay Naci Asutay, Yarbay Faruk Güventürk, Yarbay Nuri Hazer, Yarbay Necmi Bek, Yarbay Rıza Akaydın, Binbaşı Dünder Seyhan, Binbaşı Şükrü İlkin, Binbaşı Necati Ünsalan, Binbaşı Rauf Gökçe, Yüzbaşı Suphi Gürsoytrak, Yüzbaşı Orhan Erkanlı, Yüzbaşı Kemal Güner, Yüzbaşı Mükerrerem Erensü. (Rütbelere zamanla terfilerden dolayı değiştiğinden, çalışmanın muhtelif yerlerinde farklı olarak geçmektedir.)

Teşkilat, 1955 senesinin son aylarından itibaren muntazam şekilde toplantılar yapmaya başlar. Her akşam farklı bir teşkilat üyesinin evinde toplanılıp ülke ve ordu meseleleri konuşulur. Dikkat çekmemek için gerekli tedbirler de alınır. Evleri Yıldız'da Akademi'nin yakınında olan kişilerin evlerinde buluşulmaz. Toplantı kimin evinde olacaksa onun eş ve çocukları farklı bahanelerle komşuya gönderilir. Mecburen yemek işi erkeklere kalınca da mönü pek değişmez: sucuklu yumurta (İpekçi, Coşar, 2012: 21).

O sıralardaki teşkilat toplantılarında ihtilal kelimesi pek ağızlara alınmaz. Teşkilatın ilk hedefi orduda ıslahatı gerçekleştirmektir. Bunun içinde yapmaları gerekenin, ordudaki kilit mevkilere kendi üyelerinin atanmasını sağlamak olduğuna inanır ve çalışmalarını bu yönde sürdürürler. Fakat konuşmalar sadece ordunun iç meseleleriyle kalmaz ve memleket meselelerine de değinilir. Hepsi iktidarın yanlış bir yola sapmış olduğuna inanır. Bu gidişatın sonunda birilerinin onlara dur demesi gerektiğini ve buna muktedir olabilecek gücünse Silahlı Kuvvetler'den başkası olamayacağını düşünürler. Bu hususta da hazırlıklı olmaları gerektiği sonucuna varırlar (İpekçi, Coşar, 2012: 22).

Temmuz ayında Akademi'deki derslere ara verilince teşkilat üyeleri tatilden sonra devam etmek üzere çalışmalarına ara verirler. Fakat o sıralarda kendileri gibi düşünen başka subaylar Ankara'da çalışmalarına aralıksız devam etmektedirler.

3.3. Ankara Teşkilatı

İstanbul'da Dündar Seyhan ve Orhan Kabıbay ikilisinin başını çektiği Tuzla Uçaksavar Okulu Teşkilatı ile Harp Akademisi Teşkilatı çalışmalarına devam ederken Ankara'da ise Kurmay Binbaşı Talat Aydemir, ülke ve Silahlı Kuvvetler'in içerisinde bulunduğu durumdan duyduğu kaygıyı Kurmay Binbaşı Sezai Okan ile paylaşır. Daha sonra bu iki isim bir şeyler yapılmasının gerekliliği üzerinde fikir birliğine vararak bir teşkilatlanma içerisine girmeye karar verirler. Kısa bir süre sonra onlara Kurmay Binbaşı Osman Köksal ve Kurmay Yüzbaşı Adnan Çelikoğlu da katılır. Bu dört subayın da bir araya gelmelerinde ki gaye diğer teşkilatlarınkı ile hemen hemen aynıdır.

1956 yılında gerçekleştirilen teşkilatın ilk toplantısında alınan kararları Talat Aydemir kısaca şöyle özetler:

(...)Ordunun gidişatının düzeltilmesi için hepimiz elbirliği ile çalışacaktık. Bunu yapabilmek için daha fazla arkadaşlara ihtiyaç vardı. Herkes inandığı insanlara bu

fikirleri yayacak, ümit verenler tespit edilmek suretiyle birbirimize irtibatlandırılacaktık. İlk önce halledilecek mesele bu davaya inanmış, sadakatle çalışabilecek insanların bulunması, sonra bunları ordunun kilit noktalarına getirerek tasarlanan planların sistematik bir tarzda tatbik edilmesi idi. Bu ana fikir üzerinde tam bir mutabakata vardık (...) (Aydemir T. , 2010: 20).

Eylül ayının bir cumartesi günü Sezai Okan'ın Ankara Yenişehir'deki evinde yapılan bu ilk toplantıya Sezai Okan, Talat Aydemir ve Osman Köksal katılırlar. Adnan Çelikoğlu ise işi olduğu için toplantıya katılamaz (Aydemir T. , 2010: 20). Bu toplantıdan sonra Talat Aydemir İstanbul'a Yüksek Kumanda Akademisi'ne gitmek için Ankara'dan bir süreliğine ayrılır ve çalışmalarına İstanbul'da devam etme fırsatı bulur.

Aydemir, İstanbul'da teşkilat çalışmalarına ara vermeden devam eder ve ilk toplantıda alınan kararlar doğrultusunda teşkilatın genişletilmesi için çalışmalarda bulunur. İstanbul'da bu teşkilata katılan ilk isim Kurmay Binbaşı Rafet Aksoyoğlu olur. Daha sonraki süreçte ise Muhabere Kurmay Binbaşı Fahrettin Ermutlu, Piyade Kurmay Binbaşı Halil Kayalı, İstihkâm Kurmay Binbaşı Şeref Olcay, Hava Kurmay Binbaşı Halim Menteş, Hava Yarbay Mustafa Postalcıoğlu ve Topçu Kurmay Binbaşı İsmail Akgün de teşkilatın toplantılarına katılmaya başlayan isimler olurlar (Aydemir T. , 2010: 21).

Talat Aydemir, İstanbul'da teşkilat çalışmalarını yürütürken bir süre sonra İstanbul'da kurulmuş olan ihtilalci teşkilatların üyeleri ile de irtibata geçmeye başlar. Fakat o sıralarda Aydemir bu kişilerin başka bir teşkilata üye olduklarını bilmez. Zaten İstanbul teşkilatlarının üyeleri kendi ilk teşkilatlarını deşifre etmezler ve sanki ilk defa bir teşkilata dahil oluyorlarmış gibi davranırlar. Bu şekilde irtibata geçilen kişilerden ilki Dündar Seyhan olur.

İstanbul'daki teşkilatlanma çalışmalarını Harp Akademisi'ne yönelten ve burada askeri liseden sınıf arkadaşı olan Seyhan ile görüşen Aydemir, Seyhan'a bir teşkilatın gerekliliğinden, kendisinin bir teşkilat kurma çabası içerisinde olduğundan ve İstanbul ve Ankara'dan bazı subaylarla ilişki içerisinde bulunduğundan bahseder (Özdağ, 2004: 79).

Seyhan, Aydemir'in teşkilata girmesi için yaptığı teklifi kabul etmek için süre ister ve durumu Orhan Kabibay'a bildirir. Seyhan ve Kabibay, Aydemir'in teşkilatına sızmak için teklifin kabulüne karar verirler. Daha sonra bu hususu bağlı oldukları Harp

Akademisi Teşkilatı ile de görüşürler. Bu görüşmeler esnasında ortaya çıkar ki Aydemir aynı teşkilat içerisinde Yüzbaşı Ahmet Yıldız'a da aynı teklifte bulunmuştur. Teşkilat üyeleri, Seyhan ve Kabibay'ın aldıkları kararın uygulanması konusunda görüş birliğine varırlar. Aynı zamanda Ahmet Yıldız'ın da bu teşkilatın içerisine sızmasına karar verirler. Harp Akademisi Teşkilatı'nın bu sızmalarda ki amacı, kendileri dışında oluşan bir yapılanmayı kontrol altına almak ve hücre olarak kullanmak istemesidir (Özdağ, 2004: 79,80). Bu sızmalar neticesinde, ilerleyen süreçte bu iki teşkilatın birleşmesinin temelleri de atılmış olur.

3.4. Koçaş – Esengin Teşkilatı

Ankara'da teşkilatlanmaya başlayan isimler Aydemir, Okan, Çelikoğlu ve Köksal'dan ibaret değildir. Onların teşkilatı haricinde de aynı fikirler doğrultusunda birleşerek teşkilat kurmaya karar veren subaylar bulunur. Bu yapılanmalardan önemli olan bir diğeri, başını Kurmay Binbaşı Sadi Koçaş ve Albay Kenan Esengin'in çektiği yapılanmadır.

Sadi Koçaş o sıralarda yurda yeni dönmüş ve Genelkurmay Başkanlığı'nda çalışmaktadır. Bundan önceki görevi olan Bükreş ataşeliği sırasında bu tarz düşüncelere çok uzaktır. Öyle ki Bükreş yıllarında maslahatgüzar Saffet Urfi'nin hükümete karşı parlamalarına bile aldırılmaz. Maslahatgüzar, hassas ve heyecanlı bir kişiliğe sahiptir ve yurttan gelen haberler karşısında çok sinirlenir. Hüseyin Cahit'in¹⁸ hapse atılması, DP'ye oy vermedi diye Kırşehir'in kaza yapılması¹⁹, muhalefet ve basın eleştirilerini susturmak için şiddet tedbirlerine başvurulması ve hesapsız davranışlarla ülkenin

¹⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, 1875 yılında doğmuş ve 1957 yılında vefat etmiş, Türk gazeteci, yazar, çevirmen ve siyaset adamıdır. DP yönetimine karşı bir yazısından dolayı 1954'de yetmiş dokuz yaşında tutuklanarak hapse atılır ve kısa bir süre sonra Cumhurbaşkanı tarafından bağışlanarak hapisten çıkar.

¹⁹ Kırşehir 1924 yılında il olmuştur. Fakat 1954 seçimlerinde Osman Bölükbaşı'nı (CMP Genel Başkanı) milletvekili seçmesinden dolayı DP Hükümeti tarafından cezalandırılarak ilçe yapılır. Osman Bölükbaşının partisi seçimlere 45 ilde girer ve Kırşehir dışında hiçbir ilden milletvekili çıkaramaz. Kırşehir'den ise Bölükbaşı da dahil olmak üzere beş milletvekili kazanırlar. Osman Bölükbaşı, DP'yi iğneleyici ve ağır bir dille eleştiren muhalif bir kişiliğe sahip olduğu için Menderes tarafından sevilmez. Adnan Menderes Kırşehir'in ilçe yapılması ile ilgili olarak Meclis'te "*Türkiye'nin hiçbir vilayetinde yüzde 3'ten fazla oy almayan bir partiye mensup milletvekilini iki seçimde de seçen Kırşehir'in, bir içtimai ve siyasi bünye itibariyle anormallik göstermekte olduğunu inkâr etmek mümkün değildir, evet biz açık konuşuruz*" şeklinde konuşur. Osman Bölükbaşı da cevaben; "*Vilayeti kaldırdınız, bizi de kaldırın da zulmünüz tamam olsun*" der (TBMM Zabıt Ceridesi, 1954: 351).

1954 seçimlerinden sonra DP tarafından cezalandırılan tek il Kırşehir değildir. Malatya da seçimlerde CHP'ye oy verdiği için ikiye bölünerek Adıyaman ili oluşturulur. Kırşehir, 1957 yılında yine Adnan Menderes Hükümeti tarafından seçimlerden önce bir hamle olarak il haline getirilir. Fakat Kırşehir yine Osman Bölükbaşı'nı milletvekili seçer.

iktisadi krize sürüklenmesi gibi haberler geldikçe coşar ve genç ataşenin karşısına geçerek:

-Yahu ne diye bekliyorsunuz, bir şeyler yapsanıza. Kim bu gidişata dur diyecek? Nerede Enverler, Niyaziler? Yoksa Türk ordusunda o eski ruh artık kalmadı mı? Diye nutuk atar (İpekçi, Coşar, 2012: 25).

Sadi Koçaş, yaşlı maslahatgüzarın heyecanı karşısında gülümser. Kendisi askeri müdahaleye inanan bir insan değildir. Nasıl olsa bir çare bulunur ve durum düzeler diye düşünür. Fakat, o da yurda döndükten sonra iyimserliğini kaybeder ve hadiselerin bu şekilde devam etmesi halinde ordunun müdahalesinin gerekebileceğine inanmaya başlar (İpekçi, Coşar, 2012: 25). Sonunda da kendisini ihtilalci bir yapılanmanın içerisinde bulur.

Koçaş ve Esengin, o sıralarda ordu içerisinde bu tarzda birçok yapılanma olduğunun farkındadırlar. Teşkilatlarını büyütürken bu tarz başka gruplarla birleşmeme kararı alırlar. Fakat daha sonra irtibat kurdukları Binbaşı Baha Vefa Karatay'ı İstanbul'da başka bir teşkilat ile çalıştığını bilmelerine rağmen, Karatay'ın ne bu teşkilattaki arkadaşlarının isimlerini İstanbul teşkilatına ne de İstanbul teşkilatındaki arkadaşlarının isimlerini bu teşkilata bildirmeyeceğine dair söz vermesi üzerine, teşkilatlarına alırlar. Harp Akademisi Teşkilatı'nın (Atatürkçüler Cemiyeti) Fahri Başkanı Faruk Ateşdağlı da bu teşkilata katılan isimlerden biri olur. Ateşdağlı da başka bir teşkilat ile çalıştığını gizlemez. Hatta ileride bu iki teşkilatın daha etkin bir yapılanma içerisinde bulunabileceğini ifade eder (Özdağ, 2004: 78).

Teşkilat üyeleri, Sadi Koçaş'ın evinde yaptıkları toplantıda şu kararlara varırlar: İlk hedefleri Kara Kuvvetleri Erkân Şubesi'dir. Çünkü en önemli ve kilit nokta burasıdır. Zira bütün kurmayların tayini ve kurslarla ilgili bütün emirler bu şubeden çıkar. Erkân Şubesi ele geçirildi mi, ordudaki bütün kilit noktalara istenilen kişilerin yerleştirilmesi mümkün olur. Ondan sonra ise iş, bu yapılanmaya bir baş bulmaya kalır. Bu da gerçekleştirildiği zaman, ordu gerektiği anda müdahaleye hazır hale gelecektir (İpekçi, Coşar, 2012: 26).

Bu dönemdeki teşkilatların hangisine bakılırsa bakılsın hemen hemen aynı fikirler hâkimdir. Kuruluş aşamasında ihtilal asıl amaç olarak değil, duruma göre son çare olarak görülür. Fakat yine de ihtilal senaryosuna hazırlıklı olmak gerektiği düşünülür. Bunun için de öncelikle Erkân Şubesi'nin ele geçirilmesi ve teşkilat üyelerinin kritik

pozisyondaki görevlere ataması için gayret sarf edilir. Sonrasında ise teşkilat üyelerinin yeni atandıkları yerlerde ihtilal için hazırlıklara ve teşkilatlanmaya devam edilir.

Neredeyse tüm ihtilalci teşkilatların planları bu şekilde aynıdır. Aynı olmayan şey ise, eğer gerçekleştirirlerse ihtilal sonrasına dair planlarıdır.

3.5. Birleşik Teşkilat

Talat Aydemir'in grubu kendi teşkilatları içerisine sızan Seyhan Dünder, Orhan Kabibay ve Ahmet Yıldız'ın durumlarından bir şeyler sezerler. Talat Aydemir kısa bir süre sonra meseleyi önce ima yoluyla açar, sonrasında ise bu isimleri sıkıştırarak itirafa mecbur eder.

Teşkilatlarının içerisine başka bir teşkilattan sızma olduğunun anlaşılması Ankara Teşkilatı'nda şok etkisi yaratır. Bu duruma en büyük tepkiyi ise Sezai Okan gösterir. Okan, daha önceleri Milli Emniyet Teşkilatı'nda çalıştığı için emniyet konularında oldukça hassastır. Başka bir teşkilatın üyelerinin kendi aralarına bu kadar rahat sızmalarını bir türlü kendine yediremez. Aslında diğer teşkilat da kendi teşkilatlarıyla aynı fikirde olduğu için bu sızmadan dolayı telaşa kapılmaya lüzum yoktur fakat Okan'ı asıl üzen konu bu değildir. Bugün o kişileri fark edemediklerini yarın ise başka amaçla sızmaya çalışanları da fark edemeyebileceklerini ve o durumda da yakalanabileceklerini düşünür. Fakat o an için olan olur ve bu durumda diğer teşkilatla birleşmekten başka çare görünmez (İpekçi, Coşar, 2012: 32,33).

Bu durumla ilgili olarak öncelikle teşkilatların idare kurullarının buluşmasına karar verilir. Ankara Teşkilatı'nın bir üyesi olan Binbaşı Rafet Aksoyoğlu'nun Üsküdar'daki evinde gerçekleştirilen toplantıya Aksoyoğlu'nun yanı sıra şu isimler katılırlar: Talat Aydemir, Faruk Güventürk, Dünder Seyhan, Sezai Okan, Adnan Çelikoğlu, Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay, Suphi Gürsoytrak, Ahmet Yıldız, Halil Kayılı, Fahrettin Ermutlu, Rauf Gökçe, Necmi Bek, Necati Ünsalan, Şükrü İlkin ve Naci Asutay (İpekçi, Coşar, 2012: 35).

İdare kurulları, teşkilatların birleşmesine karar verir. Aynı zamanda bu buluşmada şu kararlar da alınır:

1. Birleşmeden doğacak yeni teşkilatın üye sayısının sınırlandırılması,

2. Azami bir sayı ile sınırlandırılan teşkilatın genişlemesinin hücre sistemi ile gerçekleştirmesi (yani üyeler kendilerine bağlı hücreler kuracak ve bu hücredeki isimler bütün teşkilatı tanımayacaktır.),
3. İki teşkilatın temsilcilerinden oluşan yeni bir idare kurulu seçilmesi (Özdağ, 2004: 84).

Almış oldukları ilk kararlar doğrultusunda yeni teşkilatın azami üye sayısının yirmi beş ile sınırlandırılmasına, kendilerine bağlı hücrelere girecek kişi sayısının ise sınırlandırılmamasına fakat bu kişilerin ana teşkilattan kendileri dışında yalnızca bir kişiyi bilmelerine karar verilir. Bunun yanı sıra, yeni teşkilatın idare heyetinin kimlerden oluşacağını belirlenmesi de karara bağlanır. Buna göre yeni idare heyetine dört kişi seçilmesine, bunlardan ikisinin Harp Akademisi Teşkilatı'ndan ikisinin ise Ankara Teşkilatı'ndan olmasına karar verilir. Harp Akademisi Teşkilatı'ndan Faruk Güventürk ve Dündar Seyhan diğer teşkilattan ise Talat Aydemir ve Rafet Aksoyoğlu seçilirler. Teşkilatın başkanlığına ise Faruk Güventürk getirilir (İpekçi, Coşar, 2012: 35,36).

Böylece dönemin iki etkili teşkilatı birleşir. Fakat bu birleşik teşkilat, DP iktidarını devirmek ve herkesin kafasında başka başka anlamlar ifade eden Atatürk ilkelerini hayata geçirmek prensipleri haricinde fikir birlikteliği taşımaktan uzaktır (Gürcan, 2005: 19).

Teşkilat üyelerinin o an için oluşturamadıkları bu fikir birliği, ilerleyen süreçte ihtilalcilerin kendi içlerinde anlaşmazlığa düşmeleri ve parçalanmalarında ki en önemli sebeplerden biri olacaktır.

Teşkilat üyesi subayların, o dönemde ihtilal hususu üzerinde de tam olarak anlaşmalarını söylemek güçtür. İhtilali savunanların yanı sıra hala ihtilali son çare olarak gören teşkilat üyeleri de vardır. Faruk Güventürk, Dündar Seyhan, Ahmet Yıldız, Orhan Kabibay, Necati Ünsalan, Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı ve Talat Aydemir bir an evvel müdahale edilmesini, artık DP'nin düzelmeyeceğini savunurlarken, Adnan Çelikoğlu ise: Henüz erken olduğunu iddia eder. Çelikoğlu'na göre kendileri henüz devleti idare edebilecek kabiliyet ve durumda değildirler. Tecrübeleri ve hazırlıkları yoktur. İlk önce ordunun ıslah çalışmalarının gerçekleştirilmesinin, sonrasında ülkenin ıslahının düşünülmesinin uygun olacağını söyler. Çelikoğlu'na göre, öncelikli gaye ihtilal olmamalıdır (İpekçi, Coşar, 2012: 37). Fakat Çelikoğlu gibi düşünenlerin sayısı

ihtilal taraftarı olanlara göre nispeten daha azdır. Bir süre sonra da teşkilat ihtilal için hazırlıklara başlar.

Birleşik Teşkilat'ın dışında kalan Koçaş-Esengin grubu ile de birleşmek için çeşitli temaslarda bulunulur fakat bu grupla yapılan görüşmeler olumlu sonuç vermez ve Koçaş-Esengin grubu bağımsız bir grup olarak Ankara'da varlığını sürdürmeye devam eder (Hale, 1996: 96). Fakat ilerleyen süreçte gelişen olaylar Sadi Koçaş'ı da bu grupla birleştirir ve teşkilatın etkin üyelerinden birisi haline getirir. Ancak o an için Sadi Koçaş bu yeni teşkilatta henüz yer almaz.

Ordu içerisindeki bu ihtilalci teşkilatların kuruluş aşamasında ihtilal olmaz amaç olarak görülmez. Bu yapılanmaların ilk gayesi, orduda ıslahatlar yapmaktır. Fakat zamanla ülkedeki işlerin kötüye gittiği ve sadece orduda yenilikler yapılarak durumun düzelmeyeceği yönünde karara vararak ihtilali hedefler hale gelirler.

Nazlı Ilıcak bu hususta Orhan Erkanlı'nın ağzından şunları yazar:

1955'ten itibaren bir örgüte dahil oldum, fakat bu örgütün ilk gayesi, ihtilal yapmak değildi. O zaman hedefimiz, orduyu istediğimiz ordu haline getirmektir. Zaten tarihteki bu tip hareketlere bakarsak, umumiyetle ordu içinde gizli bir örgüt kuranlar, evvela işe bu şekilde başlıyorlar. Binaenaleyh, örgüte girdiğimiz zaman, maksadımız, memlekete daha iyi hizmet edecek bir orduyu meydana getirebilmek için mümkün olduğu kadar güçlü arkadaşları bir araya toplamak ve belirli mevkilere gelindikçe de, bu hedefi elde etmeye çalışmaktı. Örgüt, zamanla gelişti ve o arada hadiseler de gelişti. Yani 1955'ten sonra Türkiye'deki politik gidişte değişti. Bilhassa 1957 seçimlerinden sonra tamamen bize göre menfi bir yönetim hâkim oldu. Hürriyetleri kısıtlayan, geçim darlığı yaratan bir yönetim mevcuttu. Bunun en fazla ağırlığını çeken sınıf da, o zaman orduydü. Bunları kasten üzerinde durarak söylüyorum; çünkü herhangi bir insan ister ordu mensubu olsun, ister sivil olsun, bütün olayları evvela kendisine göre, kendi yaşantısına göre ölçer (...) (Ilıcak, 2010: 15).

Bu teşkilatlara dahil olan ordu mensupları da olayları kendi dünyalarına göre değerlendirerek bir süre sonra ihtilalin kaçınılmaz son olduğuna karar verirler ve 27 Mayıs 1960'a giden sürece girerler.

4. 27 MAYIS 1960: GELİYORUM DİYEN İHTİLAL

Ekonomik kötü gidişatın yanı sıra DP'li yetkililerin orduya karşı umursamaz ve aşağılayıcı tavrını sürdürmesi de ordu içerisindeki ihtilal yandaşlarının çalışmalarını hızlandırmasına sebep olur. Bu gruplar, ihtilalin bir an önce yapılması gerektiğine karar verirler. Birleştikleri ortak nokta; Menderes iktidarını devirerek kaybettirilmeye çalışılan onur ve haysiyetlerini yeniden kazanmak olur. İhtilalden sonra ne olacaktır? Ülke nasıl yönetilmelidir? Bu konular pek tartışılmaz. İhtilalci subayların o an için tek düşünceleri; kiralık ev arayan subayların yüzlerine “Bu sana pahalı gelir veremem” diyerek kapıyı kapatan kapıcılara (Taşer, 1979: 21), Meclis'te subayların yatak odalarına kimlerin girip çıktığını tartışmakta olan vekillere (Erkanlı, 1973: 8) karşı gururlarını yeniden kazanmaktır.

Fakat teşkilat artık eskisi gibi kolay toplanamaz. Çünkü İstanbul'daki Harp Akademisi'nden mezun olan teşkilat üyeleri tayinlerden dolayı yurdun çeşitli yerlerine dağılırlar. Bu durum aralarındaki eşgüdüm ve haberleşmenin zayıflamasına sebep olur. Bu atamalar sonucunda ihtilalci subayların çalışmaları ve teşkilat faaliyetleri derinden etkilenir (Özdağ, 2004: 109).

Harp Akademisi eğitimini tamamlayarak tayin olan teşkilat üyelerinden birisi de Talat Aydemir'dir. Aydemir, Elazığ'a tayin olur. Elazığ'daki görevi sırasında Piyade Tabur Komutanı olan Kurmay Binbaşı Alparslan Türkeş ile çok samimi olurlar. Aydemir, zamanının çoğunu Türkeş ile geçirir. Türkeş'in de kesinlikle teşkilata girmesi gerektiğini düşünen Aydemir, kendisinin teşkilata alınması için teklifte bulunur ve bu konuda Dündar Seyhan'a mektup yazar (Aydemir T. , 2010: 37,38). Bu durum ihtilal sürecinin garip tesadüflerinden birisidir. Çünkü Aydemir'in o zamanlarda yediği içtiği ayrı gitmediği ve kendisinin teşkilata alınmasını sağladığı Alparslan Türkeş, yıllar sonra Aydemir'in ihtilal girişimini hükümete bildiren isim olur²⁰.

²⁰ Alparslan Türkeş'in Talat Aydemir'in liderliğinde Harp Okulu öğrencilerinin teşebbüs ettiği 21 Mayıs 1963 ihtilal girişimini tanıdığı milletvekiline bildirerek hükümetin öğrenmesini sağlamaya çalıştığı mahkeme sürecinde ortaya çıkar. Türkeş, ihtilalin olacağı gecenin öncesinde saat 20.00'da CKMP'den Fuat Uluç'u arayarak “*Gene o namussuz Aydemir bu gece ihtilal yapıyor*” der (Aydemir T. , 2010: 234,235). Talat Aydemir, bu hususla ilgili olarak hatıralarında Türkeş'e sitem eder ve en büyük üzüntüsünün ihtilali başaramaması değil de, bir zamanlar birlikte aynı yola baş koydukları kişilerden gördüğü vefasızlıklar olduğunu belirtir.

27 Mayıs gecesi ihtilal bildirisini okuyacak olan ve Talat Aydemir'e olan vefasını da yıllar sonra onu idama götürecektir süreçte kendisini ihbar ederek gösterecek olan Alparslan Türkeş de, Aydemir'in isteği üzerine teşkilata alınır.

Teşkilat bir taraftan genişleme çalışmalarına devam ederken bir taraftan da ihtilal çalışmalarını sürdürür. Teşkilat içerisindeki ihtilal taraftarı grup, 1957 seçimlerine birkaç hafta kala harekete geçerek yönetime el koymak niyetindedir. Fakat teşkilat üyeleri arasındaki bazı fikir uyuşmazlıkları neticesinde bu girişimi daha ileri bir tarihe ertelemek zorunda kalırlar (Başgil, 2011: 154,155).

1957 seçimlerinden sonra ise yine bu ihtilal taraftarı grup önce CHP lideri İsmet İnönü'ye dolaylı yollardan bu fikirlerinden bahsederler. İnönü'nün ihtilal önerilerini kabul etmemesi, bu grubun DP içerisindeki muhaliflerle irtibata geçmesine neden olur. Teşkilatın lideri Faruk Güventürk bu hususta Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin ile görüşür ve kendisine “Bir tabancam var, emrinizdedir” diyerek ihtilalin başına geçmesini ima eder (Ünsaldı, 2008: 65; Hale, 1996: 96). Şemi Ergin, Güventürk'ün kendisine vermeye çalıştığı rolü geri çevirir ve bu durumdan da kimseye bahsetmeyerek Güventürk'ü ihbar etmez (Hale, 1996: 96)

Fakat teşkilatın irtibata geçtiği herkes Şemi Ergin gibi sessiz kalmaz. Samet Kuşçu adındaki bir subay, kendisi ile teşkilata alınması hususunda irtibata geçen bazı subayları ihbar eder ve kamuoyunda 9 Subay Olayı olarak anılacak olan yargılanmaların yaşanmasına sebep olur.

4.1. 9 Subay Olayı

9 Subay Olayı, Binbaşı Samet Kuşçu'nun kendisi ile temasa geçen bazı ihtilalci teşkilat üyelerini hükümete bildirmesi olayıdır. Samet Kuşçu ile irtibata geçen teşkilat üyelerinin başında Binbaşı Ata Tan gelir. Ata Tan, Kuşçu'nun askeri okuldan sınıf arkadaşısıdır ve Kuşçu'yu o zamandan beri tanır. İstanbul'da karşılaştıkları bir gün Kuşçu ile sohbetleri esnasında onun da kendi fikirlerine yakın olduğunu hisseder ve Kuşçu'nun teşkilata alınması için teklifte bulunur. Bunun üzerine Ata Tan'ın bağlı bulunduğu Faruk Güventürk'ün hücresinden bazı isimler Kuşçu ile görüşürler. En sonunda Güventürk'ün kendisi de Kuşçu ile görüşür. Fakat Kuşçu'nun teşkilata alınması onaylanmaz. Bunda en önemli sebeplerden birisi Sadi Koçaş'ın Osman Köksal aracılığı

ile teşkilatı uyararak, Samet Kuşçu'ya dikkat edilmesi gerektiğini, kendisinin güvenilir bir insan olmadığını bildirmesidir (İpekçi, Coşar, 2012: 54,55).

Samet Kuşçu ile temasa geçen teşkilat üyeleri Kuşçu'ya bir teşkilatlanma içerisinde olduklarını ve ihtilal planladıklarını açıkça söylemezler. Ancak teşkilat üyelerinin Kuşçu ile yaptıkları uzun görüşmeler Kuşçu'nun bu intibaa kapılmasına sebep olur. 20 Aralık 1957 günü Samet Kuşçu, Faruk Güventürk başta olmak üzere kendisi ile irtibata geçen bazı subayları ihtilal planladıkları gerekçesiyle hükümete ihbar eder. Fakat Kuşçu'nun ihbar ettiği kişilerden Faruk Güventürk hariç hiçbiri teşkilatın asıl üyesi değildir (Hale, 1996: 97). Güventürk'ün hüccesine bağlı kişilerdir.

Kuşçu'nun ihbarı üzerine devlet erkânının bir kısmı Cağaoğlu'nda vilayet konağında toplanır. İçişleri Bakanı Namık Gedik'in emri ile ihbarın detaylarını öğrenmek için Samet Kuşçu da vilayet konağına getirilir. O esnada vilayet konağında İçişleri Bakanı, Milli Savunma Bakanı, İstanbul Valisi, Birinci Ordu Komutanı, Merkez Komutanı ve DP'li birkaç isim daha vardır. Kuşçu'yu sorguya çekerler (Çelikoğlu, 2010: 87).

Bakanlar ve üst düzey komutanlar Kuşçu ile o akşam ihbarın detaylarını görüşürlerken devletin üst düzey yöneticilerinin dışında henüz hiç kimsenin böyle bir ihbardan haberi yoktur. Ertesi günkü yaşanan tesadüf ise teşkilatın bu ihbardan haberdar olmasını sağlar.

Kuşçu ertesi gün bizzat Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin ile görüşmek için bakanın kaldığı Park Otel'e gelir. Milli Savunma Bakanı'nın emir subayı ve ihtilalci teşkilatın bir üyesi olan Adnan Çelikoğlu da o esnada otelde bulunur. Bakan, Kuşçu ile görüştüktan sonra Çelikoğlu'na Faruk Güventürk'ü tanıyıp tanımadığını sorar. Çelikoğlu kaçamak cevaplar verir. Bakan, Samet Kuşçu'nun ihtilal planlayan bir gruptan bahsettiğini ve bu grubun başında ise Güventürk'ün olduğundan şüphelenildiğini söyler. Bunu duyan Çelikoğlu şok olur ve bir an önce bu haberi teşkilata ulaştırma telaşına düşer (Çelikoğlu, 2010: 87,88).

Çelikoğlu o gün zor da olsa bir fırsatını bularak henüz bu dokuz subayın ihbar edilmesi olayı duyulmadan önce teşkilattaki arkadaşlarından Dünder Seyhan'ı arayarak bu hususta uyarır. Çelikoğlu telefonda Seyhan'a "*Benim dediğimi dinle ve konuşma*", "*Makarios yakalandı, kediler fareleri kovalıyor*" der ve Seyhan'ın "*Sen kimsin?*" sorusuna dahi yanıt veremedi telefon kapatır (Çelikoğlu, 2010: 89). Makarios,

Güventürk'ün teşkilat içerisindeki kod adıdır (Özdağ, 2004: 104). İşte bu konuşma teşkilat üyelerinin durumdan haberdar olmalarını ve soruşturmadan önce ağız birliği yapabilmelerini sağlar.

Kuşçu'nun ihbarı ile soruşturulmaya başlanan 9 Subay Olayı, Cumhuriyet tarihinde su yüzüne çıkan ilk ihtilal girişimidir. Olaya Cumhurbaşkanı Celal Bayar da bizzat müdahale eder ve baştan sona durumu takip eder. Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'i görevinden alır. Durumu kendisinin aydınlatacağını söyleyen Orgeneral Fevzi Mengüç ile Hâkim Tuğgeneral Arif Onat'a bu hususta her türlü yetkiyi verir (Çelikoğlu, 2010: 86).

Mahkeme sürecinde dokuz subay yargılanır ve hükümeti devirmeye yönelik planlar yapmakla suçlanırlar. Çelikoğlu'nun ihbarı bildirmesi sayesinde teşkilatın yargılama sürecinde ağız birliği yapabilmesi, yargılanan subay sayısında artma olmamasının en temel nedenidir.

9 Subay Olayı'nın basına yansımalarından sonra Milli Savunma Bakanlığı'na isimsiz ve sol elle yazılmış bir mektup gelir. Mektupta Faruk Güventürk'ün bu işte yalnız olmadığı, ihtilalci başka subaylarla işbirliği içerisinde bulunduğu yazılır. Bu mektup ile birleşik teşkilatın kurucu üyelerinden bir kısmının daha (Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı, Dündar Seyhan, Ali Rıza) ismi ihbar edilir. Fakat Adnan Çelikoğlu, mektubun ciddiye alınmaması gerektiği hususunda yetkilileri ikna ederek mektubu dosyaya kaldırtır ve ehemmiyetsiz bir muamele görmesini sağlar (Aydemir T. , 2010: 39,40; Çelikoğlu, 2010: 96).

Talat Aydemir, anılarında açıkça Adnan Çelikoğlu'nun teşkilat üyesi subayların hepsinin hayatlarını kurtardığını belirterek teşkilatın geleceğini ona borçlu olduklarını ifade eder (Aydemir T. , 2010: 38-41).

Bunların yanı sıra Samet Kuşçu'nun ihbardan sonra yaptığı dengesiz davranışların da ihbarın güvenilirliğinin azalmasında etkisi olur. Kuşçu, Park Otel'de Milli Savunma Bakanı ile görüştüğü gün otelden ayrılırken lobide İstanbul Emniyet Müdürü Hayrettin Nebioğlu'nu fark eder. Kuşçu, Emniyet Müdürünün kendisi için oraya geldiğini, tutuklanarak hapse atılacağını zannederek otelin arka tarafından kaçar. Kaçar kaçmaz doğrudan Harbiye'deki ordu temsil bürosuna giderek burada bulunan Zeki Müren'den²¹

²¹ Zeki Müren o sıralarda askerdir ve Çankırı Piyade Okulu'ndan sonra, bakanın emri ile İstanbul temsil bürosuna tayin edilmiştir. Burada subay çocukları için açılacak yurtlara para sağlamak için konserler verir (Çelikoğlu, 2010: 88).

arabasını ister. Kuşçu'nun amacı bir an önce İstanbul'u terk etmektir yoksa hapse atılacağını, ihtilalcilerin kendisine bir oyun oynadığını düşünür. Fakat Zeki Müren, Kuşçu'ya arabasını vermez ve Kuşçu hiçbir yere kaçamaz. Bu yaptığı hareket ise akli dengesinden şüphe edilmesine sebep olur (Çelikoğlu, 2010: 88).

Kuşçu'nun hem ihbarda bulunup hem de suçluymuş gibi bu tarz tutarsız hareketlerde bulunmasının sebebi kendisinin oyuna getirildiğini ve tutuklanacağını düşünmesidir. Kendisi bu durumu şöyle açıklar:

O günlerde Menderes'in özel kalem müdürü olan eski ordu mensuplarından Muzaffer Ersü'nün orduda 'Menderes'e sadık subaylar' adı altında bir teşkilat kurmakta olduklarını biliyorduk. Benim Ersü ile aram iyi değildi. Temas ettiğim subayların bana karşı davranışları şüphemi çekti. Onların 'Menderes'e sadık subaylar' teşkilatından olduklarını ve beni bir tuzağa düşürmeye çalıştıklarını sandım (İpekçi, Coşar, 2012: 58).

Kuşçu, ihtilalci subayları ihbar etmesinin ve şüpheli hareketlerinin sebebi olarak, kendisini tuzağa düşüreceklerini sandığını ifade eder. Fakat ihbar ettiği subaylar öyle düşünmezler. Onlara göre Kuşçu, DP iktidarına hoş görünmek ve şahsi hesabına bir yatırımda bulunmak ister. İhbarda bulunmasının asıl sebebi de işte bu hükümete yaranma kaygısıdır. Ancak Kuşçu'nun ihbarda bulunduğu kişilere karşı esaslı delillere sahip olmamasının yanı sıra yargılanan subayların tahkikat sırasında hiçbir açık vermemeleri de Kuşçu'yu yalancı muhbir durumuna düşürür (İpekçi, Coşar, 2012: 58).

Sonuç olarak 9 Subay Olayı'nda birçok etkenin birleşmesi neticesinde - Çelikoğlu'nun yardımları, Kuşçu'nun şursuz hareketleri sonucu hükümet yetkilileri tarafından akli dengesinde sorun olduğunun zannedilmesi, teşkilatın ağız birliği yapmış olması- yargılanan dokuz subayın tamamı (sekizi muvazzaf biri emekli) beraat eder. İhbarda bulunan Samet Kuşçu ise 'orduyu isyana teşvik' suçundan iki yıl hapis cezasına mahkûm edilir.

Çelikoğlu'nun yardımlarının yanı sıra, teşkilatın hücre sistemi²² ile büyüme stratejisi de mahkeme sürecinde teşkilatın deşifre olmamasına etki eden bir husustur. Bu sayede teşkilatın tamamı yerine sadece Güventürk'ün hücresi ifşa olur ve teşkilatın geleceği kurtarılır.

²² Hücre sisteminde, yeni alınacak üyelerin sadece o hücredeki subayları ve ana teşkilattan bir subayı bilmesi esastır. Eğer bunun yerine ana hücrenin genişleyerek büyümesine karar verilmiş olsaydı 9 Subay Olayı teşkilatın sonu olabilirdi.

9 Subay Olayı, geliyorum diyen ihtilalin ilk belirtisi olur. Fakat bu olay hükümet tarafından iyi analiz edilemez ve ihtilalci teşkilatın yerinde müdahaleleri sonucu asılsız bir ihbar gibi değer görür. İhtilalci teşkilatın deşifre olmaması sonucunda iktidar, Kuşçu'nun ifadelerine dayanarak Tuğgeneral Cavit Çevik ve Tuğgeneral Kani Akman'ı emekliye sevk etmekten başka somut bir adım atmaz. Yapılan bu emeklilik işlemleri ise ordu içerisindeki iktidara karşı olan hoşnutsuzluğu daha da arttırır (Özdağ, 2004: 109).

9 Subay Olayı görünüşte teşkilat için zayıtsız kapanmış olsa da teşkilatın belirli bir süre çalışmalarına ara vermesine sebep olur. Teşkilat üyeleri Faruk Güventürk'ün tutuklandığını öğrenir öğrenmez köşelerine çekilir ve birbirleriyle irtibatı keserler. Günlerce tutuklanma korkusu ile yaşarlar. Eskisi gibi toplanmak bir yana, mecbur kalmadıkça birbirleriyle görüşmezler bile. Faruk Ateşdağlı, 9 Subay Olayı'ndan birkaç ay sonra ordudan istifa eder. Suphi Gürsoytrak ve Orhan Erkanlı ülkeden uzaklaşmayı uygun bularak ABD'de açılacak olan bir kurs için sınava girerler. Girdikleri bu sınavda başarılı olur ve Washington'a giderler. Milli Savunma Bakanı emir subayı Adnan Çelikoğlu ise teşkilatın tüm üyeleri ile irtibatını keser (İpekçi, Coşar, 2012: 77).

Bu olayla ilgili olarak anılarında Orhan Erkanlı şunları söyler:

Bu olay bizi paniğe uğrattı, her an tutuklanmak tehdidi içinde yaşıyorduk. Örgütün çalışmalarına ara vermek ve bir süre toplanmamak, aksine dağılmak kararını verdik. Herkes bir köşeye çekildi ve sustu, ben de Amerikan Harp Akademisi'nde okumak üzere Amerika'ya gittim, dokuz ay kaldım. Sene 1958 idi. Her şey olup bittikten sonra hikâye anlatmak kolay ve zevkli bir işdir. Ancak gizli bir ihtilal örgütünün üyesi olarak ve hele bu örgütün bir kısmı yakalandıktan sonra yaşamak, insan ruhunu, benliğini kemiren, sinirlerini bozan, verimliliğini düşüren bir yaşantıdır. Sonu ipe giden bir yolun üzerinde, korku ve heyecan dolu günler, uykusuz geceler geçer, fakat hiçbir zaman kendinizi güvenlik içinde hissedemezsiniz. Her an tutuklanmak ihtimaliniz vardır, mahalle bekçisinin düdüğü, sokaktan geçen bir arabanın korna sesi sizi ürpertir, renginiz sararır ve eliniz gayri ihtiyari silahınıza gider... (Erkanlı, 1973: 13)

İhtilalci subayların faaliyetlerini etkileyen tek olay Kuşçu'nun ihbarı olmaz. Bu olaydan bir süre önce Harp Akademileri'nden mezun olarak yurdun çeşitli yerlerine tayin olmaları da çalışmalarını etkiler. Osman Köksal bu durumla ilgili: 'Teşkilatın çalışmalarını 9 Subay Olayı'ndan çok, üyelerin ordu içindeki dağınlığı etkiliyordu' der (Özdağ, 2004: 109).

4.2. İhtilalin Başına Kim Gececek?

1958 senesinin yaz aylarında, Ankara'daki bazı subaylar ihtilale yönelik olarak yeniden çalışmalara başlarlar. Tekrar harekete geçenler, birleşik teşkilat içerisinde yer almayan Sadi Koçaş grubudur. Sadi Koçaş o sıralarda Genelkurmay'da görevine devam eder. Birleşik teşkilat üyelerinden Osman Köksal ile de irtibatını muhafaza eder ve 9 Subay Olayı'nın şok etkisi geçmeye başlayınca yeniden ihtilal çalışmalarına başlar (İpekçi, Coşar, 2012: 78).

Koçaş, kuvvetli ve yüksek rütbeli bir lider bulunmadıkça ve Erkân Şubesi ele geçirilmedikçe teşebbüslerinin başarıya ulaşmasının imkânı olmadığı kanaatindedir. Bu sebeple her şeyden önce ihtilale bir baş bulunması gerektiğine inanır (İpekçi, Coşar, 2012: 78).

Sadi Koçaş, bu düşüncesi çerçevesinde generallerle irtibat kurulması gerektiğini düşünür ve 30 Kasım 1957'de Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atanan Orgeneral Necati Tacan ile Haziran 1958'de irtibata geçer (Özdağ, 2004: 113).

Koçaş, Tacan ile görüşmesinde, öncelikle 1954 yılından itibaren memleketin içinde bulunduğu durumdan daha sonra ise DP Hükümeti'nin yanlış uygulamaları ve orduya karşı menfi tutumundan bahseder. Orgeneral Tacan'ın da kendileri ile aynı fikirde olduğunu beyan etmesi üzerine kendisine bir teşkilatları olduğundan bahseder ve teşkilatın başına geçmesi için teklifte bulunur. Tacan'ın cevabı olumlu olur (İpekçi, Coşar, 2012: 78).

Teşkilat üyeleri, Orgeneral Tacan'ın hareketin başına geçmeyi kabul etmesiyle birlikte yeniden ihtilal hazırlıklarına başlarlar. İlk icraat olarak Erkân Şubesi'ne kendilerinden bir ismin atanması gerektiğinde hemfikirdirler. Fakat o sıralarda Erkân Şubesi'ne Genelkurmay Başkanı bizzat kendisi atama yapmıştır ve derhal bir değişiklik yapılmasının dikkat çekeceğini düşünerek bir süre beklemeye karar verirler. Zamanı geldiğinde bu işi kolayca gerçekleştirebileceklerine inanırlar. Lakin o zamanın gelmesi biraz daha gecikmek durumunda kalır. Çünkü Orgeneral Tacan, 28 Temmuz 1958'de Konya'dan Ankara'ya dönerken yolda geçirdiği bir kalp krizi sonucu vefat eder (Özdağ, 2004: 114,115).

İhtilalciler aradıkları lideri buldukları gibi kaybederler. Fakat Orgeneral Tacan'dan boşalan Kuvvet Komutanlığı koltuğuna yeni getirilen isim, onlar için yeniden bir umut olur. Zira bu yeni isim Cemal Gürsel'dir.

Orgeneral Gürsel, iktidara yaranmak için uğraşan paşalardan değildir. Gerektiğinde tepeden inme yanlış emirler karşısında direnebilecek dirayette olan ve ordu içerisinde dürüstlüğü ve şefkati ile tanınan birisidir. Gürsel o zamana kadar komuta ettiği tüm birliklerin sevgisini kazanmıştır. Bu nedenle ordu içerisinde kendisine ‘Cemal Aga’ denilir. Ayrıca, Cemal Gürsel de Menderes Hükümeti’nin ülkeyi götürdüğü gidişattan memnun değildir ve yapılan yolsuzlukları her fırsatta açıkça tenkit etmekten de çekinmez. Bu nedenle, Cemal Gürsel, yeniden teşkilatlanma hazırlığı yapan ihtilalci subaylar için bir fırsat olur (İpekçi, Coşar, 2012: 79).

İhtilalin başına geçecek isim aranırken bile komite üyelerinin ihtilal sonrasına ilişkin düşünceleri birbirlerinden çok farklıdır.

Sadi Koçaş’a göre, ihtilali üst kademedeki generallere dayandırmak gerekir. Kendilerinin ise harekete geçmeleri için onlardan emir beklemeleri gerektiğini ve vakti geldiğinde de vurucu güç olarak ortaya çıkmaları gerektiğini ifade eder. Ona göre ihtilalin başında generallerden kurulu bir heyet olmalıdır. Bu sebeple teşkilatlanma faaliyetlerinin orta rütbeli subaylar arasında olmasındansa üst kademelerde gerçekleştirilmesi gerektiğine inanır.

Birleşik teşkilatın önde gelen üyelerinden Orhan Kabibay ve Sezai Okan’ın ihtilal stratejileri ve ihtilal sonrası için hedefleri Koçaş’ın düşüncelerinden farklıdır. Yine son dönemde teşkilata giren ve etkin bir rol oynamaya başlayan Türkeş’in de görüşleri Koçaş ile uyumsuz. Bu sebeple Koçaş’ın istediği üst kademelerde teşkilatlanma ve ihtilali generallere dayandırma fikri gerçekleşmez (Özdağ, 2004: 111).

Teşkilatlanma ve ihtilal çalışmaları konusunda gerçekten usta bir ihtilalci olan Kabibay’a göre, ihtilal tamamen orta rütbedeki subaylara dayandırılmalıdır. Ona göre generallerin teşkilata alınmaması gerekir. İhtilal sonrasına ilişkin ise neler yapılması ve nasıl davranılması gerektiği hususunda görüşleri net değildir (Özdağ, 2004: 111).

Okan ise Kabibay ve Koçaş’ın ihtilal stratejilerini sentezleyen bir anlayıştadır. Kendisi ne Koçaş gibi ihtilalin generaller tarafından gerçekleştirilmesi ve teşkilatın kilit noktalarında generallerin bulunması fikrini benimser ne de Kabibay’ın benimsediği tamamen orta rütbeli subaylara dayanan ihtilal görüşüne sıcak bakar. Okan, teşkilatın genel olarak orta rütbeli subaylara dayanması gerektiğine fakat teşkilatın başında bulunacak bir generalin de ihtilal öncesi ve ihtilal sonrası süreçlerde kendilerine eşsiz faydalar sağlayacağına inanır. İhtilal sonrasındaki dönem için ise Okan da Koçaş gibi

yönetimin seçimlerle sivillere devredilmesi görüşünden yanadır (Özdağ, 2004: 111,112).

Türkeş'in ihtilal stratejisi ise ihtilal sonrasına yönelik planları doğrultusunda oluşur. Türkeş, teşkilattaki subayların çoğundan farklı olarak DP ile CHP arasında bir fark görmez. İhtilalden sonra iktidarın sivillere devredilmesi görüşüne kesinlikle katılmaz ve süresi belli olmayan askeri bir idarenin olması gerektiğine inanır. Türkeş o zaman için bu görüşünü teşkilat içerisinde kabul ettiremeyeceğini fark eder ve alt rütbeli subaylara yönelir. Arkasında kendisine bağlı genç subaylardan oluşan bir grubun bulunmasının hem ihtilal öncesindeki süreçte hem de ihtilal sonrasında yaşanması muhtemel görüş ayrılıklarında gücünü arttıracaklarını düşünerek bu yola başvurur ve bu düşüncelerinde de yanılmaz (Özdağ, 2004: 112).

O dönemde teşkilat içerisindeki etkin kişilerin, ihtilalin kimlerle gerçekleştirilmesi gerektiği hususunda ve ihtilal sonrasındaki dönemde nelerin yapılması gerektiğine ilişkin olarak çok farklı düşünceleri vardır. Fakat gün geçtikçe daha da sert bir politika izlemeye başlayan ve ülkeyi çıkmaza doğru götürdüğüne inanılan Menderes Hükümeti'nin bir an önce devrilebilmesi için bu farklı görüşlerin belli bir noktada buluşması gerekir. Bunun en kolay yolu da ihtilalden sonra nelerin yapılması gerektiğini ihtilal sonrasına bırakarak o dönem için sadece ihtilali gerçekleştirmeye odaklanmaktır. İhtilalin nasıl gerçekleşeceği konusundaki anlaşmaları en muhtemel durum ise bir generalin liderliğinde orta rütbeli subayların teşkilata egemen olmasıdır. Bu hedef doğrultusunda Gürsel ile temasa geçilir.

Sadi Koçaş, Şubat 1959'da NATO tatbikatlarına katılmak üzere Almanya'ya giden Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'in tercümanı olarak görevlendirilir. Koçaş, orada Gürsel'in ihtilal hususunda nabzını yoklamak için fırsat kollar. Gürsel ve beraberindeki heyet her gün Amerikalı subayların eşliğinde araçla otelden tatbikat alanına gidip gelirler ve yanlarında Paşa'nın emir subayı ile Tuğgeneral Mehmet Mete de bulunur. Bir gün yine heyeti almaya gelen ekipte fazladan bir araba olması neticesinde emir subayı ve General Mete'nin diğer araca binmelerini fırsat bilen Koçaş, Gürsel'e açılır (İpekçi, Coşar, 2012: 80,81). Önce yanlarındaki iki Amerikalı subayın Türkçe bilip bilmediklerini kontrol etmek için Koçaş, Türkçe olarak "Saat kaç?" diye sorar. Amerikalı subayların saatlerine bakmadıklarını görünce güvende oldukları kanaatine varır (Hale, 1996: 98).

Koçaş, önce ordunun bünyesindeki aksaklıklardan, ülkedeki yolsuzluklardan bahsederek konuya girer. Sonrasında hükümetin subaylara karşı takındığı küçük düşürücü hareketlerden dert yanar ve yapılması gereken ıslahatlardan bahseder. Cemal Paşa da bu konularda oldukça doludur ve o da Koçaş'a fazlaca dert yanarak hükümeti tenkit eder (İpekçi, Coşar, 2012: 81).

Genel bir sohbet ve dert yanmadan sonra Paşa'nın da kendilerine yakın düşünceler içerisinde olduğu kanaatine varan Koçaş, konuya girer. Koçaş, kendisinin ve diğer subayların ülkenin böyle yönetilmeye devam etmesi durumunda sonunda açık bir askeri müdahalenin zorunlu hale geleceğini düşündüklerini söyler ve Gürsel'e bu müdahalenin lideri olmayı teklif eder. Gürsel, onlara hak verir fakat son çare olarak askeri müdahaleye başvurulması gerektiğini söyler. Vakitsiz davranmamaları gerektiği konusunda da Koçaş'a uyarılarda bulunduktan sonra bu teklifi kabul eder²³ (Hale, 1996: 98).

Kara Kuvvetleri Komutanı'nın da desteğini arkalarına alan teşkilat üyeleri yeniden yapılanma çalışmalarına hız verirler. Bu hususta Erkân Şubesi'nin ele geçirilmesi her zaman olduğu gibi yine ilk hedeftir. Teşkilat üyelerinden Osman Köksal'ın, Gürsel tarafından Genelkurmay Personel Dairesi Başkanlığı'na atanması ile bu ilk adım gerçekleşir (Hale, 1996: 98).

Koçaş ile Köksal, Köksal'ın Erkân Şubesi'ne atamasının gerçekleştiği günün gecesinde bir araya gelir ve kritik mevkilere getirilecek teşkilat üyelerinin listesini yaparlar. O esnada teşkilat üyelerinden Orhan Kabibay ve Alparslan Türkeş Erzurum'da, Suphi Karaman Diyarbakır'da, Ahmet Yıldız Gelibolu'da, Rafet Aksoyoğlu Çorlu'da, Kadri Kaplan ise İskenderun'da bulunur. Bu isimlerin ve daha fazlasının nerelere yerleştirilmesi gerektiği konusunda görüşerek otuz beş kişilik bir liste hazırlarlar. 9 Subay Olayı'ndan sonra dikkatlerin üzerine çekildiği Faruk Güventürk ve ilk teşkilatta önemli rol oynayan Dünder Seyhan gibi 1955 yılından beri teşkilatın içerisinde bulunan bazı isimleri ise bu listenin dışında bırakırlar (İpekçi, Coşar, 2012: 84).

²³ Cemal Gürsel'in teşkilat içerisindeki ismi 'Faik Bey' olarak geçer ve ilk başlarda birkaç kişi hariç kimse Faik Bey'in kim olduğunu bilmez fakat bir Faik Bey'in varlığı bilinir.

4.3. Muhafız Alayı'nın Teşkilatın Eline Geçmesi

Teşkilat üyeleri ihtilalin başına geçecek ismi bulur, Erkân Şubesi'ni ele geçirir ve yeni oluşacak teşkilat içerisinde yer alacak isimleri belirlerler. Böylece artık ihtilal hazırlıklarında son safhaya geçilir.

Belirlenen teşkilat üyesi bazı isimlerin Ankara'ya atamaları yapılır. Bu sayede teşkilat üyeleri yeniden toplantılar yapma fırsatına erişerek daha etkin çalışırlar. 14 Eylül 1959 yılında Ankara'da Gençlik Parkı'nda yapılan toplantı ile Birleşik Teşkilat yeniden toplanır. Fakat eski toplantılarda bulunanlara göre üyeleri arasında farklılıklar bulunur. Eski üyelerinden artık teşkilatta yer almayanlar ve teşkilata yeni dahil olan subaylar olur. Eski teşkilatın etkili isimlerinden Talat Aydemir de o tarihlerde Kore'deki Türk Tugayında görevli olduğu için artık yeni teşkilatta bulunmaz (Aydemir T. , 2010: 43).

İhtilalci teşkilatın kadrosu, ilk şekillenmeye başladığı 1954-1955 yıllarından itibaren birçok kez değişir. Bir yandan teşkilata yeni subayların katılmasından dolayı yeni isimler ihtilal kadrosuna dahil olurken diğer taraftansa ilk başta bu yola çıkılırken ana kadroda yer alan çoğu isim 27 Mayıs'a giden bu süreçte kadro dışı kalmak durumunda kalır. Bunlardan bazıları, 9 Subay Olayı neticesinde açığa çıktıkları sebebiyle özellikle kadroya dahil edilmek istenmezken, bazıları ise yurt dışı görevinde buldukları süreçte teşkilat faaliyetlerinden uzak kaldıkları için zamanla unutulurlar.

Gençlik Parkı'ndaki yeni teşkilatın kuruluşu sayılabilecek toplantıya katılan isimler ve yeni görev yerleri şöyledir:

- Kurmay Yarbay Osman Köksal: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Erkân Şubesi Müdürü
- Kurmay Yarbay Alparslan Türkeş: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Genel Sekreter Muavini
- Kurmay Yarbay Sadi Koçaş: Merkezi Antlaşma Teşkilat (CENTO) Karargâhı
- Kurmay Binbaşı Mustafa Kaplan: 229. Piyade Alayında Tabur Komutanı
- Kurmay Yarbay Orhan Kabibay: Genelkurmay Başkanlığı CENTO Şubesi Müdürü
- Kurmay Yarbay Sezai Okan: Genelkurmay Harekât Dairesi Plan ve Prensipler Şubesi
- Kurmay Yarbay Suphi Karaman

- Yüzbaşı Rıfat Baykal: Personel Okulu Hizmet Bölük Komutanlığı (Özdağ, 2004: 129).

Alparslan Türkeş, teşkilata 'Milli Birlik Komitesi' isminin bu toplantıda kendisinin önerisi üzerine konulduğunu iddia eder. Sadi Koçaş ise Türkeş'in bu iddiasını reddeder. Aynı zamanda bu toplantı Koçaş'ın katıldığı son teşkilat toplantısı olur. Kendisi Londra'ya Askeri Ataşe olarak tayin olur ve 1959'un Ekim'inde ülkeden ayrılır (Özdağ, 2004: 129). Böylece Cemal Gürsel'in ihtilalin başına geçmesi için ikna edilmesinde en çok çabayı sarf eden isim olan Sadi Koçaş da teşkilat çalışmalarından uzaklaşır.

Teşkilat, ihtilal hazırlıklarına hız kesmeden devam eder. Erkân Şubesi'nden sonraki hedef Muhafız Alay Komutanlığı'dır. Bu konum da ihtilalciler için en az Erkân Şubesi kadar kritiktir. Çünkü Muhafız Alayı kontrol altına alınmadıkça Ankara'da girişilecek olan bir harekâtın başarıya ulaşması güçtür.

Teşkilat üyeleri Muhafız Alayı'na da kendi arkadaşlarından birini atamak isterler. Fakat ortada geçerli hiçbir sebep yokken Muhafız Alayı'na yeni bir komutan atamak herkesin dikkatini çekebilir. Bu nedenle, belli bir süre beklemeye ve şartlar olgunlaşınca bu atamayı gerçekleştirmeye karar verirler. İhtilalcilerin bu konuda yardımına DP iktidarına yaranmak arzusunda olan bir okul müdiresi koşar.

İhtilalci subaylar için bu garip fırsatı yaratan olay şöyle olur: O sıralarda mahalli seçimler yapılacaktır. Çankaya Mahallesi'nin Muhtarı ve aynı zamanda Çankaya İlkokulu'nun Müdiresi olan kişi DP Ocak Başkanlığı'nı da yapan bir hanımefendidir. Çankaya'daki seçim sandıkları onun okuluna konacaktır. Bu hanımefendinin aklına bir fikir gelir. Bu seçimlerden yararlanarak Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'nın siyasi temayülünü tespit etmek ister. Bunu başarıp da Cumhurbaşkanı'na sonucu bildirdiğinde ise bu gayretinin mükâfatını alacağından hiç şüphesi yoktur. Bu amacına ulaşmak için hanımefendi, Çankaya'da oturan, Muhafız Alayı'nda görev yapan subayların evlerine dağıtacağı DP adayı listelerini iğne ile deler. Esasen o yıllarda subayların oy kullanma hakkı yoktur, fakat ailelerinin verecekleri kararda onların sözü geçer diye düşünür. Seçimlerden sonra sandıktan çıkacak iğneli pusulaların sayısı da Muhafız Alayı'nın DP'ye bağlılığını gösterecektir (İpekçi, Coşar, 2012: 91).

Muhtar hanım planını uygular ve seçim akşamı sandıklardan çıkan iğneli pusula sayılarını tespit eder. Bu işi yaparken pek de zorlandığı söylenemez zira bu iğneli

pusulaların sayısı çok azdır. Hanımefendi bu fikri sonucunda ulaşmış olduğu yeni keşfinden hemen köşkü haberdar eder (İpekçi, Coşar, 2012: 91).

Ayrıca o dönemde Muhafız Alayı Komutanı'nın ahlaki yönden zayıf olduğuna dair söylentiler de vardır. Bir de üstüne sandıktan çıkmayan iğneli oy pusulaları eklenince Muhafız Alayı'na yeni bir komutan atanması kaçınılmaz olur. Bu iki nedenden dolayı mıdır yoksa başka bir neden daha var mıdır kesin olarak bilinmez fakat o dönem Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından Muhafız Alayı'na yeni bir komutanın atanması istenir. Böylece teşkilatın Muhafız Alay Komutanlığı'nı ele geçirmek için beklediği fırsat doğar (Özdağ, 2004: 132).

Teşkilata bağlı subaylardan oluşan bir liste yapılır ve Köksal tarafından Milli Savunma Bakanlığı'na yollanır. Listedeki subaylardan Suphi Karaman hakkında bakanlık tarafından yapılan inceleme olumlu olur ve kendisinin bu göreve atanması beklenir. Fakat Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, emir subayı olan Adnan Çelikoğlu'na neden Osman Köksal'ın bu görev için düşünülmediğini sorar. Zira verilen bu listede Köksal'ın ismi yoktur. Çelikoğlu, Köksal'ın Kurmay Albay olduğunu fakat bu görevin kadrosunun Kurmay Yarbay olduğunu, aynı zamanda Köksal'ın Erkân Şubesi Müdürü olduğunu, bu sebeplerle kendisinin bu görev için teklif edilmediğini söyler. Fakat Ethem Menderes bunların önemli olmadığını söyler ve Osman Köksal'ı bu göreve teklif ederek dosyasını Cumhurbaşkanı'na gönderir. Cumhurbaşkanı'nın onaylamasına müteakip artık Köksal Muhafız Alayı'nın yeni komutanı olur ve 13 Aralık 1959 günü yeni görevine başlar (Özdağ, 2004: 132). Böylece teşkilat ikinci kritik mevki olan Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alay Komutanlığı'nı da ele geçirir. Köksal'ın yerine Erkân Şubesi Müdürü olarak Suphi Karaman atanır.

Teşkilat bir yandan kritik mevkilerin ele geçirilmesini sağlamakla uğraşırken bir yandan da kadrosunu genişletmeye devam eder. Bu kapsamda eski teşkilat üyelerinden Dünder Seyhan da yeni teşkilata katılır. Fakat teşkilata katıldıktan kısa bir süre sonra Washington Askeri Ataşelik görevine tayin olur. Seyhan bu göreve gitmeyi istemez fakat teşkilat üyeleri, ihtilal gerçekleştiğinde Washington gibi bir merkezde kendilerine bağlı birisinin olmasının oldukça faydalı olacağını söyleyerek Seyhan'ı ikna ederler.

ABD'nin ihtilal karşıtı bir tutumu olacak olsa, Seyhan sayesinde bu engellenebilir diye düşünürler²⁴ (İpekçi, Coşar, 2012: 89,90).

Koçaş'ın Londra'ya, Aydemir'in Kore'ye, Seyhan'ın Washington'a ve Köksal'ın Muhafız Alayı'na tayin olmaları sonucunda teşkilatın en kıdemli üyesi olarak başkanlığa Alparslan Türkeş gelir. Çünkü son zamanlarda teşkilat içerisinde alınan bir karar gereğince teşkilatta askeri kıdemin geçerli olması hususu benimsenir ve en kıdemli üyenin başkan olması kabul edilir. Bu sayede teşkilatın başkanı olan Türkeş, son dönemde teşkilat içerisinde iyiden iyiye sivrilmeye başlar.

4.4. İhtilal Sonrasına İlişkin Planlar

Teşkilatın son zamanlarda yaptığı toplantılarda, DP iktidarının 1960 yılı içerisinde erken seçimlere gitmemesi durumunda müdahalenin yapılması gerektiği konuşulur. Ayrıca bu toplantılarda teşkilat üyeleri ihtilal sonrasındaki süreçte nelerin yapılması gerektiği hususunda da görüşlerini belirtirler. Teşkilatın bu hususta belirlediği ve üzerinde tartıştığı üç ana seçenek bulunur:

- a) Askeri idare kurmak
- b) İktidarı CHP'ye bırakmak
- c) Geçici Meclis kurup idareyi yeni seçimler yapılana kadar bu Meclis'e devretmek

İkinci seçenek, üzerinde fazla durmaya gerek duyulmadan reddedilir. Çünkü teşkilat üyelerine göre ordu ihtilali bir parti lehine yapmamalı, tarafsız bir hakem hüviyetiyle müdahale edip kararı millete bırakmalıdır. Asıl tartışılan birinci ve üçüncü seçenekler olur (İpekçi, Coşar, 2012: 95,96).

Vehbi Ersü, şiddetle iktidarın sivillere bırakılması gerektiği görüşünü savunur fakat Alparslan Türkeş bunun sakıncalı olduğunu ileri sürer. Türkeş sivil bir yönetimin

²⁴ Türkiye ile ABD arasında 5 Mart 1959 tarihinde 'Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Arasında İş Birliği Anlaşması' imzalanır. Bu anlaşmaya göre; hükümetler ihtiyaç duymaları halinde birbirlerinden askeri yardım talep edebileceklerdir. İhtilalci subaylar DP Hükümeti'nin ihtilal sonrasında böyle bir talepte bulunabileceğinden çekinirler. Bu yüzden ABD'de kendi teşkilatlarından bir üyenin olmasının ve orada ihtilalin asıl maksadının doğru bir şekilde aktarılmasının uygun olacağı düşüncesi ile Dündar Seyhan'ı Washington Askeri Ataşeliği'ne gönderirler. Seyhan, her ne kadar ihtilal esnasında Türkiye'de bulunmak istediği için bu görevi kabul etmek istemese de teşkilattaki arkadaşlarının ısrarları karşısında dayanamaz ve istemeye istemeye de olsa ABD'ye gitmek durumunda kalır.

ihtilal sonrası ortaya çıkması muhtemel olan karışıklıkları kontrol altına alamayacağını ve en önemlisi ülke için gerekli reformları yapamayacağını iddia eder.

Bundan önceki birçok toplantıda olduğu gibi bu toplantıda da ihtilal sonrasında izlenecek politika kesin olarak belirlenemez. Ancak ihtilal kararı alınır ve harekât planlarını hazırlamakla Kabibay, Okan ve Türkeş görevlendirilir (Özdağ, 2004: 133,134).

Ortada kalan, ihtilal sonrasında ne yapılacağı hususu birkaç hafta sonra teşkilata alınan yeni bir üye Sami Küçük tarafından yeniden ortaya atılır ve bu sefer esaslı bir tartışmaya yol açar. Aslında Küçük'ün teşkilata alınması söz konusu olduğunda Türkeş buna katiyen karşı çıkar. Teşkilatı böyle bir süreçte fazla yaymanın mahzurları olabileceğini ayrıca Küçük'ün dönemin Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun²⁵ ile geçmişte uzun süreler birlikte çalıştığını, bu sebeple teşkilata alınmasının uygun olmayacağını belirtir. Fakat diğer üyelere bazıları Türkeş'in itirazında özel bir maksat sezerler. Çünkü o üyeler Sami Küçük ile Alparslan Türkeş'in Harp Okulu'nda sınıf arkadaşı olduklarını ve aralarında ta o zamandan beri devam eden bir rekabetin olduğunu bilirler (İpekçi, Coşar, 2012: 97).

Türkeş'in itirazına rağmen Küçük'ün teşkilata alınması onaylanır. Küçük, teşkilata dahil olduktan sonra katıldığı ilk toplantıda karşısında Türkeş'i görünce şaşırır. Çünkü kendisine göre içerisinde Türkeş'in bulunduğu bir teşkilatın farklı düşünceleri olabilir. Bu sebeple Küçük, toplantının başında teşkilatın ihtilal sonrasına ilişkin olarak planının ne olduğunu sorar (Utku, 2006: 144). Bu soruya yıllardır cevap bulamayan teşkilat üyeleri yine bir cevap bulamayacaklarını bilseler de tartışmaya koyulurlar. Bu seferki tartışma birkaç hafta öncekine göre çok daha hararetli geçer. İlk olarak Türkeş söz alır ve uzunca bir konuşma yapar. Konuşmasında genel hatlarıyla şunları belirtir:

Geri kalmış ülkelerin süratle kalkınmaları lazımdır. Çok yavaş işleyen demokratik rejim böyle bir kalkınmayı sağlayamaz. Son on yıllık tecrübe bu gerçeğin bir ifadesidir. Bu bakımdan Türkiye'nin çeşitli sosyal ve iktisadi davalarını halletmek için kimseye taviz

²⁵ Orgeneral Mustafa Rüştü Erdelhun dönemin Genelkurmay Başkanı'dır. (Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 10. Genelkurmay Başkanı'dır.) 23 Ağustos 1958 tarihinde atandığı bu görevini 27 Mayıs İhtilali'ne kadar sürdürür. Kendisi DP iktidarına ve Menderes'e oldukça yakın birisidir. Katıldıkları resmi bir davette Menderes'in paltosunu tutar. Bu olaydan dolayı kendisine 'Paltocu Paşa' lakabı takılır. Bu ve buna benzer birçok hareketinden dolayı dönemin genç subayları tarafından sevilmez. İhtilalden sonra tutuklanır ve Yassı Ada mahkemesinde yargılanarak idama mahkûm edilir. Daha sonra cezası MBK tarafından ömür boyu hapse çevrilir ve bu cezası da 1964 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından affedilir. 9 Kasım 1983 tarihinde vefat eder.

vermek zorunda kalmayacak kuvvetli bir idarenin temelleri atılmalıdır. Bu davalar halledildikten sonradır ki demokrasiye avdet edilebilir. Memleketi kurtaracak başka yol yoktur. Memleket oy endişesiyle davranmak zorunda kalacak politikacıların eline bırakılırsa bugün içine düşülen çukurdan hiçbir zaman çıkılamayacaktır (İpekçi, Coşar, 2012: 98).

Türkeş konuşmasını bitirir bitirmez Küçük yerinden fırlar ve ‘Arkadaşlar Türkeş’in tavsiiye ettiği düpedüz askeri bir diktatörlüktür. Ben böyle bir teşebbüsün içinde olamam...’ der. Küçük’ün bu reaksiyonu ortalığın karışmasına sebep olur. Henüz teşkilata yeni katılan bir üyenin daha ilk toplantıda bu şekilde teşkilattan ayrılmasının ne kadar zararlı olabileceği malumdur. Ayrıca teşkilatta Küçük’e hak veren ve Türkeş’e karşı çıkan isimler de vardır. Küçük gibi düşünenler heyecanlanarak itirazlarını dile getirirler. O gece de yapılan tartışmalar bir sonuca ulaşmaz ve yine bir toplantı ihtilal sonrasındaki sürece ilişkin bir mutabakata varılmadan bitirilir. Sami Küçük ise teşkilatta kendisi gibi düşünen başka subayların da olduğunu görünce ayrılmaktan vazgeçer ve teşkilat için bir güvenlik sorunu oluşturmaz (İpekçi, Coşar, 2012: 98). 1955’ten beri üzerinde bir anlaşma sağlanamayan ve bundan sonrada sağlanamayacak olan bu konu yüzünden ihtilal sonrasında MBK bile birbirine düşecek ve parçalanmaktan kurtulamayacaktır. Bu uğurda ihtilale beraber baş koydukları arkadaşlarını, apar topar yurt dışına göndererek Komite’den ihraç etmekten dahi çekinmeyeceklerdir.

İhtilal sonrasına ilişkin anlaşmazlıklar çözülmese de ihtilal çalışmaları devam eder. İstanbul’daki teşkilat ile Ankara’daki teşkilat arasında uyumun sağlanması için Kabibay, İstanbul’da Yüksek Kumanda Akademisi’ne kursa gönderilir. Kabibay, İstanbul’da bulunan ihtilalci subaylar ile temas kurar. Kabibay’ın temas kurduğu kişiler ve görevleri şöyledir:

- Orhan Erkanlı: 3. Zırhlı Tugay Tank Tabur Komutanı
- Suphi Gürsoytrak: Harp Akademisi’nde Öğretmen (teşkilatın eski üyelerindendir)
- Mucip Ataklı: Hava Harp Akademisi’nde Öğretmen (ismi Kurmay Albay Halim Menteş tarafından verilir)
- Haydar Tunçkanat: Hava Harp Akademisi’nde Öğretmen (ismi Kurmay Albay Halim Menteş tarafından verilir)

- Mehmet Özgüneş: 61. Tümede Topçu Tabur Komutanı (ismi Alparslan Türkeş tarafından verilir)
- Muzaffer Özdağ²⁶: Harp Akademisi'nde Öğrenci (ismi Alparslan Türkeş tarafından verilir)
- Numan Esin: 86. Piyade Alayında Bölük Komutanı (ismi Alparslan Türkeş tarafından verilir) (Özdağ, 2004: 136).

Teşkilat, çalışmalarına İstanbul ekibini de dahil ederek ihtilal hazırlıklarına devam eder.

4.5. Adım Adım 27 Mayıs'a

Teşkilat üyeleri, ihtilal sonrasına ilişkin neler yapılacağına karar veremeseler de Menderes iktidarını devirmek hususunda anlaşılırlar. Bu husus ihtilal yolunda ilerlemeleri için kendilerince yeterli bir gerekçe olur ve bu inançla ihtilal hazırlıklarına devam ederler. Bu esnada da ülkede DP ve CHP arasındaki gerginlikler sürekli artar. Ülke, 27 Mayıs sabahına kadar durulmayacak olan siyasi bir çatışma süreci içerisinde bulunur.

4.5.1. Kayseri Olayları

Bu süreçte ülkede gerginliğin hat safhaya çıktığı olaylardan birisi İsmet İnönü'nün Kayseri'ye gitmesi sırasında yaşanır. İnönü, daha önceden belirlendiği üzere 3 Nisan 1960 tarihinde gerçekleşecek olan CHP Kayseri İl Kongresi'nde konuşma yapmak için 2 Nisan 1960 tarihinde Kayseri'ye hareket eder. Fakat öncesinde Kayseri Valisi İnönü'ye bir telgraf çekerek şehirde havanın gergin olması sebebiyle gelmemesini ister. İnönü'nün bu isteğe uymayarak şehre gitmek için yola çıkması üzerine Kayseri Vali Yardımcısı yanına İl Jandarma Komutanı'nı da alarak İnönü'nün trenini şehre girmeden önce durdurur. İnönü'nün geri dönmesini ister. Fakat İnönü bunu kabul etmez. Zira DP iktidarının kendisinin konuşmalarını bu tarz güvenlik önlemlerini bahane ederek engellemeye çalıştığına inanır. İnönü ile Vali Yardımcısı konuşurken, İnönü'nün penceresinin önünden geçen subaylar kendisine selam verirler. Daha sonra bir üstegmen trene binerek İnönü'nün yanına gelir ve elini öper. Bunu diğer subaylar da takip ederler

²⁶ Muzaffer Özdağ, 25. ve 26. dönem Gaziantep, 27. dönem İstanbul milletvekili olan Prof.Dr. Ümit Özdağ'ın babasıdır.

(Özdağ, 2004: 138). Oraya İnönü'yü engellemek için gönderilen birlikteki askerlerin İnönü'ye karşı olan saygısı, DP ile CHP arasındaki gerginlik sürecinde ordunun tutumunu gösteren en iyi örneklerden birisidir.

Bir süre sonra Vali Yardımcısı İnönü'nün şehre girebileceğini söyler. İnönü Kayseri'de büyük bir kalabalık tarafından karşılanır. İnönü'nün treninin durdurularak, şehre girmesinin engellenmeye çalışılmasına CHP'liler tarafından büyük bir tepki gösterilir. Onlara göre bu tarz muameleler DP'nin dikta rejimine gittiğine dair bariz kanıtlardır.

İnönü, ertesi gün Kayseri'den Ankara'ya dönerken Yeşilhisar'ı ziyaret etme kararı alır. Fakat DP iktidarı bunu da engellemek ister ve İnönü'nün Yeşilhisar'a girişini yasaklar. Bu maksatla askerler görevlendirilir ve İnönü'nün aracının önü askeri birlik tarafından kesilir. İnönü araçtan iner ve bu esnada bütün askerler 'selam dur'a geçerler ve İnönü'ye yol verirler. Daha sonra İnönü, askeri birliğin komutanı olan Kurmay Binbaşı Selahattin Çetiner'e 'Ateş et emri verecek misin?' diye sorar. Çetiner esas duruşa geçerek 'Ne münasebet Paşam! Size ateş ettirmektense, kendime ateş edip intiharı tercih ederim' der. Bu olaydan sonra 4 Nisan günü Binbaşı Selahattin Çetiner ordudan istifa eder. Binbaşının istifa dilekçesinde şunlar yazılıdır:

Anayasanın 70. maddesi seyahat hak ve hürriyetini vatandaşların tabii hukukundan saymasına ve ordunun kanununun zikrettiği istisnai haller dışında emniyet ve zabıta kuvvetleri yerinde kullanılmasına hukuki imkan bulunmamasına rağmen Sayın İsmet İnönü ve arkadaşlarının Kayseri gezisinde emir ve komuta ettiğim birlikleri bu hukuki sınırlar dışında kullanmaya zorlandım.

Bu hususu subay çıkarken yaptığım yeminle bağdaştıramıyorum. Ayrıca Anayasanın 94. maddesinin de kanuna aykırı emirlere itaat etmenin memuru mesuliyetten kurtaramayacağı tasrih edilmiş bulunmaktadır.

Bu itibarla bir asker çocuğu olarak girdiğim ve aşk derecesinde bağlı olduğum mesleğimden teessür içinde istifa ediyorum.

Gerekli kanuni işlemin yapılmasını saygılarımla arz ederim (Özdağ, 2004: 140,141).

Binbaşı Çetiner'in istifasını, yine Kayseri'de görevli olan Kurmay Albay Osman Özçolak'ın istifası izler. Sadece Kayseri'de görevli olan subaylardan değil başka şehirlerdeki subaylardan bile bu olay sebebiyle istifa edenler olur. Bu istifalar aslında görmesini bilene ordunun nasıl içten içe kaynadığının bir göstergesidir. Fakat Menderes ve Bayar bunu görmeyi reddederler (Özdağ, 2004: 141).

4.5.2. Tahkikat Komisyonu

Kayseri olayları toplumda DP'ye karşı tepkili bir kesim doğmasına yol açar. Askerler arasında ise zaten doğmuş olan tepkinin artarak büyümesine sebep olur. Fakat DP iktidarı bu tepkilere aldırış etmez. Zaten DP, iktidara geldiği ilk günden beri askerlerin tepkilerini çok da önemsemez. Bunda askerlerin oy kullanma hakkının olmamasının yanı sıra ordu üst kademelerinin DP'ye sadık generaller ile doldurulmuş olmasının da etkisi vardır. Paşalar kendilerinden yana olduğu için genç subayların tepkilerinden endişe etmeye lüzum görmezler.

Bayar ve Menderes esasen orduya pek fazla güvenmezler fakat ordunun ihtilal yapabileceğine de hiç ihtimal vermezler. Bayar ve Menderes'in güvenmedikleri aslında sadece ordu değildir. Adliye'ye de güvenmezler. Çünkü her hâkim onlardan gelen talimatlara uymaz. Mahkûm edilmesini istedikleri kişilerin beraat ettiği olur. Böyle olunca muhalefeti sindirerek yok etmek için ellerinde tek vasıta kalır, çoğunluğunu ellerinde bulundurdukları Meclis. DP, bundan faydalanmaya karar vererek bir Tahkikat Komisyonu oluşturulması için teklif verir. Bu komisyon DP'li vekillerden oluşacaktır. Mahkemeye gerek kalmadan siyasi partileri, gazeteleri kapatabilecek, istediklerini tevkif edebileceklerdir (İpekçi, Coşar, 2012: 103,104).

Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasını öngören yasa teklifi²⁷ Meclis'i birbirine katar. Yumruklar konuşur. DP milletvekillerinden biri muhalefet sıralarına tabanca dahi çeker. Sonunda CHP'li milletvekillerinin tamamı Meclis'i terk eder. Hükümetin CHP'yi kapatıp sonrasında tek atlı bir yarışla erken seçime gitmek niyetinde olduğu söylenir. Son olaylar, muhalefetin bu tarz korkularını doğrular niteliktedir (Hale, 1996: 101). Ayrıca, CHP'li vekillerden Sırrı Atalay'a on iki, Hasan Erdoğan'a ise altı oturum Meclis'ten uzaklaştırma cezası verilir (TBMM Zabıt Ceridesi,1960: 196,197).

Bu Tahkikat Komisyonu olayının gerginliği devam ederken İnönü 18 Nisan 1960 günü Meclis'teki konuşmasında tarihe geçecek olan o meşhur sözleri sarf eder: '*Şartlar tamam olduğunda, ihtilal milletin meşru hakkıdır*' (Hale, 1996: 101).

İnönü'nün bu sözleri söylerken ordu içerisindeki ihtilalci teşkilatın varlığından haberi var mıdır eğer varsa buna istinaden mi söyler bilinmez. Fakat o sıralarda teşkilattan bazı üyelerin CHP çevreleriyle temaslar kurduğu bilinen bir gerçektir. Hatta o dönemde teşkilat içerisinde hafif bir güvensizlik havası dahi esmeye başlar. Bu

²⁷ Tahkikat Komisyonu Kanun Tasarısı Ek-1'de verilmiştir.

duruma ihtilal sonrasında yapılması gerekenlerle ilgili yaşanan anlaşmazlıkların yanı sıra bazı teşkilat üyelerinin CHP'lilerle görüştüğünün tespit edilmesi de sebep olur (İpekçi, Coşar, 2012: 99).

İnönü'nün ihitlalcı teşkilattan haberi olup olmadığı, bu subaylardan bazılarının o dönem kendisi ile bizzat görüşme yapıp yapmadığı tam olarak bilinmese de göz ardı edilmemesi gereken bir nokta vardır ki: İnönü orduyu tahlil etme hususunda Bayar ve Menderes gibi yeteneksiz değildir. Ne de olsa ordunun eski komutanlarından.

İnönü'nün Meclis kürsüsünde yaptığı şu konuşmaya bakıldığında da ordu içerisindeki bazı yapılanmalardan bilgisinin olduğu düşünülebilir.

Bu önerge (Tahkikat Komisyonu önergesi) kabul edildiği andan itibaren siyasi hayatımız tamir ve deva kabul etmez bir uçuruma atılacaktır. Önergenin temeli muhalefeti, hususiyile CHP ve basını itham etmeyi esas alıyor ve bir takım tedbirler teklif ediyor (...)

Şimdi önerge sahipleri diyor ki, CHP hakkında icabında faaliyetleri durdurmak da dahil olmak üzere her türlü kayıtları koymak için ve lüzum gördüğümüz her türlü tedbirleri almak için selahiyet isteriz. Şimdi arkadaşlar, böyle bir selahiyet istemek, insanların dün bugün değil, yüz bin sene evvelden beri reddettikleri bir anlayıştır. Bu hem hukuk prensibine aykırıdır. Bir insan hem davacı, aynı zamanda hükümcü ve aynı zamanda tatbikatçı olamaz. Davacı olan bu encümen, hükmünü vermiş olduğu halde bu hükmü tatbik etmek için de selahiyet istiyor. Bu selahiyet bütün hukuk telakkilerinin dışındadır. Anayasanın üstünde ve kanun dışındadır, düpedüz gayrimeşru bir taleptir.(...)

Ne isteniyor?.. Meclis Tahkikat Encümeni namı altında bir baskı idaresi kurmak istiyorlar. Bu baskı idaresi Anayasa, insan haklarına karşı teşebbüs edilen gayrimeşru bir darbedir.(...)

Baskı idaresine millet, bütün namuslu teşkilatı ile bütün sade vatandaşlar ile mukavemet edecektir! Bu tedbir ve bu tedbiri alanlar muvaffak olmayacaktır!..

Biz ihtilalden yetişmiş insanlarız. İkimizde bizim yaşımızda olanlar pek azdır, ama bizim etrafımızda bulunan teşekküller, fikirler, zümreler bizim geldiğimiz yolu bütün teferruatı ile bilirler. Biz ihtilalden gelmiş bir nesiliz. Meşrutiyet ihtilalinden geldik. Cumhuriyet ihtilaline yöneldik. En sonu Cumhuriyet ihtilalinden demokratik rejime gelinceye kadar çok gayret sarf ettik ve çok zahmet çektik. Çok güçlü bir devirdi bu, ama sabırla muvaffak olduk. Bir ihtilal rejimi, eşit haklarla, dürüst yapılan seçimlerle, iktidar değişmesi ile neticelenebildi ve hiçbir kıyamet kopmadı. Bunun milletimizin tarihine, daima örnek olabilecek bir misal olarak cesaret verici bir misal olarak geçmesini istedik.

Şimdi, biz tekrar ihtilal usulünü takib edecek ve ihtilal yoluyla iktidara geleceğiz: Ne olacak? En büyük derece ile azami derecede muvaffak olsak, 1938'de, 1940'da, 1945'de vardığımız vaziyete varacağız. Bu vaziyetten biz memnun değildik. Bu vaziyet, bu ihtilal rejimini biz demokratik rejime çevirmek için çok güçlük çektik. Bizim böyle bir harekete tekrar tevessül etmemizde mana yoktur, mantık yoktur.

Şimdi ihtilal iktidarı bir defa eline geçirmiş olanlar tarafından yapılıyor, son zamanların modası budur. Seçimle iktidara geliyor, devletin vasıtalarına el koyuyor: Seçimle gitmek ihtimali ufukta görüldü mü, ben buradan gitmem telaşına düşüyor. (Sağdan bravo sesleri alkışlar, soldan Allah'dan kork, o senin zamanında sesleri). Ne oldu, telaşınız ne?

Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa o memlekette ayaklanma olur. Buna mahal vermemek için idarelerin demokratik yolda olması, insan haklarının yürürlükte olması şarttır. Bu fikir beyannamenin ruhunu teşkil ediyor. Şimdi mevzuubahs olan mes'ele bu. Demokratik rejim, insan hakları yürütülüyor mu, yürütülüyor mu? Bu bir, eğer insan hakları yürütülemez, vatandaş hakları zorlanırsa, baskı rejimi kurulursa ihtilal behemehal olur. (Sağdan alkışlar, soldan gürültüler) Beni dinleyin.. (Soldan ellerin kanlı senin, sesleri) Biz böyle bir ihtilal içinde bulunmayız, bulunamayız. Böyle bir ihtilal dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. (Sağdan, bravo sesleri, soldan gürültüler) Biz demokratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, bende sizi kurtaramam! (Sağdan bravo sesleri ve alkışlar, soldan gürültüler)

Şimdi arkadaşlar, şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır. Fakat ihtilal aslında bir millet hayatının asla arzu etmeyeceği, çetin ve tehlikeli bir ameliyattır. Birçok memleketlerde görüyoruz, çok iyi niyetlerle, vatanperver hislerle ihtilal yaparak idare kuranlar, kurdukları idarenin ertesi gününden itibaren kabus içinde yaşarlar. Onlar muvaffak oldukları ihtilali normal bir demokratik rejime devr edebilmek için imkan bulamazlar. Bulabilenler tarihte nadir. Biz bulduk işte. Ama bunu bulamayan memleket çok zarar görür. İhtilal niçin yapılır? Eğer ihtilal, vatandaş için başka çıkar yol yoktur kanaati zihinlere ve bütün müesseselere yerleşirse meşru bir hak olarak kullanılacaktır. Bundan ictinab (kaçınmak) kabil değildir.

Onun için muhterem arkadaşlarım, bu memleketin seçkin yetişmiş, güzide insanlarısınız. Memleketi fevkalâde bir idareye götürmek istenildiğinin arifesinde, eşliğindediniz. Hesaplı olarak düşünmenizi isterim. Bir fevkalâde idare kuracaksınız. Bu idareye verilen selahiyetler gayri meşrudur. İtaat etmeyeceğiz dediğimi söylemek yersizdir. Bir defa çıkmış bir kanuna itaat etmemek vatandaşın elinde değildir. Ama kabul etmeyiz, razı olmayız ve vatandaşların hepsine bunun haksız olduğunu, buna mukavemet etmek lazım geldiğini söyleriz. Hür vatandaşın hakkıdır bu, memurlara itimat etmez, adalete itimat etmez, orduya itimat etmez, kendisi esasen azlıktadır, bir

kadrodur, bu şeyleri yapmak ister, böyle şey olmaz (TBMM Zabıt Ceridesi,1960: 194-207).

İnönü'nün konuşması etraflıca değerlendirildiği zaman, kendisinin ordu içerisindeki ihtilalci teşkilattan haberi olduğu ve onlara bir mesaj verdiği yönünde bir izlenim oluşur. İnönü teşkilata, 'şartlar tamam olmak üzere, ihtilal için hazır olun, bu girişiminiz meşru bir girişim olacaktır çünkü artık iktidarın kendisi gayri meşrudur' demek ister gibidir. Tabii sonrasında da 'ihtilalden sonra yönetimi demokratik rejime bırakmazsanız sonunuz iyi olmaz, siz ihtilali yapın ama sonrada ülkeyi hemen seçimlerle gelecek olan demokratik yönetime –yani bize- devredin' manasında konuşur. İhtilal sonrasında yaşananlar ve İnönü'nün tutumu sanki bu konuşmayı yaparken ihtilal hazırlıklarından haberi olduğu sanısını kuvvetlendirir.

İnönü'nün yaptığı bu sert ve uyarıcı konuşma DP grubu üzerinde etkili olmaz ve Tahkikat Komisyonu tasarısı DP'li milletvekillerinin oyları ile kanunlaşır. Kurulan on beş kişilik bu komisyonun başkanı Ahmet Hamdi Sancar'dır. Diğer üyeler ise; Osman Kavuncu, Bahadır Dülger, Sait Bilgiç, Cavit Asena, Kemal Biberoglu, Kemal Özer, Hilmi Dura, Ekrem Anıt, Nusret Kirişcioğlu, Turhan Bahadır, Selami Dinçer, Himmet Ölçmen, Necmettin Önder ve Nüzhet Ulusoy'dur (Özdağ, 2004: 151).

Tahkikat Komisyonu'nun kurulması, ihtilalciler için bardağı taşıran son damla olur. Teşkilat üyelerine göre, DP iktidarı tüm dünyanın gözü önünde Anayasa'yı ve kanunları ayaklar altına almakta, Meclis'te sahip olduğu çoğunluğu sorgusuz sualsiz kişileri tutuklamak, gazeteleri kapatmak gibi demokratik olmayan uygulamaların kaynağı olarak kullanmaktadır. İnönü'nün de belirttiği gibi ihtilalin artık meşru bir hak olduğunu düşünürler.

4.5.3. Üniversite Olayları

1960'ın Nisan ayı ülke için oldukça hareketli geçer. Kavga parlamentodan sokaklara yayılır. 28-29 Nisan'da İstanbul ve Ankara'da üniversite öğrencilerinin protesto gösterileri yaşanır ve gençlikle DP iktidarı karşı karşıya gelir. Öğrencilerin, son dönemde hükümetin diktatörlüğe giden bir tutum içerisinde olduğunu düşünmeleri ve özellikle en son yaşanan Tahkikat Komisyonu meselesi bu olayların patlak vermesinde etkili olur.

Olaylar ilk olarak İstanbul Üniversitesi'nde başlar. Sadece öğrenciler değil hocalar da hükümete karşı tepkilidirler. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi profesörlerinden biri, sınıfta “Konumuz Anayasadır fakat Anayasa ihlal edilmiştir; onun için serbestsiniz” der (Mourre vd., 1966: 421). Öğrenciler DP iktidarını protesto etmek için okulun bahçesinde gösteri yaparlar fakat polis bu gösteriye çok sert bir şekilde müdahale eder. Polisin sert müdahalesi olayların daha da alevlenmesine sebep olur ve gösteriler üniversitenin dışına da yayılır. Beyazıt Meydanı'nda öğrenciler ile polis arasında çıkan arbedede polis uyarı ateşi açar. Seken bir kurşun ile Turan Emeksiz²⁸ isimli Malatyalı bir öğrenci vefat eder (Özdağ, 2004: 153-155).

Valiliğin müracaatı üzerine olaylara müdahale etmek için Birinci Ordu'ya bağlı askeri birlikler Beyazıt Meydanı'nı sararlar. Ancak subaylar, gösteri yapan öğrencileri engellemek şöyle dursun onlara yol açarlar ve göstericiler hiçbir yerde ordunun direnişi ile karşılaşmazlar. Bir süre sonra İstanbul sokaklarında tanklar da dolaşmaya başlar. Öğrenciler, tanklarla çevrili İstanbul Valiliği'nin önüne kadar gelerek ‘Katil Menderes, Vali istifa’ şeklinde bağırarak, protestolarını sürdürürler. Olaylar karşısında paniğe kapılan hükümet, çareyi sıkıyönetim ilan etmekte bulur (Özdağ, 2004: 155).

28 Nisan 1960 günü saat 15.00'da Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilir. Fakat DP Hükümeti endişelidir çünkü orduya bu hususta güvenip güvenemeyeceklerinden emin değillerdir. Konuyla ilgili olarak Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun ile görüşürler. Kendisinden ordunun iktidara bağlı olduğunu, bu hususla ilgili bir şüphelerinin olmaması gerektiğini duyunca rahatlarlar. Rüştü Erdelhun, DP'ye bağlı olmasına bağlıdır fakat Erdelhun'u DP'nin uşağı olmaktan öteye geçememiş bir Genelkurmay Başkanı'nı olarak gören genç subaylar kendisine ne kadar bağlıdır? (İpekçi, Coşar, 2012: 107,108).

İktidar, Erdelhun'dan aldıkları isimler doğrultusunda Ankara'da Sıkıyönetim Komutanlığı'nın başına Korgeneral Namık Argüç'ü, İstanbul'da ise Birinci Ordu Komutanı Orgeneral Fahri Özdilek'i getirir (İpekçi, Coşar, 2012: 107,108).

İstanbul'da sıkıyönetim ilanından sonra öğrenciler dağılmaya başlar. Bu esnada öğrencilere saldırmaya çalışan polis, karşısında orduyu bulur ve subaylar tarafından engellenirler. 28 Nisan günü iyice belirginleşir ki ordu göstericilerin yanında ve

²⁸ Nazım Hikmet ve Enver Gökçe, bu olaylar neticesinde hayatını kaybeden Turan Emeksiz'le ilgili şiir yazarlar. Bu şiirler Ek-2'de sunulmuştur. Bu durum, yaşanan olaylara toplumun her kesiminden tepkiler olduğunun göstergesidir.

iktidarın karşısındadır (Özdağ, 2004: 155). Ayrıca ertesi gün gazetelerde, olaylar esnasında öğrencilerin üzerine gönderilen tanklarda, subaylarla gençlerin kucak kucağa çektirdikleri resimler de yayınlanınca iktidar iyice çileden çıkar (İpekçi, Coşar, 2012: 114).

28 Nisan sabahı üzerlerine kurşun sıkılan üniversite öğrencileri, DP'yi iktidardan uzaklaştırmanın meşru bir hak olduğu inancı ile hareket ederler. Aynı maksatla orduda da bir yapılanma olduğundan habersizdirler. Fakat Silahlı Kuvvetler'in duruma er ya da geç müdahale edeceğini düşünürler. Zaten o gün karşılaştıkları subayların tutumları da bunu doğrular niteliktedir. Öğrenciler, o sabah karşılarına çıkan polisler taşa savururken, subaylara sarılırlar. 'Ya ya ya, şa şa şa, Türk ordusu çok yaşa' diye haykırırlar (İpekçi, Coşar, 2012: 104). Hatta bazı askerleri omuzlarına alarak 'Ordu – gençlik el ele!' diye tezahüratta bulunurlar (Gülen, 2005: 117).

28 Nisan'da İstanbul'da başlayan öğrenci olayları, 29 Nisan günü Ankara'ya da sıçrar. İlk olarak Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde gösteriler başlar. Hükümete bağlı paşalardan biri olan Ankara Sıkıyönetim Komutanı Namık Argüç, okulu kuşattırır ve öğrencileri dışarı bıraktırmaz (Çelikoğlu, 2010: 118). Olayların daha da artması üzerine Argüç, ateş açılması için emir verir fakat subaylar bu emre itaat etmezler. Daha sonra Argüç kendisi emir komutayı alarak askerlere ateş açtırır fakat ileride 22 Şubat ve 21 Mayıs ihtilal girişimlerinde karşılaşacak olduğumuz Süvari Yüzbaşı Fethi Gürcan bu noktada ortaya çıkar ve kendisini askerlerin önüne atarak ateşi kestirtir. Ölen ya da yaralanan olmaz. Mermiler yüzünden okul duvarlarında delikler oluşur (Gürcan, 2005: 31,32).

Öğrenci hareketleri de yaklaşmakta olan ihtilalin habercisi niteliğindedir fakat DP iktidarı durumu kavramaktan uzak görünür. Kendilerinden çok emin bir tavır içerisinde hiçbir muhalefete kulak asmazlar. Ordunun üst kademelerinin kendi yandaşları olan paşalar ile dolu olduğunu da bildiklerinden, ordunun bir askeri müdahaleye teşebbüs edeceğine de ihtimal vermezler. Genç subayları ise yok sayarlar. Ta ki o subaylar tarafından iktidardan indirilene dek.

İhtilalci subaylar çalışmalarına devam ederken, ihtilale destek veren Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'in 3 Mayıs 1960 tarihinde emekliye ayrılma

istememesi ile şok olurlar. Esasen Cemal Gürsel 1960 yılı 14 Temmuz’unda²⁹ yaş haddinden emekli olacaktır. Fakat emekli olmadan önce kendi isteğiyle son iki yıldır kullanmadığı doksan gün iznini alarak emekliliğine kadar olan zamanı İzmir’deki evinde geçirmek ister.

Gürsel’in emekli olmak istemesinde ki asıl sebebin ne olduğunu bilmeye olanak yoktur. Fakat bu hususta bazı ipuçları bulmak mümkündür. Nisan ayında patlak veren olaylar ülkede büyük bir huzursuzluğa yol açar. Hükümetin ve Cumhurbaşkanı’nın olaylar karşısındaki tutumları, bu olayların daha da artmasına sebebiyet verir. Olayların son bulacağı ihtimali de pek yok gibidir. Gürsel ise hükümetin olaylar karşısındaki tutumunu desteklemez fakat fiilen müdahale etme olanağı da bulunmaz. Bu nedenledir ki kendisini desteklemediği politikaların bir parçası olarak görmek istememiş olabilir (Çelikoğlu, 2010: 110,111).

Bu mudur Gürsel’in emekliliğine kadar izne ayrılmak istemesinin gerçek sebebi veyahut ihtilalin yaklaştığının farkında olarak o esnada Ankara’da olmak mı istemez bilinmez³⁰. Ama bilinen gerçek şudur ki; Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes’in, Gürsel’in izin isteğini kabul etmesi üzerine³¹ Gürsel, 27 Mayıs 1960 sabahına kadar yaşamını İzmir’deki evinde sürdürmeye devam eder³².

Kayseri olayları, Tahkikat Komisyonu, öğrenci hareketleri derken ülkedeki hava teşkilatın harekete geçmesi için bir fırsat niteliğindedir. Fakat teşkilatın çözmesi gereken önemli bir sorunu vardır. Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel’in Ankara’dan uzaklaşarak İzmir’e yerleşmesi ile teşkilat başsız kalır. Bu durum teşkilat

²⁹ O dönemde, nüfus cüzdanında doğum ayı ve günü yazılı olmayan subaylar, yaş haddini doldurdıklarında, o yılın 14 Temmuz’unda emekli olurlardı.

³⁰ Coşar ve İpekçi, Gürsel’in izne ayrılmak istemesinin sebebi olarak şunları söylerler: “Aslında hikâye Yeşilhisar olayları ile başlar. İnönü’yü Yeşilhisar’a sokmamak emrini alan iki binbaşı ve bir albay bu haysiyet kıran durumda bırakıldıklarından dolayı infiale kapılıp, istifa ederler. Bayar ve Menderes bu subayları derhal tevkif ettirir, fakat Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, bu kanunsuz işleme itiraz eden subayların tahliyesine teşebbüs eder. Bunun üzerine Gürsel, o sıralarda Edremit’teki tugayda çıkan bir hadiseyi mahallinde tahkik bahanesiyle Ankara’dan uzaklaştırılır, yerine vekâleten getirilen DP’nin sadık hizmetkârı Orgeneral Suat Kuyaş ise tahliye talebini reddeder. Olay Gürsel’i son derece üzer. Karar verir: Ordudan ayrılacaktır. Zaten emekliliğine az bir süre kalmıştır. Bu süre içerisinde ise izin hakkını kullanıp, İzmir’deki evine çekilmeye karar verir. Edremit’ten gelir gelmez, izin talebini yazılı olarak hazırlayıp, Milli Savunma Bakanı’nın emir subayı Adnan Çelikoğlu’nu çağırarak, mektubu kendisine verir ve izninin derhal çıkarılmasını rica eder” (İpekçi, Coşar, 2012: 115,116).

³¹ Cemal Gürsel izne ayrılırken Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes’e bir mektup sunar. İlgili mektup Ek-3’te verilmiştir.

³² Eğer ki 27 Mayıs İhtilali başarıya ulaşmasaydı, ihtilaleci subaylar mahkemede idam cezası ile yargılanırlarken, Gürsel de onların arasında mı olacaktı yoksa İzmir’deki evinde emekliliğin tadını çıkarmaya devam mı edecekti? Bu soru hiçbir zaman cevabı bilinemeyecek bir husus olarak akıllarda kalacaktır.

üyelerini tedirgin eder ve teşkilat yeni bir general arayışı içerisine girer (Başgil, 2011: 157).

Mevcut durumda, Ankara ve İstanbul'daki iki sıkıyönetim komutanının tutumları teşkilat için önem kazanır. Bu iki komutan, General Fahri Özdilek ve General Namık Argüçdür. Teşkilat üyelerinin gözündeki Namık Argüç, Ankara'daki öğrenci gösterilerinde askerlere şahsen ateş açma emrini veren, su katılmamış bir Menderes yanlısıdır. Bunun yanında Fahri Özdilek'in ise hükümeti fazla desteklemediği bilinir. İstanbul'daki gösterilerde tutuklanan öğrenciler, Özdilek'in tutumu sayesinde kötü bir muamele ile karşılaşmadan bir gece kışlada tutulduktan sonra evlerine gönderilmiştir. Bu sebeple teşkilat üyeleri Özdilek ile temasa geçmeyi uygun görürler. Fakat kendisi ile irtibat geçilen Özdilek, ihtilalde aktif hatta sembolik bir rol almayı bile reddeder. Bunun üzerine arayışlarını başka yöne kaydıran ihtilalci subaylar, sonunda ordu üst komutasından, Lojistik Daire Başkanı Tümgeneral Cemal Madanoğlu'na ulaşmayı başarır ve kendisini teşkilata dahil ederler (Hale, 1996: 102,103). Böylece bir Cemal Paşa'nın yerine başka bir Cemal Paşa bulunur.

4.5.4. 555 K

Bu süreçte ülkede olaylar durulmaz. Ankara'da üniversite gençliği, 555K³³ parolası ile büyük bir gösteri düzenler. Parola, 'Beşinci ayın beşinci günü saat beşte Kızılay'da buluşalım' anlamındadır (Turhan, 2004: 143).

Bu parola bir hafta önceden Ankara'da yayılmaya başlar. Fakat parolayı polisler de dahil olmak üzere herkes bildiği için o gün geldiğinde emniyet güçleri de Kızılay'da hazır bulunur. Polis, öğrencileri dağıtmaya başlar. Öğrenciler yakalanırken İstiklal Marşı'nı söylemeye başlar, emniyet güçleri selam dururken büyük bir kısmı kaçarlar. Olayları bizzat görmek isteyen Bayar ve Menderes de Kızılay'a gelirler. Hatta Menderes arabasından inerek göstericilerin arasına girmeye çalışır. Hükümeti protesto etmek amacıyla nasıl olur da o kadar insanın toplandığına anlam veremez. O gün protestocular sadece öğrencilerden oluşmaz, halkın da birçok kesimi orada bulunur. Fakat iktidar partisi, bunların köylerden getirilip sarhoş edilen kimseler olduğuna inanır. Arabadan indiğinde protestocuların kendisine saldırması Menderes'i farklı düşünmeye sevk etmiş midir yoksa hala halkın çoğunluğunun kendisinden yana olduğunu mu

³³ Cemal Süreya, bu durumla ilgili olarak 555K isimli bir şiir yazar. İlgili şiir Ek-4'te verilmiştir.

düşünmektedir bilinmez. Fakat bilinen bir gerçek vardır ki Başbakan Adnan Menderes o gün ateşli protestocuların arasında kalarak darp edilme tehlikesi geçirir³⁴ (Çelikoğlu, 2010: 122). Protestocular, Menderes'in yakasına yapıştılar (Arcayürek, 2003: 23).

Son dönemdeki olaylardan sonra yabancı basın da Türkiye'de olup bitenlere ilgi göstermeye başlar. Ana muhalefet partisi Genel Başkanı İsmet İnönü, olaylarla ilgili olarak yabancı basına açıklamalarda bulunur. İnönü'nün, *The Times*'ın muhabiri David Hotham'a yaptığı açıklama ile yüzlerce gencin öldürüldüğü, Et Balık Kurumu'nda kıyma haline getirildikleri gibi iç basında yer alan haberler dış basına da yansır (Özdağ, 2004: 167).

Dış basında DP iktidarını eleştiren birçok yazı yazılmaya başlanır. Eleştirilerin üslubu da gittikçe sertleşir. Hükümet ise yabancı kamuoyu hususunda hassastır ve 555K hadisesinden sonra Washington, Londra, Paris, Roma, Kahire, Tahran, Karaçi, Atina, Oslo, Bern ve Stockholm Büyükelçiliklerine telgraf çekilerek Kızılay olayları hakkında şu açıklama yapılır:

Bugün saat 17'yi 5 geçte Sayın Reiscumhurumuzla Başvekilimiz Kızılay'a gelirken Halk Partisi Gençlik Koluna mensup 15-20 yaş arasında 100 kişi kadar bir kalabalığın münayiş yapmağa kalkmaları üzerine Reiscumhurla Başvekilimiz otomobilden inip nümayişçilerin arasına girmişlerdir. Nümayişçiler derhal korkarak kaçmağa başlamışlar ve orada bulunan halk da her iki devlet adamımızı şiddetle alkışlamağa ve nümayişçileri dövmeye ve onları yakalayarak polise teslim başlanmışlardır. Bir müddet orada vaziyeti seyreden devlet büyüklerimiz otomobillerine binerek Başvekâlete gelmişlerdir. Haber aldığımızı göre Halk Partisine mensup kimselerin verdiği yanlış malumat ile bazı ajanslar Başvekilimizin tecavüze uğradığını bildirmeğe kalkmışlarsa da bu tamamıyla yalan ve her türlü hakikatten uzaktır (Özdağ, 2004: 167,168).

Bu olaylardan sonra DP grubu içerisinde zaten bir süredir var olmakta olan Menderes karşıtı tutum, iyiden iyiye artmaya başlar. Mayıs'ın ikinci haftasında Menderes, ülkede ve parti içerisinde aleyhine başlayan cereyanı önleyebilmek için bir girişimde bulunur. Partisinin en kuvvetli olduğu bölgelere giderek, orada lehine düzenlenen gösterilerle halkın kendisini tasvip etmekte olduğu intibasını yaratmaya çalışır (İpekçi, Coşar, 2012: 125).

³⁴ Menderes, o gün kalabalığın arasında 'Öldürün beni...' diyecek kadar kendisini kaybeder (İpekçi, Coşar, 2012: 118).

Öte yandan iktidara karşı pek de sempatik hisler beslemediği artık iyiden iyiye belli olan ordunun durumu da ele alınır. Menderes, Silahlı Kuvvetler mensuplarını ne derece ihmal ettiğinin yavaş yavaş farkına varmaya başlar. Her sınıftan, her çeşit seçmen grubuna o güne kadar bol bol taviz verilmiş, menfaat sağlanmış, lakin ordu unutulmuştur. Bu unutkanlıkta ordu mensuplarının oy hakkından mahrum olmalarının da elbette payı vardır. Menderes, pek tesirli olarak gördüğü silahını 1960 yılının Mayıs ayında orduya yöneltir ve Milli Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan bir bildiri ile subay, astsubay ve askeri memurların maaşlarının arttırılacağı ilan edilir. Fakat Menderes'in tesirinden şüphe etmediği bu silahı orduya işlemez hatta tam tersi yönde bir etki yaratır. Siyasi olarak zor zamanlar yaşamakta olan Menderes'in bu süreçte ordu ve mensuplarını kendi yanına çekebilmek için giriştiği bu hamle birçok asker tarafından haysiyetleriyle oynanmak olarak değerlendirilir. Haberi gazetede gören pek çok subay bu durum karşısında sinirlenir ve çoğunun ağzından aynı cümle dökülür: 'Bizi para ile satın alacaklarını sanıyorlar...' (İpekçi, Coşar, 2012: 125,126).

4.5.5. İhtilal Kararının Verilmesi

Ülkenin içinde bulunduğu durum neticesinde teşkilat üyeleri, 18 Mayıs 1960 günü bir toplantı yaparak ihtilal gününü kararlaştırmaya çalışırlar. Toplantıya Orhan Kabibay, Sezai Okan, Sami Küçük, Ekrem Acuner, Fikret Kuytak ve Ertuğrul Alatlı katılır. Alparslan Türkeş, toplantıdan haberdar edilmediği için toplantıya katılamaz. Türkeş'in haberdar edilmemesinin sebebi Cemal Gürsel ile olan görüşmesidir. Şöyle ki Gürsel'in izne ayrılmasından sonra teşkilat Gürsel ile ihtilal gerçekleştirilinceye kadar görüşülmemesi kararı alır. Bunun sebebi, o sıralarda istihbaratta çalışmakta olan teşkilata yakın kişilerden Gürsel'in takip edildiği ve şüphelenilen subayların iş ve ev telefonlarının dinlendiği bilgisinin alınmasıdır. Fakat Türkeş, teşkilatın görüşmeme kararına rağmen İzmir'e giderek Gürsel ile temas kurar. Bunun üzerine teşkilat Türkeş'in deşifre olabileceği ihtimaline karşın kendisi ile ihtilal gününe kadar temas kurulmamasına karar verir (Özdağ, 2004: 172,173). Bu nedenle Türkeş, o günkü toplantıda bulunamaz.

Toplantıda bulunan subaylar ihtilal gününün 21 Mayıs'tan önce ve 26 Mayıs'tan sonra olmaması yönünde anlaşmaya varırlar. Ne olursa bu beş gün içerisinde olup bitmelidir. Çünkü 20 Mayıs'ta Hindistan Başbakanı Cevahirlal Nehru, Türkiye'yi

ziyaret edecektir. Teşkilat yabancı bir devlet büyüğünün ülkede olduğu esnada böyle bir müdahaleye girişmek istemez. 26 Mayıs'ta ise Adnan Menderes, Yunanistan'a gidecektir. Menderes'in yurt dışında olduğu bir tarihte de müdahaleden yana değildir. Böyle bir durumda Menderes'in yapılan anlaşma gereğince ABD'den yardım isteyebileceği ve ABD'nin Türkiye'ye müdahalede bulunma olasılığından çekinirler. Teşkilat üyelerine göre bu olasılığın gerçekleşmesi yeni bir dünya savaşına bile yol açabilir (Özdağ, 2004: 174).

Teşkilat, ihtilal günü ile ilgili bu karara vardıldıktan sonra artık ihtilal günü iyice yaklaşmış olur. Peki, ihtilalden sonra ne yapacaklardır? Devleti nasıl ve ne zamana kadar yöneteceklerdir? Bu soruların cevabını hala kesin olarak veremezler. O günkü toplantının büyük bir kısmı ihtilal sonrasında yapılması planlanan icraatların tartışması ile geçer. Üzerinde durdukları noktalar ise şunlardır: Bilim insanlarına yeni bir Anayasa ve seçim kanunu hazırlatılmalıdır. Bu arada geçici bir süre için Meclis de kurulabilir. Fakat bu Meclis'in şekli o an için tayin edilemez (İpekçi, Coşar, 2012: 129).

Bu toplantı esnasında başka bir konuya daha temas ederler. İhtilalci subaylara göre; son on yıllık süreçte memleket Atatürk inkılaplarından uzaklaştırılmıştır. Sosyal durum da çok kötü bir vaziyettedir. Ülkenin acilen Atatürk devrimlerini sağlamlaştırarak ve sosyal ahengi oluşturacak köklü reformlara ihtiyacı vardır. Acaba iktidar geçici bir süreliğine bizim elimizde iken bu reformları biz başaramaz mıyız diye düşünürler. Hiç olmazsa temellerini atarız derler. Bilim insanlarının, ülkenin aydınlarının bu konuda geçmişten beri amaçladıkları bazı fikirler ve yaptıkları hazırlıklar vardır. O kişilerle el ele vererek ve onların bu hazırlıklarından faydalanarak, kısa zamanda birçok iş yapabileceklerine inanırlar. Böylece geçici süreli iktidarlarını faydalı bir şekilde değerlendirebilecekleri kanaatine varırlar (İpekçi, Coşar, 2012: 129).

Fakat konuşmalar havada kalır ve ihtilal sonrasına ilişkin olarak kesin bir karar alınamaz. Üzerinde anlaşılan bir karar olmadığı için planlama aşamasına da geçilemez. Bundan önceki toplantılarda da olduğu gibi yine meselenin çözümü ihtilal sonrasına bırakılır. Zaten o sıralarda, ihtilal sonrasında yapılması gerekenleri serinkanlılıkla düşünüp karar verebilecek bir hal içerisinde de değildirler. Hepsini kısa bir süre sonra girişecekleri ihtilal harekâtının heyecanı sarmıştır (İpekçi, Coşar, 2012: 130).

Hindistan Başbakanı Nehru, 20 Mayıs'ta Başbakan Adnan Menderes'in resmi davetlisi olarak Ankara'ya gelir. Nehru'nun ziyareti tamamlandığı zaman artık işler

teşkilatın tam zamanı tayinine kalacaktır fakat bu esnada onların dışında gelişen bir olay meydana gelir.

4.5.6. Harbiyelilerin Yürüyüşü

Ankara'daki öğrenci olayları sadece üniversite gençliğinininki ile sınırlı kalmaz ve 21 Mayıs günü Kara Harp Okulu öğrencileri de hükümeti protesto etmek için bir yürüyüş düzenlerler. Harbiyeliler halkın alkışlı desteği ile Kızılay'da yürüyüş yaparlar (Gürcan, 2005: 38).

Esasen Harp Okulu, 28 Nisan gününden beri kaynamaktadır. Ülkenin içerisinde bulunduğu karışıklık Harbiye'de de huzursuzluk yaratmıştır. 21 Mayıs gününe kadar sabredebilen Harbiyeliler, o gün üç subayın tutuklanmasının ardından daha fazla dayanamaz ve protesto yürüyüşü yapmaya karar verirler. Yaklaşık beş yüz kadar Harbiyeli muntazam bir yürüyüş kolu halinde Ankara caddelerinden geçmeye başlar. Aslında Harp Okulu öğrencileri, 28 Nisan olayları sırasında da böyle bir yürüyüşe teşebbüs etmek istemişler fakat durumdan haberdar olan Okul Komutanı General Sıtkı Ulay buna engel olmuştur. Ulay, o gün Harbiyelileri toplayarak: 'Harbiyeli inerse terlikle, pijama ile değil, silahı ile iner. Bekleyin, daha sırası değil' diyerek heyecanlı gençleri yatıştırmayı başarmıştır (İpekçi, Coşar, 2012: 134). Fakat 21 Mayıs günü Harbiyelilerin heyecanını yatıştırmaya kimsenin gücü yetmez ve Harbiyeliler de diğer üniversite öğrencileri gibi hükümeti protesto etmek sokağa çıkarlar.

Kara Harp Okulu öğrencilerinin bu yürüyüşü hem iktidarı hem de teşkilat üyesi subayları fena halde endişeye düşürür. Devlet yetkilileri o gece Çankaya Köşkü'nde bir toplantı yaparlar. Toplantıya Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun, Orgeneral Cemal Gürsel'in yerine Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na vekâlet eden Orgeneral Suat Kuyaş ve Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Namık Argüç katılırlar (Ilıcak, 2010: 504).

Buldukları konumlarda son günlerini geçirmekte olan devletin zirvesi, bu olay neticesinde alınması gereken tedbirlerle ilgili olarak görüş alışverişinde bulunarak bir takım kararlar alırlar. Harp Okulu öğrencilerinin gelecekte bir daha böyle bir yürüyüşe girişmeleri durumunda Ankara Sıkıyönetim Komutanı tarafından kamyonlar ile tecrit edilmesine, şimdilik ise olayın iç yüzünün Okul Komutanları tarafından araştırılarak, ilgililer hakkında disiplin cezası uygulanmasına karar verilir. Bu karar, Okul Komutanı

General Sıtkı Ulay'a tebliğ edilerek kendisinden gerekenin yapılması istenir (Ilıcak, 2010: 504).

Bunun yanı sıra, 20 Haziran'da tatile çıkacak olan Harbiyelilerin tatil tarihleri de 1 Haziran'a alınır. Menderes, Harbiyelilerin Ankara'dan ayrılacağı gün sokağa çıkma yasağı koymayı teklif eder. Genelkurmay Başkanı ise tedricen göndermeyi teklif eder (Özdağ, 2004: 174).

Aslında alınması istenen önlemler yalnızca bunlarla sınırlı değildir. Bu önlemler basına yansıtılmak istenen durumdur. Asıl alınmasına karar verilen tedbir ise Harbiyelilerin bir kısmının tard edilmesi ve Harp Okulu'nun uzak bir yere nakledilmesidir (İpekçi, Coşar, 2012: 138).

Harp Okulu öğrencilerinin yürüyüşünden çok vahim manalar sezen DP'li bazı milletvekilleri, Menderes ve Bayar'ı bu konuda ikaz ederler. Fakat tüm ikaz ve uyarılara rağmen Menderes de Bayar da ordunun hiçbir zaman kendilerine karşı gelemeyeceğine inanmak konusunda ısrar ederler ve meseleyi böyle tedbirlerle çözebileceklerine inanırlar (İpekçi, Coşar, 2012: 138). Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun ise hala ordunun hükümete bağlı olduğunu ve endişe edilmemesi gerektiğini söyler. İhtilalci subaylardan Orhan Erkanlı'nın iktidarlarla ilgili olarak yapmış olduğu şu tespit, kendisine göre DP'nin o an içerisinde bulunduğu durumu özetler: '*Ne yazık ki iktidarlar biraz körleşir, normal kişilerin gördüklerini göremezler*' (Erkanlı, 1973: 364).

Harbiyelilerin bu yürüyüşü sadece hükümet çevrelerini tedirgin etmekle kalmaz, o esnada ihtilal hazırlıklarını tamamlamak üzere olan teşkilat üyesi subayları da panik içerisinde bırakır. Teşkilat üyeleri, bu yürüyüşün bütün planlarını bozabileceğinden dolayı endişelenirler. Artık son aşamaya geldikleri ihtilal konusunda son planlamayı yapmak ve kesin tarihi tespit etmek üzere 23 Mayıs Pazartesi günü toplanmaya karar verirler (İpekçi, Coşar, 2012: 138).

Bu esnada teşkilata Harp Okulu Komutanı Tuğgeneral Sıtkı Ulay da dahil olur. Teşkilat üyeleri tarafından önceleri Ulay'ın DP'ye yakın olduğu sanılmaktaydı. Fakat son olaylardan sonra Ulay da ihtilalcilerin arasına katılır (Hale, 1996: 103).

23 Mayıs Pazartesi günü teşkilat General İrfan Baştuğ'un evinde toplanır. Toplantıda Madanoğlu ve Türkeş de bulunur. Her şey o gün karara bağlanır. İhtilalin 25-26 Mayıs gecesi yapılması üzerinde mutabakata varılır. Gerçekleştirilecek harekâtın taktik hususları da konuşularak kararlaştırılır. İstanbul grubuyla da koordinasyon

kurulur ve herhangi bir sebeple ihtilal zamanının ertelenmesi söz konusu olacak olursa bunun İstanbul grubuna şu şifre ile bildirilmesi planlanır: ‘Washington’daki Dündar Seyhan’ın oğlu ikmale kalmış... Alakadar olun.’ Gerçekten de Dündar Seyhan’ın o yıllarda Kuleli Askeri Lisesi’nde okumakta olan bir oğlu vardır ve tam o sıralarda da sınav sonuçları belli olmaktadır (İpekçi, Coşar, 2012: 139-141).

25 Mayıs sabahı, ihtilalci subaylar gazetelerden Başbakan’ın ertesi günkü Yunanistan gezisinin iptal olduğunu öğrenirler. Okudukları haberin devamında ise Menderes’in Eskişehir’e gideceği yazılıdır (Hale, 1996: 104).

Dündar Seyhan’ın oğlu gerçekten ikmale kalmış mıdır bilmiyoruz fakat Menderes’in 26 Mayıs’ta gerçekleştireceği Yunanistan ziyareti son anda iptal edildiği için ihtilalciler bu parolayı kullanmak durumda kalır ve müdahalenin bir gün ertelenmesine karar verilir.

4.6. Beklenen İhtilal

Menderes’in uçağı 26 Mayıs günü saat 17.30’da Eskişehir’deki askeri üsse iner. Vali ve yüksek rütbeli subaylar tarafından karşılanan Menderes, şeref kıtasını denetlemeye müteakip araç ile üssün çıkışına doğru hareket eder. Çıkışa yakın bir yerde bekleyen bir grup subay, Menderes kendilerini selamlamaya hazırlanırken içlerinden birisinin ‘geriye dön’ komutu ile hep beraber Menderes’e arkalarını dönerler. Menderes, bu olay karşısında çok sarsılır (Özdağ, 2004: 187,188). Ancak bir süre sonra Eskişehir’de kendisini bekleyen heyecanlı kalabalığı görünce toparlanır. Fakat o gece sabaha karşı alacağı haber dolayısıyla yaşayacağı sarsıntıdan toparlanması hiç de gündüzki kadar kolay olmayacaktır.

26 Mayıs günü, Yurdakuler tarafından Kabibay’a şu mesaj verilir: “*Emekli Sandığı’ndan istediğin 2.740 lirayı aldım. 10 lirasını kestiler, 2.730 lira kaldı...*” Ankara grubu bu mesajla, ‘Harekâta 27 Mayıs sabahı saat 03.00’te başlanacak ve birlikler saat 04.00’te hedefleri ele geçirecek’ demek ister. Fakat İstanbul grubu şifreyi ‘Saat 04.00’te başlaması gereken harekât saat 03.00’e alındı...’ şeklinde anlar ve bu nedenle plan hazırlıklarını bütün hedefleri saat 03.00’e kadar ele geçirecek şekilde yaparlar (İpekçi, Coşar, 2012: 157).

Teşkilat için uzun zamandır beklenen gün gelir. Ankara ve İstanbul grupları o gece için son hazırlıklarını yaparlar. Şehirdeki kritik bölgelerin ele geçirilmesi ile ilgili planları³⁵ son kez gözden geçirirler ve heyecanla harekât saatini beklemeye başlarlar.

Ankara'da parola İNKILAP, işaret sağ eli yukarı kaldırmak olarak belirlenir (İpekçi, Coşar, 2012: 154). İstanbul'da ise işaret ve parola, Numan Esin'in teklif ettiği: VATAN - NAMUS'tur (Esin, 2005: 106).

Ankara grubunun ihtilal öncesi yaptığı son toplantıda General Madanoğlu bir konuşma yaparak, ihtilalden sonra hiçbir görev alınmayacağına, diktatörlük kurulmayacağına ve ölenlerin çocuklarına bakılacağına dair söz verilmesini ister. Yine bu toplantıda ihtilal gecesi radyodan okunacak olan metin de hazırlanır. Teşkilat, Türkiye tarafından hazırlanan bu metin üzerinde oldukça hassas bir şekilde durur. NATO'ya ve CENTO'ya³⁶ bağlıız ifadeleri, uzun süren tartışmalara sebep olur fakat en sonunda olası bir ABD müdahalesinden çekinildiği için bu ifadelerin kalmasında yarar görülür. Ankara'daki planlama çalışmaları üç saat sürer ve gece saat 02.30'da sona erer (Özdağ, 2004: 193).

İstanbul'da da ihtilalci subaylar o gece için son hazırlıklarını yaparlarken, harekâtın başlamasına saatler kala İstanbul Örfi İdare Karargâhı'na bir telefon gelir. O esnada ihtilalci subayların bir kısmı bu karargâhta bulunmaktadır.

Teşkilat üyesi subaylardan Binbaşı Mehmet Özgüneş telefona cevap verir. Daha sonra telaşa diğer ihtilalci subayların yanına gelerek,

- 'Eskişehir'den Menderes, Fahri Paşa'yı arıyor... Ne yapacağız?' der.

Akıllarına direkt kötü ihtimaller gelir. Acaba Menderes ihtilal teşebbüsünü mü haber almıştır? Eğer böyle bir durum varsa ne yapacaklardır? Fahri Paşa'ya haber verseler olmaz çünkü onun hazırlıklardan haberi yoktur. Şimdi telefona çağırırlarsa her şey ortaya çıkacak, belki de işler karışacaktır. Daha fazla da telefonu bekletmek olmaz. Teşkilat üyesi bir diğer subay Ahmet Yıldız koşarak telefona gider. Karşı tarafta

³⁵ 27 Mayıs Gecesi Harekât Planı (Ankara'da Görev Alan Subaylar ve Sorumluluk Bölgeleri) Ek-5'te verilmiştir.

³⁶ CENTO (Central Treaty Organization; Merkezi Antlaşma Teşkilatı) önceki adı ile Bağdat Paketi; Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere arasında kurulmuş olan güvenlik ve savunma pakettir. Örgütün amacı, soğuk savaş döneminde SSCB'nin Ortadoğu'da yayılmacılığını ve etkin olmasını önlemektir. 1955 yılında Bağdat Paketi adı ile kurulan örgüt, 1958 yılında Irak'ta darbe yaparak başa geçen General Kasım'ın, 1959 yılında örgütten çekildiklerini açıklamasının üzerine, 19 Ağustos 1959 tarihinde CENTO adını alır. ABD örgüte üye olmasa da arka planda örgütü destekler. Örgüt, 1979 yılına kadar varlığını sürdürür (Bostancı, 2013: 172-182)

Menderes'in Fahri Özdilek Paşa ile konuşmak istediğini bildiren Eskişehir Emniyet Müdürü vardır.

Yıldız:

- 'Paşa Örfi İdare Bölgesi'ni teftişe çıktı, beyefendinin bir emirleri varsa, buyurun bana söyleyin' der.

Emniyet Müdürü:

- 'Hay hay' der ve Menderes'in emrini iletir:

O gece Başbakan, Eskişehir'deki içkili ziyafetin sonunda verdiği nutukta üniversite profesörleri için çok ağır konuşup, küfürler etmiştir. Ertesi günkü gazetelerde bu lafların aynen çıkmasından doğacak mahsurlar hususunda yapılan ikazlardan sonra Anadolu Ajansı'na yeni bir metin yazdırılmıştır. İşte gazeteler Eskişehir'deki konuşmayı ancak bu ajanstan alabilecekler, verilen bu metnin dışında haber yayınlayan gazeteler toplattırılacaktır. Derhal gazetelere telefon edilerek Menderes'in profesörler için söylediklerinin yazılmasının önlenmesi istenir.

Ahmet Yıldız rahat bir nefes alır.

- 'Merak etmeyin efendim, sizi şerefimle temin ederim ki yarınki gazeteler bundan bahsetmeyecekler...' der (İpekçi, Coşar, 2012: 155,156).

Saatler ilerler ve sonunda harekete geçme vakti gelir. 26 Mayıs günü Ankara grubundan verilen şifreli mesajın İstanbul grubu tarafından yanlış anlaşılmasından dolayı ihtilal İstanbul'da Ankara'ya göre daha erken başlar.

Müdahale başlar başlamasına fakat nasıl bir müdahale olacaktır? Harekât nasıl icra edilecektir? Teşkilatın bu müdahale sürecine ilişkin olarak aldığı kararlar şu şekildedir:

- İhtilal medeni ölçüler doğrultusunda yapılacak, Türk tarihine leke sürecek davranışlardan katiyetle sakınılacaktır.
- Bizzat ihkak-ı hak (kendiliğinden hak alma) usulüne başvurulmayacaktır. İhtilalin âdeti, ihtilal hukuku gibi lafların himayesinde cinayetler işlenmeyecek; insanlar sokaklarda sürüklenmeyecek ve serseri kurşunlara hedef yapılmayacaktır.
- Sanıklar adalete teslim edilecek; suçlar, suçlular ve bunların cezaları kurulacak olan özel mahkemelerce tayin edilecektir.

- İnsanların canını almak hakkı Allah'ın ve adaletindir. Uydurma mahkemelerle köşe başlarında kurulacak sehpaarla, bu kutsal hakka tecavüz edilmeyecektir.
- Hareketin başlıca amacı; mevcut ayrılıkları gidermek, kinleri ve ihtilafları azaltarak milli birliği gerçekleştirmektir. Temellerinde cesetler yatan bir ihtilal bu gayeler ile ters düşer ve başarıya ulaşamaz. Zulümle, cinayetle başlayan ihtilaller; ihanetle, hüsrarla, felaket ile sonuçlanır. Böyle bir duruma düşülmeyecektir (Erkanlı, 1973: 76).

Bu hedefler doğrultusunda başlanan harekâta İstanbul'daki ihtilalci subaylar 27 Mayıs 1960 gecesi saat 03.30'da hiçbir direnişle karşılaşmadan şehrin önemli noktalarını ele geçirmeyi başarırlar (Hale, 1996: 104).

İstanbul grubu ihtilalde kendi üzerlerine düşen kısmı gerçekleştirmeye müteakip Ankara Radyosu'ndan yayınlanacak olan ihtilal bildirisini beklemeye başlar. İstanbul grubunun ihtilal harekâtına erken başlaması ve hedeflerini de Ankara'ya nazaran daha kolay bir şekilde ele geçirmesi, harekâtın İstanbul'da Ankara'dan çok daha erken tamamlanmasına sebep olur. Ankara'da ise harekât henüz yeni başlar ve radyoda bildirinin okunabilmesi için daha ele geçirilmesi gereken hedefler vardır. Ayrıca Ankara'daki hedefleri ve özellikle de Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nü ekarte etmek İstanbul'daki hedefler gibi kolay ve kısa sürede olacak bir iş değildir. Bu sebeple Ankara'da harekât daha geç saatlere kadar sürer ve Ankara Radyosu'nda henüz ihtilal bildirisinin okunmasına başlanamaz.

İstanbul grubu, Ankara Radyosu'nun yayına başlamaması üzerine İstanbul Radyosu'nun yayına geçmesine karar verir. Ahmet Yıldız ve Orhan Erkanlı tarafından bir bildiri kaleme alınır ve Binbaşı Kenan Ersoy tarafından İstanbul Radyosu'nda okunur: (Özdağ, 2004: 199)

Dikkat... Dikkat... Burası İstanbul Radyosu

Büyük Türk Milleti,

1. *Silahlı Kuvvetlerimiz İstanbul, Ankara, Eskişehir ve diğer büyük merkezlerde 27 Mayıs saat 03.00'ten itibaren idareyi ele almıştır.*
2. *Bütün vatandaşlarımızın ve Emniyet kuvvetlerinin Silahlı Kuvvetlerle yakın işbirliği sayesinde bu hareket hiçbir can kaybı olmadan başarılmıştır.*

3. *İstanbul'da ikinci bir tebliğe kadar, Silahlı Kuvvetler mensupları hariç, sokağa çıkma yasağı konmuştur.*
4. *Vatandaşlarımızın Silahlı Kuvvetlerin vazifelerini kolaylaştırmalarını ve milletçe ümit edilen demokratik rejimin kısa zamanda tesisine yardımcı olmalarını rica ederiz.*

Silahlı Kuvvetler (İpekçi, Coşar, 2012: 164).

Böylece sabaha karşı 04.36'da ihtilal haberi ülkeye duyurulur. Bu esnada Ankara'da da şehir tamamıyla ele geçirilir ve DP döneminin önde gelen destekçileri gözaltına alınır. Bir süre sonra da Albay Alparslan Türkeş'in tok sesi radyoda duyulur (Hale, 1996: 104). Bu kez yayına başlayan Ankara Radyosu'dur ve ihtilal bildirisi saat 05.25'te okunmaya başlanır. Bu esnada köşk harekâtı ise hâlen devam etmektedir.

*Dikkat... Dikkat... Muhterem Vatandaşlar,
Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetlerinizin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir.*

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır.

Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremi hiç kimse hakkında şahsiyete müteallik tecavüzkâr bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup olursa olsun her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetlerine sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasasına ve insan hakları prensiplerine tamamıyla riayettir. Büyük Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda sulh!' prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya bağlıyız. Tekrar ediyoruz: düşüncelerimiz, yurtta sulh, cihanda sulhtur. Türkiye dahilinde bütün garnizonlardaki garnizon komutanları o yerin mülki ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır (Özdağ, 2004: 201,202).

İhtilal, kansız bir şekilde tamamlanır. İhtilalciler genel olarak herhangi bir mukavemet ile karşılaşmazlar. Ankara'da Jandarma Okulu, TBMM bahçesi, Jandarma Genel Komutanlığı ve Güven Park önünde kısa süreli silahlı çatışmalar yaşanır (Özdağ, 2004: 196). Ulus'ta Posta Caddesi'nde PTT'nin teslim alınması esnasında ise bir nöbetçinin ateş etmesi sonucunda Teğmen Ali İhsan Kalmaz şehit olur (Elevli, 1960: 168-169).

27 Mayıs'ın kansız ihtilal olmasının önemli nedenlerinden biri teşkilatın ihtilal öncesinde, ihtilal harekâtı esnasında silah kullanımına ilişkin olarak almış olduğu karardır. Buna göre, nefsi müdafaa hali dışında kesinlikle silah kullanılmayacaktır. Ayrıca vazife bölgesindeki sorumlu komutanın emri olmadan, hiçbir kişi veya birlik silah kullanmaya ve ateş etmeye yetkili değildir (Erkanlı, 1973: 72).

İhtilalcilerin almış oldukları bu karar, 27 Mayıs gecesinin kansız geçmesinde ki önemli etkenlerden biriyken bir diğer önemli etkense, ihtilalcilerin birçok bölgede herhangi bir hükümet gücü ile karşılaşmamış olmalarıdır.

İhtilal esnasında Eskişehir'de bulunan Menderes, 27 Mayıs sabahı ihtilal olduğunu haber alır almaz önce valiliğe sığınır. Sonrasında ise Kütahya'ya gitmek üzere Eskişehir'den ayrılır. Kütahya'da ise Albay Muhsin Batur³⁷ tarafından gözaltına alınır (Hale, 1996: 104,105).

Menderes'in derhal Ankara'ya getirilmesi emredilir. Kütahya'dan Menderes ile birlikte havalanan uçak önce Eskişehir'e iner. Burada kısa bir süre bekledikten sonra ise yeniden havalanarak Ankara'ya gelir. Menderes, Güvercinlik Havaalanı'nda ihtilal güçlerine teslim edilir. Bu esnada Cemal Gürsel de, ihtilalin başına geçmesi için İzmir'deki evinden alınarak başka bir uçakla Ankara'ya getirilir (İpekçi, Coşar, 2012: 177)

Menderes'in yakalanması ve devletin başına geçecek yeni isim olan Orgeneral Cemal Gürsel'in de Ankara'ya getirilmesi ile birlikte, ihtilalin harekât kısmı tamamlanır. Böylece, birkaç saat önce Ahmet Yıldız'ın Eskişehir Emniyet Müdürü'ne telefonda vermiş olduğu söz tutulmuş olur ve hiçbir gazete Menderes'in bir gece önce üniversite profesörlerine ettiği küfürden bahsetmez. Ülkede duyurulması gereken daha önemli bir haber vardır.

³⁷ Muhsin Batur, 1969-1973 yılları arasında Hava Kuvvetleri Komutanlığı görevinde bulunmuştur. 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası esnasında da Hava Kuvvetleri Komutanı idi.

4.7. Dış Dinamiklerin İhtilale Etkisi

Çalışmanın şimdiye kadar ki bölümlerinde, 27 Mayıs'a giden süreçte ülkenin içerisinde bulunduğu ortam ve ordunun durumu incelenerek bunların ülkeyi nasıl bir ihtilal sürecine götürdüğü üzerinde durulmuştur. Özellikle de son dönemde meydana gelen Kayseri olayları, Tahkikat Komisyonu'nun kurulması ve bu olaylardan dolayı ayaklanan üniversite gençliğinin ihtilal sürecine olan etkileri vurgulanmıştır. Ayrıca subayların ihmal edilmesinin, ordu üst kademesinin DP yanlısı paşalarla doldurulmasının ve genç subayların görmezden gelinmesinin de bu noktada nasıl etkileri olduğu incelenmiştir.

27 Mayıs İhtilali'ni, dış dinamikler yokmuş gibi görerek sadece iç dinamikler çerçevesinde açıklamaya kalkışmak, bu sürecin yeterince iyi tahayyül edilememesine sebep olur. Ancak 27 Mayıs'ın, dış güçlerin organizesi sonucu gerçekleştiğini savunmak da bir komplo teorisi olmaktan öteye geçemez.

27 Mayıs sürecinde dış dinamiklerin doğrudan etkisi olmasa da dolaylı olarak etkisinin olduğu muhakkaktır. Fakat kanımızca ülkeyi bu ihtilale götüren asıl sebepler iç dinamiklerde gizlidir. Dış dinamikler daha çok bu iç dinamiklerin olgunlaşmasına sebep olmuştur.

II.Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan iki kutuplu dünya düzeninde ABD, Türkiye'yi SSCB'ye olan stratejik konumundan dolayı kendi yanına çekmek ister. Bu çerçevede Marshall yardımlarıyla ülkede ve orduda ABD etkisi görülmeye başlanır. Bu durum ekonomik yönden Türkiye'nin oldukça işine gelir. Türkiye, NATO'ya girerek ABD ve Avrupa ülkeleri ile daha yakın ilişkiler içersine girmek ister. DP Hükümeti'nin Kore'deki ABD davasına duyduğu coşku genel olarak NATO'ya girme hevesinden kaynaklanır (Ahmad, 2010: 499). Ayrıca NATO'ya girerlerse ABD'den daha fazla ekonomik ve askeri yardım alabileceklerini düşünürler ve bu durum onları ABD çıkarları doğrultusunda hizmet etmeye yöneltir.

Türkiye'nin 18 Şubat 1952'de NATO'ya girmesiyle birlikte askeri kanatta ABD etkisi daha da artmaya başlar. Marshall yardımları da Türkiye'nin ABD'ye gittikçe yakınlaşmasına sebep olur. DP ise NATO'ya kabul edilmeyi başarmış olmanın gururunu yaşar. Bu durum DP'nin ülke içerisinde büyük bir itibar kazanmasına da sebep olur.

1945'den beri Sovyetler Birliği'nin savaş tehdiği altında yaşayan Türkiye, NATO'ya girince büyük bir rahatlama duygusuna kapılır. ABD'nin güvenlik şemsiyesi altına girmenin karşılığı olarak bu ülkeye karşı tavizler verilmeye başlanır (zdağ, 2004: 38).

Fakat bu durum ordu içerisinde rahatsızlık yaratır. General Kenan Esengin, o dönem devlet yönetiminin içerisinde bulunduğu ruh halini ve bunun subaylar üzerindeki etkisini şöyle açıklar:

NATO'ya girişimiz, nasıl olsa silah, araç, gereç ve yardım alıyoruz diyen bir zihniyet ile DP yöneticileri, bütün tarihi geleneklerimize ve ordunun onuruna ters düşen tavizler veriyor, yabancılara denetim hakkı tanıyor, emir ve komuta zincirinde rütbe ve kıdem gözetmeden onlara bir üstünlük tanıyordu. Bu da hoşnutsuzluklara ekleniyor ve Silahlı Kuvvetlerde yeniden politikaya karışma, siyasi iktidarı yıkma fikrini güçlendiriyordu (Esengin, 1978: 10).

Ordunun bu durumu, o dönemde subaylar arasında DP iktidarına karşı var olan olumsuz tutumu daha da arttırır. Fakat DP iktidarı o sıralarda yalnızca ABD'den gelmekte olan yardımların miktarına odaklanmış olduğu için genç subayların kaygılarını pek de umursamaz.

Fakat Marshall yardımları sürekli aynı şekilde devam etmez ve bir süre sonra kesilir. Bu süreçte SSCB ise Stalin'in ölümünden sonra, Türkiye ile olan ilişkilerini onarmaya çalışır. Sovyetler, boğazların ortak savunmasına katılma isteğinden vazgeçtiğini belirtir. Ancak bu dönemde Türkiye, SSCB ile yakın ilişkiye girmek istemez çünkü en büyük müttefik olarak grdğu ABD'yi rktmekten çekinir (Ahmad, 2010: 502,503).

ABD'nin zamanla Türkiye'nin ekonomik isteklerine karşı duyarsız kalmaya başlaması neticesinde ise Menderes, ekonomik olarak ihtiyaç duyduğu yardımı, iktidarının son yıllarında SSCB'de aramaya koyulur. Fakat bunda henüz bir sonuca varamadan 27 Mayıs İhtilali gerçekleşir.

Menderes'in son dönemde ekonomik yardım almak için SSCB ile yakın ilişkiler içerisine girmesinin ve bu bağlamda büyük bir heyetle SSCB'ye ziyarete kalkışmasının ABD'nin tepkisini çektiği ve ABD'nin bu girişime engel olmak için 27 Mayıs'ı gerçekleştirdiği yönünde iddialar ortaya atılır. Bu durum için Prof.Dr. Cihat Göktepe, "Menderes'in Sovyetler gezisine bazı göndermeler yapılıyor ama ben bu göndermelerin

abartılı olduğu kanaatindeyim” der (Bugün, 2013). Biz de Göktepe ile aynı doğrultuda bu iddiaların abartılı olduğu kanısındayız. Fakat 27 Mayıs İhtilali’ni gerçekleştiren subayların üzerinde ABD’nin ve oluşan yeni dünya konjonktürünün etkisinin olduğu ise yadsınamaz bir gerçektir. O dönemde Türk ordusuna ABD doktrinleri hâkimdir ve yeni Türk subayları NATO çerçevesinde ABD sistemi ile yetiştirilmektedir. Zaten İhtilal’den sonra kurulan MBK’nın yapısına bakıldığında da burada yer alan otuz sekiz subaydan on altısının daha önceden ABD’de, NATO çerçevesinde eğitim aldıkları görülür (Bugün, 2013: 13).

ABD Dışişleri Bakanlığı, 27 Mayıs İhtilali’nden bir yıl sonra hazırladığı bir rapor ile MBK üyelerini karakterlerine varıncaya kadar tahlil eder. Yıllar sonra gizliliği sona erdiği için açıklanan raporda, başta Devlet Başkanı Cemal Gürsel olmak üzere MBK üyelerinin çoğunluğu ABD yanlısı olarak nitelendirilmişlerdir (Yetkin, 2011: 33).

Raporda bazı 27 Mayısçıların isimlerinin karşısında yazılan notlarda şu değerlendirmeler bulunulur:

- Fahri Özdilek: ABD yanlısı ve batıcıdır.
- Cemal Madanoğlu: Sağlam bir ABD yanlısıdır.
- Mucip Ataklı: Paris’teki NATO karargâhlarında görev yapmıştır.
- Osman Köksal: 1952-53 yıllarında Kore’de savaşmış ve ABD’nin üstün hizmet madalyası ile ödüllendirilmiştir.
- Sami Küçük: ABD yanlısı olduğunu saklamayan birisidir.
- Suphi Karaman: Avrupa’da bulunmuştur. ABD’nin yürüttüğü Atom Silahları Kursu’nu bitirmiştir.
- Ahmet Yıldız: ABD’de Fort Still’deki Top Okulu’nu bitirmiştir. Fort Bragg’daki Psikolojik Savaş Merkezi’nde eğitim görmüştür.
- Suphi Gürsoytrak: Fort Leavenworth’daki ABD Kurmay Koleji’nden mezun olmuştur (Yetkin, 2011: 33,34).

Bunlar 27 Mayıs İhtilali’nde ABD’nin veya başka bir ülkenin parmağı olduğunu gösteren iddialar değildir. Zaten araştırmanın amaçları arasında böyle bir bağlantının olup olmadığını ortaya koymak da yoktur. Sadece o dönemki Türk subaylarının ABD taraftarı bir yapısı olduğunu, ABD’nin de bunun farkında olarak oluşan yeni iktidarı hoş karşıladığı gerçeği gösterilmek istenmektedir.

İhtilalci subayların ihtilal bildirisinde Birleşmiş Milletler'e, NATO'ya ve CENTO'ya bağlılıklarını dile getiren ifadeleri koymalarının nedeni de, bir nebze de olsa taraflarını belli etmek ve olası bir ABD müdahalesine meydan vermemek istemeleridir.

O dönemde demokratik devletlerin 27 Mayıs İhtilali'ne karşı bir söylemde bulunmaması hatta dünya basınında, Türk ordusunun giriştiği devrim hareketinin şimdiye kadar girilenlerin en müspetinin olduğu yönünde haberlerin yer alması da dünyada 27 Mayıs'ın nasıl algılandığının bir göstergesidir. ABD'nin en itibarlı gazetelerinden *New York Times*' ta 'Türkiye'nin Yeni Askerleri' başlığı altında yazılan yazıda, MBK üyelerinin övülmesi de bunun bariz göstergelerinden biridir (Milliyet, 12.6.1960: 4).

27 Mayıs'ın icracı kadrosunda bulunan subaylardan Sami Küçük, 'ABD ile bir temas yapıldı mı?' sorusuna yıllar sonra şu cevabı verir: "*Hayır. Kesinlikle yapılmadı. Küçük rütbeliyiz evvela. Tahmin edin ki, bir Kenan Evren durumunda değilsiniz ki, Amerika'nın en büyüğünü çağırıp konuşasınız! Böyle bir şey söz konusu olmadı*" (Yetkin, 2011: 88,89).

Türkiye'nin 1952 yılından beri NATO'ya üye olmasının ve askeri alanda gelişimini tamamen Amerikalı subayların eline bırakmasının bir sonucu olarak, bu dönemdeki Türk subaylarının ABD'ye yakın olması doğal bir durumdur. Ancak 27 Mayıs İhtilali'nin ABD istediği için yapıldığını söylemek uygun düşmeyecektir. Genel olarak bu hareketin ABD'nin çıkarlarına hizmet ettiği görülse de, bu ihtilalin sebebi değil ihtilal sonucunda ortaya çıkan bir durumdur. Bu konuda Çetin Yetkin şunları söylemektedir:

Ben hiçbir zaman, 27 Mayısçılar oturup ABD ile anlaştılar ve onun yardımı ile 27 Mayıs'ı yaptılar gibi bir savda bulunmuyorum. Dediğim, 27 Mayısçılar'ın eğitimlerinin ve koşullandırılmalarının temelinde ABD'nin bulunması, Menderes'in son dönemlerde izlediği siyasanın ABD'nin çizdiği sınırı aşması, ABD'nin ülkede giderek artan huzursuzluğu SSCB'nin işine yarayacağını düşünmesi, yine bu ülkenin askeri rejimlerle daha iyi bir diyalog kurması gibi nedenlerle, sonuçta, 27 Mayıs'ın, bir yandan da, ABD'nin çıkarlarına hizmet etmiş olduğudur (Yetkin, 2011: 89).

Yetkin'in de belirttiği gibi 27 Mayıs İhtilali'nin ABD çıkarları için yapıldığını söyleyemeyiz fakat yapıldığı için ABD çıkarlarına hizmet ettiği ise aşıkardır.

Milli İstihbarat Teşkilatı'nın eski mensuplarından Mahir Kaynak ise 27 Mayıs İhtilali'nin arkasında İngiltere'nin olduğunu söyler. Ona göre İngiltere, Türkiye üzerinden Ortadoğu ve petrol bölgesindeki egemenliğini tekrar ele geçirmek ister. Ayrıca, Menderes Hükümeti'nin ABD'ye yaklaşması ve onların etki alanlarına girmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri kendi nüfuz bölgesinde olan İngiltere'yi tedirgin eder. Bu sebeple Kaynak, İngiltere'nin 27 Mayıs İhtilali'nin arkasındaki güç olduğunu ve 27 Mayıs'ın İngiliz amaçları için yapıldığını söyler (Maraşlı, 2010).

Kaynak, 27 Mayıs'ın gerçekleşmesinde aslan payını İngiltere'ye yüklerken bu hususta şunları ifade eder:

Ben, 1960'taki darbeyi İngiltere'nin, Türkiye üzerinden Ortadoğu ve petrol bölgesindeki egemenliğini tekrar ele geçirmek üzere yaptığı bir mücadele olarak algıladım... Bu darbe doğrudan doğruya İngiltere'nin hazırladığı ve planladığı, Amerikan nüfuzunun Türkiye'de yok olması için yapılmış bir operasyondur Türkiye'deki iç dinamiklerle bir ilgisi yoktur (Maraşlı, 2010).

Bu araştırma sırasında elde edilen bilgiler ve bulgular Kaynak'ın değerlendirmelerinin pek de uygun olmadığı kanısına varılmasına sebep olur.

Genel olarak, 27 Mayıs hareketinin iç dinamiklerin etkisinde gerçekleştiği, dış dinamiklerin yok sayılmaması gerektiği fakat bunların dolaylı olarak iç dinamikleri etkileyen unsurlar olarak değerlendirilmesi gerektiği kanısındayız.

5. 27 MAYIS SONRASI ADIM ADIM PARÇALANMAYA GİDEN SÜREÇ

27 Mayıs 1960 günü Türk ordusu ülkede yönetime el koyar. Yerel basın organları ihtilali yürekten desteklerler. Batı basını da ihtilali fevkalade olarak niteler. İhtilalin ertesi günü Ankara’da ordu lehine gösteriler yapılır. Siyasal Bilgiler, Hukuk ve Tıp Fakülteleri öğrencileri sevinç gösterilerinde bulunarak, Anıtkabir’e çelenk koyarlar (Mazıcı, 1989: 93). Sokaklarda öylesine coşkulu kalabalıklar bulunur ki Menderes, halkın saldırısından korunmak için Harp Okulu’na arka kapıdan sokulur (Yıldız, 2001: 177).

İhtilal sadece Ankara’da değil ülkenin birçok yerinde sevinçle karşılanır. Kahramanmaraş’ta DP’liler, Celal Bayar ve Adnan Menderes’in parti binasındaki resimlerini kendi istekleriyle indirirler. Celal Bayar’ın oğlu, Meksika Büyükelçisi Turgut Bayar, ordunun bu hareketini över (Mazıcı, 1989: 93,94).

İstanbul’da, halka sokağa çıkma yasağı duyurusu yapılmasına rağmen sokak ve caddeler eski günlerden daha kalabalıktır. Halk askerleri öperek “Türk ordusu çok yaşa!” diye bağırır (Özkaya, 2005: 207)

Siyaset profesörü Samuel Edward Finer’in “*Siyasi kültür düzeyi düşük olan ülkelerde ordunun siyasete girmesine fırsat verecek durumlar çoktur ve halk desteği görme ihtimali de yüksektir*” sözü, bu durumu en güzel açıklayan ifadedir.

Ülkede ihtilal genel olarak olumlu karşılanırken ordu içerisinde neler yaşanmaktadır? Kardeş kavgasına meydan vermemek ve partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak için 27 Mayıs 1960 günü yönetime el koyduğunu, ihtilalin kudretli Albayı Alparslan Türkeş’in ağzından tüm dünyaya duyuran Türk ordusu acaba kendi içerisindeki kavgalara son vermiş ve uzlaşma sağlayabilmiş midir? Yoksa bu ihtilal ülkedeki parçalanmışlığa son vermeyi amaçlarken, Silahlı Kuvvetler’in parçalanmasına mı sebep olur?

Bu bölümü genel olarak bu soru çerçevesinde ve ihtilal sonrası süreçte yaşanan olayların tarihsel akışı içerisinde incelemenin uygun olduğu değerlendirilmiştir. Bu kapsamda; ihtilalden sonra MBK’nın kurulması ve bu süreçte yaşanan ayrılıklar, bir çok subayın bir gecede emekliye sevk edilmesi ve Emekli İnkılap Subayları (EMİNSU’lar) oluşumu, MBK’nın on dört üyesinin yurt dışına sürgüne gönderilmesi, Silahlı Kuvvetler Birliği’nin (SKB) oluşturulması, Talat Aydemir önderliğinde Harp Okulu öğrencilerince

girişilen 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 ihtilal girişimleri incelenerek bu olayların sebep olduğu ayrılıkların ordu içerisinde nasıl bir parçalanmışlığa sebep olduğu üzerinde durulacaktır.

5.1. MBK'nın Kurulması

Halide Edip Adıvar, İzmir'in kurtuluşundan sonra Mustafa Kemal'e emekliye ayrılıp ayrılmayacağını sorar: Mustafa Kemal, “*Emekli mi? Ne emeklisi? Yunanlılardan sonra daha birbirimizle dövüşeceğiz, birbirimizi yiyeceğiz.*” diye cevap verir (Hale, 1996: 66). İhtilalin gerçekleşmesiyle birlikte ihtilalci subaylar için de artık bu devre başlar.

27 Mayıs günü ihtilal yapılır ve başına Cemal Gürsel geçirilir. Ancak Gürsel ihtilalcilerden o kadar kopuktur ki birçoğunu şahsen tanımıyordu bile. Hatta ihtilal sayesinde Devlet Başkanı olan Gürsel'in, 27 Mayıs sabahı Yüzbaşı Muzaffer Özdağ tarafından İzmir'deki evinin kapısı çalınana kadar ihtilalin başladığından haberi dahi olmaz. Gürsel en başta, bu genç subayın Menderes Hükümeti tarafından kendisini tutuklamak üzere gönderildiğini zanneder (Hale, 1996: 110). Birkaç telefon görüşmesi ve radyo anonsundan sonra ikna olan Gürsel, ihtilalin başına geçmek üzere Ankara'ya getirilir.

İhtilal'in, başında Cemal Gürsel'in bulunduğu bir komite tarafından gerçekleştirildiği tüm dünyaya ilan edilir fakat bu komitenin üyelerinin kimler olduğunu henüz hiç kimse bilmez. O an için ismi net olarak bilinen ve kamuoyuna açıklanan tek kişi, birkaç hafta önce emekliliğini talep eden Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'dir.

Gürsel, ilk zamanlarda çok çekingen davranır. Sanki başına bir devlet kuşu konmuş da onun şaşkınlığı içerisindeymiş gibi bir hali vardır. Başarılmasında kısmen bir payı olsa da, ihtilal gecesinde en küçük bir katkısının dahi olmadığı bir ihtilalin başına geçirilmiştir sonuçta. Fakat Gürsel'in bu çekingenliği zamanla geçer ve açılmaya başlar. Hatta ihtilalin gerçekleşmesinde ki asıl pay sahiplerini ihtilalin dışına itmek isteyecek kadar da fazla açılır.

Henüz MBK'nın isimleri açıklanmadan önce Gürsel, Rifat Baykal aracılığıyla genç subaylara şu emrini tebliğ eder: “*Paşa hepinize teşekkür ediyor. Artık işleri bitti.*”

Kıtalarına gitsinler. Burada bana yardım etmek için birkaç arkadaş kalsın yeter. Ben devleti idare ederim” (Erkanlı, 1973: 295).

Bu sözler üzerine ihtilalciler arasında kıyamet kopar ve genç subaylar hemen Gürsel’i toplantıya çağırarak kendisine şunları iletirler:

İhtilal diktaya giden bir iktidarı yıkmak yerine askeri bir dikta kurmak için yapılmamıştır. Devleti tek başına idare etmek ne demektir?(...) Buraya kellelerini koltukları altına alarak, ideallerini gerçekleştirmek, Türkiye’de yeni bir düzen kurmak maksadıyla gelenleri, ancak bu cesareti gösterebilenler, silaha sarılabilenler geri gönderebilir. Eşit hak ve yetkilere, sorumluluklara sahibiz. Rütbelere semboliktir, herkesin müşterek ve tek sıfatı; ihtilalciliktir. Kimse kimseyi bir teşekkürle buradan çıkaramaz” (Erkanlı, 1973: 295,296).

Bu olay üzerine MBK’nın isimlerinin belirlenmesi hususuna hız verilir ve 11 Haziran 1960 günü komitede yer alanların isimleri kamuoyuna açıklanır. İsimler açıklanır açıklanılmasına fakat bu isimlerin belirlenmesi süreci oldukça sancılı geçer. Bu süreçte durumun ne kadar karmaşık olduğunu MBK üyesi Orhan Erkanlı şu şekilde aktarıyor:

İhtilalden sonra Meclis’te tam bir kargaşa havası hakimdi. Birçok subay toplanmış ve hepsi de kendisinin ihtilali hazırlayan kadroda olduğunu ve komiteye alınması gerektiğini iddia ediyordu. İçlerinden bazılarını ihtilal öncesi toplantılardan tanyordum ama birçoğunu ilk defa görüyordum. Memlekette ihtilal olmuştu ama bunu kim veya kimler yapmış tam bir muammaydı. Erken gelen ‘ben komite üyesiyim’ diye oturmuş, kalkmıyordu (Erkanlı, 1973: 18,19).

Erkanlı’nın bahsetmiş olduğu bu kalabalık grup ilk başta Meclis’i terk etmeyi reddeder. Fakat işin böyle çözümlenemeyeceğinin anlaşılması üzerine kendi içlerinden oluşacak sekiz kişilik bir heyetin (Özçelik, Güneş, 2018: 78) ihtilal komitesini belirlemesine razı olurlar.

Siyasi partilerin içerisinde bulunduğu uzlaşmaz duruma son vermek amacıyla müdahalede bulunduğunu belirten ordunun, şimdi ise bunu kendi içerisinde yapması gerektiği aşikârdır.

Komite üyelerini seçmek için kurulan heyet, ilk olarak yirmi kişilik bir komite kurulacağını söyler ve bu yönde çalışmalarına başlar. Ancak komiteyi bu sayıyla sınırlandırmak, bu heyette yer alan Erkanlı’nın söylediğine göre imkânsızdır. Uzun uğraşlar sonunda sayıyı ancak otuz sekiz ile sınırlandırabilirler ve belirlenen bu otuz

sekiz kişilik liste açıklanır. Geri kalan subaylarsa hiç istemeseler de evlerine geri dönmek zorunda kalırlar (Erkanlı, 1973: 21).

Açıklanan otuz sekiz kişilik listeye göre, Komite şu isimlerden oluşur:

- Orgeneral Cemal Gürsel
- Orgeneral Fahri Özdilek
- Tümgeneral Cemal Madanoğlu
- Tuğgeneral İrfan Baştuğ
- Tuğgeneral Sıtkı Ulay
- Hava Kurmay Albay Ekrem Acuner
- Albay Mucip Ataklı
- Kurmay Albay Osman Köksal
- Kurmay Albay Fikret Kuytak
- Kurmay Albay Sami Küçük
- Hava Kurmay Albay Haydar Tunçkanat
- Kurmay Albay Alparslan Türkeş
- Kurmay Albay Muzaffer Yurdakuler
- Kurmay Yarbay Rafet Aksoyoğlu
- Yarbay Fazıl Akkoyunlu
- Kurmay Yarbay Orhan Kabibay
- Kurmay Yarbay Mustafa Kaplan
- Kurmay Yarbay Suphi Karaman
- Kurmay Yarbay Sezai Okan
- Kurmay Yarbay Ahmet Yıldız
- Hava Kurmay Binbaşı Emanullah Çelebi
- Kurmay Binbaşı Orhan Erkanlı
- Kurmay Binbaşı Vehbi Ersü
- Kurmay Binbaşı Suphi Gürsoytrak
- Kurmay Binbaşı Kadri Kaplan
- Binbaşı Muzaffer Karan
- Binbaşı Mehmet Özgüneş
- Kurmay Binbaşı Şükran Özkaya

- Kurmay Binbaşı Şefik Soyuyüce
- Kurmay Binbaşı Dünder Taşer
- Deniz Kurmay Binbaşı Münir Köseoğlu
- Deniz Kurmay Binbaşı Selahattin Özgür
- Deniz Yüzbaşı Rıfat Baykal
- Jandarma Yüzbaşı Ahmet Er
- Kurmay Yüzbaşı Numan Esin
- Kurmay Yüzbaşı Kamil Karavelioğlu
- Kurmay Yüzbaşı Muzaffer Özdağ
- Kurmay Yüzbaşı İrfan Solmazer

(Akalin, 2010; 75,76)

Talat Aydemir, Dünder Seyhan ve Sadi Koçaş ihtilal sırasında yurt dışında oldukları gerekçesiyle komiteye alınmazlar (Erkanlı, 1973: 21,22 ve Özkaya, 2005: 228). İlerleyen süreçte bazı MBK üyeleri bu durumla ilgili üzgün olduklarını (Metin, 2012: 298,299 ve Özkaya, 2005: 235,312) ve ihtilal sürecinin başından itibaren beraber oldukları bazı arkadaşlarını komiteye dahil etmeyerek hata yaptıklarını ifade ederler.

27 Mayıs İhtilali'nin lider kadrosunun oluşturduğu MBK üyesi subayların genel analizinin yapılmasının bu sürecin ve bu süreçte yaşanan olayların anlaşılmasında katkısı olacağı kanaatindeyiz.

MBK, otuz sekiz subaydan oluşur. En yaşlı üyesi 65, en genç üyesi ise 27 yaşındadır. Otuz sekiz üyeden otuz ikisi kurmay subaydır. Dört üyesi (Sami Küçük, Ahmet Yıldız, Numan Esin ve Muzaffer Özdağ) Harp Okulu'nu kendi dönemlerinin birincisi olarak bitirmişlerdir. Komite üyesi subayların otuz ikisi karacı, üçü havacı, ikisi denizci, bir tanesi ise jandarmadır. Komitedeki subaylar arasında iki orgeneral, bir tümgeneral, iki tuğgeneral, sekiz albay, yedi yarbay, on iki binbaşı ve altı yüzbaşı bulunur. Komite üyeleri statü olarak bakanın üstünde bir statüye sahiptir. O zamanın protokol anlayışında komite üyelerinin bu statüsü Genelkurmay Başkanı'nın da önündedir (Börklüoğlu, 2017: 18).

Komitedeki subaylardan Orhan Erkanlı (Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü) ve Muzaffer Özdağ (Hukuk), askeri yüksek öğrenim dışında bir başka yükseköğrenim programını daha bitirmişlerdir. Alparslan Türkeş, Washington'daki Uluslararası Ekonomi öğrenimine; Numan Esin ise Edebiyat Fakültesi öğrenimine

devam ederler. MBK üyelerinin geldikleri aileler alt ve orta sınıftandır. Komite üyesi sekiz subayın babası subay, altısının memur, altısının esnaf ve zanaatkar, dördünün serbest meslek, ikisinininki ise çiftçidir (Özbudun, 1966: 29).

Komite üyelerinin seçilmesi hususu, 27 Mayıs'tan sonra ihtilalci subayların anlaşmazlığa düştükleri ilk olay olsa da son olay olarak kalmaz, hatta bundan sonraki anlaşmazlıkları gidermek bu kadar kolay da olmaz.

5.2. Fikir Ayrılıklarının Giderek Belirginleşmesi

MBK faaliyetlerine başladıktan sonra anlaşmazlıklar da iyiden iyiye ortaya çıkmaya başlar. İlk olarak, komite içerisindeki muhafazakârlar ile radikaller arasındaki görüş ayrılıkları göze çarpar. Gürsel gibi üst rütbeli komutanların amacı, ordunun siyasi rolünü en aza indirmek ve bir an önce seçimleri yaparak iktidarı seçilecek olan sivil hükümete devretmektir. Alt rütbeli subayların çoğunluğu ise, yapılması gerektiğine inandıkları toplumsal, ekonomik ve siyasal reformları başlatmak isterler (Hale, 1996: 110). Bu reformların yapılabilmesi için uzun sürelerin gerektiği ve bu hususun ihtilal bildirisinde belirtilen en kısa zamanda seçimlerin yapılacağı vaadiyle çelişeceği ise muhakkaktır.

Feroz Ahmad, ihtilalcilerin o dönem içerisinde buldukları görüş ayrılıklarıyla ilgili olarak şunları söyler:

İhtilale katılanların kendileri de, hareketlerinin nereye varacağını bilmiyordu. Hazırlık döneminde, sırf bölünmeye yol açabileceği için tartışmalar kasten belirsiz bırakılmıştı. İhtilalciler arasında birçok farklı grup vardı: bir grup DP'lileri devirip iktidarı İnönü'ye teslim etmek istiyordu; diğer bir grup rüşvetçi politikacıları elemeye, seçimleri yapmaya ve iktidarı tekrar politikacılara bırakmaya çalışıyordu ve başka bir grup da parlamenter demokrasiyi yeniden kurmadan önce yapısal reformları gerçekleştirebilmek için Silahlı Kuvvetlerin iktidarı elinde tutmasını istiyordu. Üst rütbeli subayları kapsayan ikinci grup en etkili olandı ve radyo konuşması onların görüşünü ifade ediyordu (Ahmad, 2010: 208).

Aslında komite üyelerinin tamamı reformlar yapılması gerektiği hususunda hemfikirdirler. Ancak bir grup komite üyesi bunun siyasi partiler aracılığıyla yapılmasının doğru olacağını belirtirken, Türkeş önderliğindeki diğer bir grup ise, siyasi partilere güvenmez (Örtülü, 1966: 10). Ülkenin kalkınması için bir sıçrama yapması gerektiğine inanan Türkeş ve arkadaşları; bu işin ancak MBK gibi her şeye hakim olan

bir hükümet ile bir süre daha iş başında kalmak suretiyle gerçekleşebileceğine inanırlar (Elevli, 1967: 381).

MBK'nın içerisine düştüğü bu anlaşmazlıkta, ihtilalden önce bu konular üzerinde tartışılmamasının etkisi olduğu kadar ihtilalin başına sonradan getirilen Cemal Gürsel'in ihtilalci subayları tanımamasının da etkisi vardır. Gürsel, komitedeki genç ve daha radikal görüşlere sahip olan alt rütbeli subaylarla ihtilal öncesinde herhangi bir temasta bulunmaz. Dolayısıyla bu subayları tanımaz. Komite ve Devlet Başkanı olan Gürsel'in komite üyelerinin bir kısmını henüz şahsen bile tanımadığı bu durumda, onların devlet yönetimi konusundaki fikirlerini bilmesi ve komite içerisinde oluşabilecek ayrılıklara engel olabilmesi oldukça zordur.

Gürsel, komite üyesi subayları iyi tanımadığı gibi komiteye iyi bir liderlik de yapamaz.

(...) Evvela Komite'nin lideri yoktu; Gürsel hiçbir zaman bir ihtilal lideri olmadı ve olamazdı. Bu bir yaratılış ve yetişme meselesidir. (...) Ismarlama lider olmaz, seçimle lider tayin edilmez. İhtilâl lideri anadan doğma liderdir; buhranlar; olaylar içinden çıkar; etrafına karakteri, bilgisi ve cesareti, siyasi fikirleriyle kendisini daha ilk safhalarda kabul ettirir. Gürsel bütün bu vasıflardan yoksundu. Omzunda kalabalık yıldızlar, gönlünde iyi niyetler taşıyordu; zaten bu nedenlerle bir sabah evinden alınıp, devletin ve ihtilâlin başına oturtulmuştu. (...) (Erkanlı, 1973: 142,143).

Başlangıçtan sağlam temellerle kurulmadığı açıkça belli olan komitenin pek uzun ömürlü olmayacağı o zamanlardan belli olur.

MBK içerisinde, iktidarın bir an önce sivillere devredilmesi gerektiğini düşünen subaylardan bazıları İnönü ile gizli görüşmelerde bulunmaya başlar. Bu görüşmelerde komite içerisinde olup bitmekte olan bütün olayları İnönü'ye tek tek aktarırlar. İnönü, bu subaylardan aldığı bilgiler sayesinde komite içerisindeki fikir ayrılıklarından haberdar olur. Özellikle, bir takım köklü reformlar yapılmadan yönetimi sivillere devretmeme isteğinde olan bir grubun varlığı İnönü'yü kaygılandırır. Bu kaygısıyla ilgili olarak basına üstü kapalı bir biçimde açıklamalarda dahi bulunur (Örtülü, 1966: 16-21; Milliyet, 2.6.1960, 5).

Türkeş ise yönetimi sivillere devretmek için yapılacak olan seçimlerde CHP'nin kesin olarak seçimi kazanacağını düşünür ve böyle bir durumun ihtilalin felsefesi ile çelişeceğini belirtir. Çünkü kendisine göre ihtilal, CHP iktidara gelsin diye değil, memlekette bugüne kadar siyasiler tarafından oy kaygısıyla yapılmamış olan reformlar

gerçekleştirilsin diye yapılmıştır. Eğer ki yönetimi hemen sivillere bırakacak olurlarsa bu reformların yapılmayacağından emindir.

Gün geçtikçe İnönü, komitedeki bazı isimleri iyiden iyiye etkisi altına almaya başlar. Fikret Kuytak, Ahmet Yıldız, Ekrem Acuner, Rafet Aksoyoğlu ve Şükran Özkaya İnönü'nün etkisi altına giren isimlerdendir. Bir süre sonra bu isimler, komite içerisinde CHP'nin sözcüsü gibi davranmaya başlarlar (Örtülü, 1966: 12,13). Herhangi bir seçime gidilmeksizin iktidarın direkt olarak CHP'ye devredilmesi hususunu bile dile getirmeye başlarlar (Altuğ, 1991: 37).

Komite içerisindeki bazı arkadaşlarının siyasi partiler ile temasta olduklarından şüphelenen bazı komite üyesi subaylar, MBK üyelerinin siyasi partiler ile ilişki içerisine girmesinin yasaklanmasını teklif ederler. Bunun üzerine MBK, komitenin tarafsızlığına gölge düşüreceği gerekçesiyle, aldığı bir kararla MBK üyelerinin siyasiler ile temasta bulunmasını yasaklar. Ancak MBK'nın bu yönde kararına rağmen bu isimler gizli bir şekilde CHP ile ilişki içerisinde olmaya ve komitede konuşulan hususları İnönü'ye bildirmeye devam ederler.

O sıralar, komitedeki en etkili isim hiç kuşkusuz Alparslan Türkeş'tir. Türkeş ihtilal bildirisini kendisi okuyarak zaten kamuoyunda sivirmeye başlamıştır. Daha sonra da Başbakanlık Müsteşarlığı'na yerleşerek, etkisini iyice arttırır. Bir anlamda Başbakan gibi görev yapar (Erkanlı, 1973: 304). Türkeş, bu siyasi gücünün yanı sıra ordudaki genç subaylar üzerinde de etkin bir nüfusa sahiptir. Bu durum komite içerisinde, Türkeş önderliğindeki grubun CHP yanlısı gruba nazaran daha etkin olmasına neden olur.

Komitede yalnızca bu iki grup bulunmaz. Reformların nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği hususunda orta noktada kalarak bu iki gruba dahil olmaktan uzak duran komite üyeleri de vardır. Onlar da kendi içerisinde iki farklı gruba ayrılırlar. Komite iyice parçalanır. Dört farklı grup bulunur. Bunlar: Alparslan Türkeş'in önderliğini yaptığı 14'ler grubu, CHP yanlısı olan 11'ler grubu, bu iki grup arasında kalan 7'ler grubu ve bütün bu grupların üstünde tarafsız ve uzlaştırmacı bir politika izlemeyi tercih eden, komitedeki generallerin oluşturduğu 5'ler grubu (Örtülü, 1966: 26,27).

14'ler grubu Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Fazıl Akkoyunlu, Ahmet Er, Dündar Taşer, Numan Esin, Mustafa Kaplan, İrfan Solmazer, Şefik Soyuyüce, Muzaffer Karan ve Münir Köseoğlu; 11'ler grubu

Ahmet Yıldız, Haydar Tunçkanat, Şükran Özkaya, Selahattin Özgür, Emanullah Çelebi, Sezai Okan, Fikret Kuytak, Vehbi Ersü, Mucip Ataklı, Rafet Aksoyoğlu ve Ekrem Acuner; 7'ler grubu Sami Küçük, Suphi Gürsoytrak, Kamil Karavelioğlu, Suphi Karaman, Muzaffer Yurdakuler, Kadri Kaplan ve Mehmet Özgüneş; 5'ler grubu da Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu, Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay ve Osman Köksal'dan oluşur. 14'ler grubunun lideri Alparslan Türkeş, 11'ler grubunun lideri Ahmet Yıldız, 7'ler grubunun lideri Sami Küçük ve 5'ler grubunun lideri Cemal Gürsel'dir (Örtülü, 1966: 26,27).

27 Mayıs günü, ülkede ihtilal yaparak yönetime el koyan komite üyesi ihtilalcilerin hepsinin orduda güçlü tabanları vardır. MBK içerisinde bu şekilde ayrılık içerisine düşen komite üyesi subayların ordudaki tabanları da kendilerini aynı ayrılık içerisinde bulurlar.

MBK ve ordu içerisinde işler bu şekilde ilerlerken ülkede de durum pek iç açıcı değildir. Komite, kendi üyelerine ve orduya hâkim olamadığı gibi ülkeye de pek hâkim sayılamaz. 27 Mayıs'tan sonra MBK üyesi Orhan Erkanlı ve Orhan Kabibay'ın yaşadıkları şu olay komitenin ülkede idareye hâkim olamadığının göstergelerinden biridir:

27 Mayıs'tan iki ay sonra, Orhan Kabibay ile beraber, Milli Birlik Amblemi basturmak için Darphane'ye gittik. Darphane, Gülhane Parkı'yla, Topkapı Sarayı arasında ağaçlar altında, uzaktan bakanların bir köşk sanacakları bir bina imiş. Biz ilk defa görüyorduk. Bizi bir Havacı Kurmay Binbaşı karşıladı ve kendisini, Darphane Müdürü olarak takdim etti. Hayretler içinde kaldık; gerçi 27 Mayıs'tan sonra bazı önemli sivil mevkilere subayları getirmiştik, fakat Darphane hiç aklımıza gelmemişti ve kimseyi de bu göreve vermemiştik. Hangi subayın nerede olduğunu bilhassa benim bilmem lazımdı, yazışmalar benden geçiyordu.

Kurmay Binbaşı'ya buraya ne zaman geldiğini ve kimin tarafından gönderildiğini sorduk. Binbaşı'nın hikâyesi bir ihtilal döneminin karışıklığını gösteren tipik bir misaldir. Binbaşı anlattı: 'Benim esas birliğim Merzifon Hava Üssü'ndedir, filo kumandanıyım. 27 Mayıs olduğu zaman İstanbul'da izinli bulunuyordum. Her subay gibi, o gün ben de Harbiye'ye Ordu Karargâhı'na gittim. Subaylar kuyruk halinde dizilmişler, bazı odalara girip çıkıyorlardı. Durumu sordum, bu subaylara vilayet, emniyet, belediye vs. emrinde sivil görevler veriliyordu. Ben de sıram gelince içeri girdim. Bir albay: 'Seni nereye verelim?' deyince aklıma Darphane geldi, bir akrabam burada çalıştığı için Darphane'yi biliyordum.

Albay ismini önündeki deftere yazdı ve: 'Gidin işe başlayın' dedi. O günden beri buradayım, kıtama durumu bildirdim, maaşım oradan geliyor.' Esas müdür nereye diye sorduğumuzda, yanındaki masada büzülmüş oturan bir zatı gösterdi: Bu beydir, bana yardım ediyor (Erkanlı, 1973: 62).

Şüphesiz ki ülke yönetimi komite üyelerinin tahmin ettiğinden çok daha zor ve karmaşıktır. Hele ki fikir ayrılıklarını gidererek bir bütün olmayı başarabilmek hiç de kolay bir iş değildir.

5.3. EMİNSU'lar Olayı

Komitedeki bu fikir ayrılıkları ve gerilimler sonucunda ordu başsız kalır ve subaylar farkı gruplara bölünürler (Esengin, 1978: 52). Ordunun içerisinde siyasi eğilim olarak tek bir gruptan bahsetmek neredeyse imkansızdır. Ordunun bu şekilde parçalanmaya başlamış olduğu bir dönemde bütün bu yaşananlara bir de ordu içerisinde gerçekleştirilen bir tasfiye hareketi eklenir.

3-4 Ağustos 1960'da, Silahlı Kuvvetler'de bulunan, iki yüz otuz beşi general olmak üzere yaklaşık beş bin subay zorunlu olarak emekliye sevk edilir. Bu zorunlu emeklilik o kadar kapsamlı yapılır ki bu çerçevede emekliye sevk edilen subaylar arasında 27 Mayıs'ta Rüştü Erdelhun'un yerine Genelkurmay Başkanlığı'na getirilen General Ragıp Gümüşpala bile bulunur (Hale, 1996: 113). Gümüşpala'nın yerine getirilen yeni Genelkurmay Başkanı ise Orgeneral Cevdet Sunay olur. Gençleştirme amacı ile yapıldığı belirtilen bu tasfiye ile MBK ile Silahlı Kuvvetler'in ilişkisi gerginleşir (Hale, 1996: 113,114).

Ordunun işlevsellik kazanması açısından böyle bir tasfiye hareketinin gerekliliği birçok asker tarafından çeşitli zamanlarda dile getirilen bir husustur. Fakat henüz ihtilalin üstünden iki ay geçmişken bu kadar çok sayıda subayın bir anda emekli edilmesi ordu içerisinde büyük tepkilere yol açar. Askerler arasında zaten var olmakta olan siyasi ayrışmalara bir yenisi daha eklenir.

Emekliye sevk edilen bu subaylar, EMİNSU'lar (Emekli İnkılap Subayları) adı altında birleşirler. Bu kapsamda, 6 Eylül 1960 tarihinde EMİNSU derneğini kurarlar³⁸ (Demir, 2006: 158).

EMİNSU'lar kendilerine büyük haksızlık yapıldığını düşünürler. Henüz ihtilalin üzerinden birkaç ay geçmiş ve bu subayların büyük bir çoğunluğu o gün ihtilali desteklemiştir. Şimdi ise, o alkışladıkları ihtilal komitesi tarafından bir anda emekliye sevk edilirler. Kaldı ki, bu komite üyelerinin birçoğu daha iki buçuk ay öncesine kadar

³⁸ Bu dernek 12 Eylül 1980 tarihine kadar varlığını sürdürür (Demir, 2006: 158).

kendi emirleri altında çalışan subaylardır. Bu durumu kabullenmek EMİNSU'lar için oldukça zor olur.

Bu tasfiye hareketinde özellikle üst rütbeli subayların odağa alınması ve komite üyelerinin genel olarak alt ve orta rütbeli subaylardan oluşması, ordu üst kademesindeki subaylarla komite üyesi subayların arasının açılmasına neden olur (Seyhan, 1966: 101). Komite üyesi subaylar ise zamanında DP iktidarına karşı tavır almadıkları ve sivil yetkililerle olan ilişkilerinde ordunun şerefine ters düşecek şekilde davrandıkları için generallere karşı zaten tepkilidirler (Ulay, 1969: 144).

EMİNSU'lar emekliye sevk edilmelerine müteakip orduda taban edinmeye ve MBK'ya karşı ihtilal hazırlıkları içerisinde girmeye başladılar. Orduda Türkeş taraftarları, CHP yanlıları ve tarafsızlar şeklinde zaten var olan ayrışmalara böylece EMİNSU'lar taraftarları da eklenir.

EMİNSU'lar hadisesi sadece ordu ile MBK arasında bir gerilime yol açmaz. Aynı zamanda MBK üyelerinin arasında da bu süreçte fikir ayrılıkları yaratır. Özellikle Madanoğlu ile Türkeş arasında bulunan ihtilaf tasfiye edilecek isimlerin seçilmesinde etkili olur (Weiker, 1963: 130).

Silahlı Kuvvetler'de yapılan bu tasfiye hareketi ile bir yandan birçok subay emekli edilerek ordu içerisindeki yeni bir siyasi parçalanmanın fitili ateşlenirken bir yandan da komite içerisinde zaten var olmakta olan parçalanmalar olanca hızıyla artmaya devam eder.

İlerleyen süreçte EMİNSU'ların birçoğu devlet kurumlarında sivil görevlere atanırlar. Bu atamalar ile bu grubun tepkisi bir nebze de olsa yumuşar (Hale, 1996: 114). Bunun sonucunda EMİNSU'lar da kendi içerisinde ikiye ayrılırlar. Bir kısmı yeni görevinin başına geçerek bunu kabulleniirken bir kısmı ise ihtilal hazırlıkları içerisinde bulunmaya devam eder (Aydemir T. , 2010: 66-68). İhtilal hazırlığı içerisinde bulunan bu grup hiçbir zaman amaçladığı bu ihtilali gerçekleştiremez fakat EMİNSU'lar o dönemde MBK ve ülke gündeminde oldukça fazla yer alırlar. İlerleyen süreçte ise zamanla silinip giderler. EMİNSU'lar olayı da ordu içerisindeki ayrışmaların artmasına ve parçalanmaya sebep olan etkenlerden biri olarak kalır.

Bu dönemde, MBK tarafından yapılan tek tasfiye hareketi bununla sınırlı kalmaz. Ordunun yanı sıra üniversiteler de bu tasfiye hareketinden nasibini alırlar. Üniversitelerde yapılacak tasfiyenin hazırlıkları yaklaşık üç ay sürer ve 27 Ekim 1960

tarihinde yüz kırk yedi öğretim üyesi üniversitelerden tasfiye edilir. 147'ler olarak anılan bu öğretim üyelerinin tasfiyesine yönelik çalışmalara özellikle genç öğretim üyelerinden gelen değişiklik talebi doğrultusunda başlanır (Sanlı, 2018: 234,235). Fakat bu tasfiye hareketi neticesinde MBK ile üniversitelerin arası açılır.

Öğretim üyelerinin tasfiye haberi duyulur duyulmaz İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar ve İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü Fikret Narter istifa ederler. Ertesi gün ise Ankara Üniversitesi Rektörü Suut Kemal Yetkin istifa eder. Bu istifaları Ege Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörlerinin istifaları da izler (Alkan, 2017: 61).

27 Mayıs İhtilali'nin en önemli destekçilerinden olan ve 27 Mayıs'ı demokrasinin zaferi olarak nitelendiren üniversitelerin bu tarz bir tasfiye hareketine maruz kalması MBK'nın toplumdaki desteğini zayıflatır.

5.4. 14'ler Olayı

MBK içerisindeki anlaşmazlıklar artık iyiden iyiye ayyuka çıkar. Türkeş ve İnönü çekişmesinde her iki taraf da, ortada olan komite üyelerini kendi yanına çekerek sayıca üstünlük elde etmeye çalışır.

İnönü bu süreçte MBK üyelerini bir an önce seçime gitmeleri hususunda ikna etmek için çeşitli formüller üzerinde çalışır. Bunlardan biri de Tabii Senatörlük'tür. İnönü kendisi ile temasta olan üyeler aracılığı ile MBK üyelerine, seçimlerden sonra iki meclisli bir yapı kurmayı düşündüklerini ve MBK üyelerinin de senatör olarak ölünceye kadar bu ikinci meclisin tabii üyeleri olarak kalmalarını planladıklarını ifade eder. Kapalı kapılar ardında İnönü'nün bu vaatleri MBK üyeleri tarafından farklı şekillerde yorumlanır. Özellikle komitenin radikal kanadı bunu İnönü'nün teklif ettiği bir rüşvet olarak yorumlarken geri kalan kesim bundan memnun olsa gerek ki İnönü'nün istekleri doğrultusunda hareket etmeye başlar.

Bir süre sonra Türkeş grubu komite içerisinde yalnız kalır ve tarafsız olan 7'ler grubu ile generallerden oluşan 5'ler grubu da CHP'li taraftan yana tavır alırlar (Batur, 1985: 93). Bu hususta İnönü'nün Tabii Senatörlük teklifinin etkisi de tartışılmaz bir gerçektir.

Komitenin geri kalan kanadının da İnönü ve partisinin etkisi altına girmeye başlaması ile Türkeş liderliğindeki radikal grup için tehlike çanları çalmaya başlar.

Zaten Türkeş ile İnönü, kapalı kapılar ardında bir rekabet içerisindeydiler. Böyle bir ortamda komite kendi içerisinde tasfiyeye girişerek Türkeş'in liderliğini yaptığı toplamda on dört komite üyesini 13 Kasım 1960 günü komiteden ve ülkeden uzaklaştırır.

13 Kasım gecesi, bu on dört komite üyesine bir zarf ile komite üyeliklerine son verildiği ve ordudan da emekli edildikleri tebliğ edilir. Devlet Başkanı olan Orgeneral Cemal Gürsel imzalı olarak tebliğ edilen emir şöyledir:

“Sayın

1. *Türk Silahlı Kuvvetleri adına millete verilen sözün yerine getirilmesinde uğranılan aksaklıklar ve güçlükler karşısında vaki istek üzerine Milli Birlik Komitesi'ni feshetmiş bulunuyorum.*
2. *Başarmış olduğunuz yüksek hizmete layık bir şekilde size verilecek olan dış görevi beklemenizi, bu müddet içinde memleketin ve şahsınızın menfaati bakımından evinizden dışarı çıkmamanızı, ziyaretçi kabul etmemenizi, aksi takdirde hakkınızda 6 ve 25 numaralı kanunların hükümlerinin tatbik edileceğini ve bugünden (13 Kasım) itibaren emekliye sevk edilmiş bulunduğunuzu bildiririm.*

*Cemal Gürsel
Orgeneral, Devlet Başkanı ve
Silahlı Kuvvetler Başkumandanı”
(Erkanlı, 1973: 169,170).*

Her ne kadar Gürsel tarafından gönderilen emirde evlerinizde kalmanız gerekmektedir yazsa da bu on dört MBK üyesi evlerine gelen subaylar tarafından alıkonularak askeri birliklere götürülürler.

O gecenin sabahında, saat 07.30'da radyo yayına başlar ve Cemal Gürsel, 14'lerin komiteden ihraç edilerek yurt dışına gönderilmeleri ile ilgili olarak millete hitap eder. O gün emekliye sevk edilerek komiteden ve ülkeden uzaklaştırılan komite üyelerinden birisi olan Orhan Erkanlı o anları şu şekilde anlatır:

Saat 7.30'da radyo yayına başladı. Gürsel, zorla konuşan, konuşturulan bir insanın kısık sesiyle zaferini, vatani ikinci defa kurtardığını millete ilan ediyordu. Üslup bir kral üslubu gibi, katiyet ve istibdat ifade ediyordu. İhtilali başlatmak şerefinden mahrum olan Gürsel, ihtilali sona erdirmekle aşağılık duygularını tatmin ediyordu” (Erkanlı, 1973: 173).

Gürsel, Erkanlı'nın belirttiği şekilde aşağılık duygularını mı tatmin eder yoksa İnönü'den almış olduğu Cumhurbaşkanlığı vaadine uygun olarak mı hareket eder (Erkanlı, 1973: 146,147) bilinmez. Fakat bilinen bir gerçek vardır ki 14'ler MBK'nın

çıkardığı 127 sayılı kanun ile yurt dışına gönderilir. Bu durum Büchner'in '*Devrimler kendi evlatlarını yer*' sözünü bir kez daha akıllara getirir.

Komitedeki görevlerine son verilen subaylar ve gönderildikleri müşavirlikler şöyledir:

- Alparslan Türkeş – Yeni Delhi
- Orhan Kabibay – Brüksel
- Orhan Erkanlı – Meksika
- Münir Köseoğlu – Stokholm
- Mustafa Kaplan – Lizbon
- Muzaffer Karan – Oslo
- Şefik Soyuyüce – Kopenhag
- Fazıl Akkoyunlu – Kabil
- Rıfat Baykal – Tel-Aviv
- Dündar Taşer – Rabat
- Numan Esin – Madrid
- İrfan Solmazer – Lahey
- Muzaffer Özdağ – Tokyo
- Ahmet Er – Libya (Erkanlı, 1973: 158)

Bu on dört komite üyesinin yurt dışında çeşitli görevlerde görevlendirildikleri söylene de bu tasfiye hareketi gerçek anlamda bir sürgün niteliğindedir. On dört komite üyesi, ihtilal gecesi birlikte canlarını ortaya koydukları silah arkadaşları tarafından bir gece yarısı evlerinden alınıp yurt dışına gönderilmek suretiyle ihtilalin dışına itilirler.

O gün 14'lerin bir üyesi olarak Meksika'ya sürülen Erkanlı, kendince bu olayın nedenini anlarında şu şekilde açıklar:

Komite'ye sırası gelen genç bir yüzbaşı başkanlık ediyor (Numan Esin), diğer bir yüzbaşı (Muzaffer Özdağ) da konuşuyordu; devrimlerden, Atatürkçülük'e döniştten, milletin kaderini değiştirmekten bahseden yüzbaşıya Paşa (Cemal Madanoğlu) daha fazla dayanamadı, oturduğu yerden müdahale etti: 'Biz bu uzun işleri bırakalım, bizim bunlara aklımız ermez. Vazifemiz DP iktidarını yıkmaktı, yıktık bitti. Çağıralım İsmet Paşa'yı iktidarı devredelim; biz de kenara çekilelim...' dedi. Öteden beri Paşa'nın fikri buydu: 'İsmet Paşa'ya iktidarı devretmek' her fırsatta bunu söylüyordu. Kenara çekilmek sözü bizi avlamak için bir tuzaktı. Paşa'ya sivil döneme geçildiği zaman ordunun en yüksek kademesi vaat edilmiş ve bu duyulmuştu. İktidarın sorumluluğunu çekemeyen ve bu yük altında ezildiğini hisseden ve bunu rahatlıkla açıklayan Paşa bir

an önce kendini emniyete almak istiyordu. Yüzbaşının cevabı çok sert ve kırıcı oldu; aylardır birikmiş, dolmuş kırgınlıklar boşalıyordu:

'Paşam siz istediğiniz yere gidebilirsiniz, kimse sizi zorla tutmuyor. Zaten yanlışlıkla geldiğiniz ve bir türlü vazifenizi, fonksiyonunuzu idrak edemediğiniz bu topluluk bir İhtilal Meclisi'dir. Burada herkesin rütbesi ve sıfatı eşittir ve birdir; İhtilal Meclisi üyeliği... Burası kışla değil, siz de general değilsiniz; oturduğunuz yerden müdahale etmeyin, fikriniz varsa, söz alın ve kürsüden söyleyin. Şunu da bilin ki, biz İsmet Paşa'nın kiralık askerleri değiliz ve olmayacağız. İhtilal İsmet Paşa'yı iktidara getirmek için yapılmamıştır. Her defasında İsmet Paşa'ya iktidarı devretmekten bahsediyorsunuz; Milli Birlik iktidarının gerçek sahibi Türk ordusudur, biz onun temsilcileriyiz. İktidarı zamanı gelince yapılacak seçimleri kazanana devrederiz; önce devrimler yapılacak sonra da seçimler...'

(...) Bu konuşmadan sonra Paşa komiteye iki ay gelmedi. (...) Paşa bu günü hiç unutmadı ve ondan sonraki bütün çalışmalarını, imkanlarını yüzbaşılardan kurtulmak gayesine yöneltti; neticede Paşa'nın fendi yüzbaşuları yendi, 13 Kasım oldu. 13 Kasım'ın gerçek sebebi budur." (Erkanlı, 1973: 161,162; Gürcan, 2005: 77,78).

Komite'nin muhafazakâr kesimi radikal kesime üstün gelerek onları saf dışı etmeyi başarır. 13 Kasım 1960 tarihi, 27 Mayıs İhtilali'ni inceleyen bütün araştırmacılar için oldukça önemlidir. Zira bir kesim bu tarihten itibaren 27 Mayıs'ın rotasından saptırıldığını düşünür. Bu sebeple, iktidarın biran önce devredilmesi gerektiğini savunan kesim ile en azından bir seçim dönemi (dört yıl) iktidarda kalınması gerektiğini savunan kesimin görüşlerinin üzerinde daha detaylı durulması gerektiğine inanıyoruz.

İktidarı devretmek isteyen kesime göre;

27 Mayıs'ın amacı; anayasa dışına çıkmış, keyfi ve başarısız bir iktidarı bertaraf etmek, kardeş kavgasına mani olmak, suçluları cezalandırmak, yeni bir anayasa ve seçim kanunu yaparak, Türk ordusunun hakemliğinde yapılacak serbest seçimler sonunda, iktidarı kazanan tarafa devretmektir.

Bu kesimin mensuplarına göre bu ana fikrin gerekçesi genel olarak şöyledir:

- Anayasayı çiğneyen, seçim ve uzlaşma yollarını tıkamaya çalışan iktidar devrilmiş, vazifenin ilk kısmı başarılmıştır. Yeni anayasa süratle tamamlanarak, serbest seçimler yapılmalı ve iktidar kazanan partilere devredilmelidir.
- İktidarın kısa zamanda devredileceği hakkında millete söz verilmiştir. Bu söz tutulmalıdır.
- İktidarımız halka dayanmamaktadır. Halka dayanmayan iktidarlar uzun süreli olamaz. İktidarı halka dayanan bir şekle sokmak, yani siyasi parti kurmak mümkün olmayacağına göre tek çaremiz seçimleri yaparak iktidarı devretmektir.

- Köklü reformlar yaparak memleketin sosyal, ekonomik ve moral yapısını değiştirmek gerekmektedir. Fakat bu işler uzun zaman, devamlı iktidar, bilgi ve tecrübe ister. Bizde bunların hiçbirisi yoktur. O halde bu konulara girmeden iktidar devredilmelidir.
- İhtilalin suçladığı kişilerin cezalandırılmaları dahi seçimle gelecek olan iktidara bırakılmalıdır. Zira zaman geçince politikacılar birbirleriyle kolayca anlaşılır ve bütün sorumluluk komitenin sırtına yüklenir. En doğru yol, iktidar peşinde koşanları bu sorumluluğa ortak etmektir.
- İktisadi hayat durgunlaşmış, halk geçim sıkıntısı yaşamaya başlamıştır. Normal bir idare kurulmadıkça, iktisadi faaliyetlerin hızlanmasını sağlamak ve vatandaşın huzur içinde yaşamasını temin etmek mümkün değildir.
- Hazırlanmakta olan anayasa bugüne kadar şikâyet konusu olan konulara çözüm yolları bulacak ve devletin yeni şeklini ortaya koyacaktır. Eksik kalan konular iktidara gelen partiler tarafından tamamlanabilir.
- DP tecrübesinden sonra parti iktidarlarının, keyfi hareketlere başvuramayacakları muhakkaktır. Bu ana kadar yapılan işler yeterlidir, daha fazlasına gerek görülmemektedir.

İktidarı devam ettirmek isteyen kesime göre ise;

27 Mayıs'ın amacı; gayrimeşru hale gelmiş ve ülkeyi iflasa sürüklemiş bir iktidarı yıkmak ve Türkiye'yi çağdaş uygarlık seviyesine çıkarmak için gerekli olan her türlü, sosyal, hukuki, ekonomik ve manevi ıslahatı, reformları yaptıktan sonra iktidarı devretmektir.

Bu kesimin mensuplarına göre ise bu ana fikrin gerekçesi genel olarak şöyledir:

- 27 Mayıs sıradan bir hükümet darbesi değildir. Amacı, yalnızca mevcut iktidarı yıkmak, bir anayasa yapmak ve bir seçim kanunu çıkarmaktan ibaret olamaz. Türkiye'nin sorunları sadece siyasi ve hukuki alanlarda değildir. Bu nedenle, sadece anayasa ve seçim kanunu çıkarmakla halledilemez.
- Millete kısa zamanda seçimlere gidileceği hususunda verilen söz komiteyi bir zaman ölçüsüyle bağlamaz. Kısa zamandan kasıt, ihtilalin ilk hedeflerine ulaşacağı en erken tarihtir. Bir ihtilal verilen sözü yerine getirmek uğruna maksadından uzaklaştırılmaz.

- Ülkenin süratle çözüm bekleyen problemleri siyasi iktidarlar döneminde olumlu sonuçlara ulaştırılamamıştır. Bundan sonra da oy kaygısıyla hareket etmeyi başlıca amaç edinecek olan parti iktidarları bu sorunları temelden ele almayacak ve sonuçlandırmayacaklardır. Bu sorunlar, MBK iktidarı döneminde çözüme kavuşturulmalıdır.
- Türkiye geri kalmış bir ülkedir. Bu ülkede gerçek demokratik rejim, hürriyet yoluyla kurulamaz. Çünkü halkın idareye katılmasını önleyen engeller vardır. Halk oyunu bilinçle kullanamaz, arada mutlaka vasıtalar vardır. Bunlar aslında siyasi partilerin de asıl kadrolarını teşkil eden veya tesir altında tutan menfaat grupları, baskı gruplarıdır. Mutlaka bir inkılap dönemi yaşanarak, demokrasinin dayanacağı müesseseler, organlar kurulmalı, gelenekler teşekkül etmelidir. Bu da ancak iktidarı uzatmakla mümkün olabilir. Demokrasinin yaşayabileceği ve işleyeceği ortam hazırlanmadıkça, şekli demokrasiden ileri gidilemez.
- Yeni partilerin kurulması, 27 Mayıs'ın açığa çıkardığı çağdaş fikirlerin yayılması, halkın tercihlerini yapması bir zaman meselesidir. Ayrıca başı koparılmış, kendileri ortada kalmış büyük bir DP'li kitle vardır. Bu kitlenin yargılanmalar bitmeden tekrar teşkilatlanması beklenemez. O halde önce yargılanmalar bitmeli, halkın siyasi partiler halinde teşkilatlanması sağlanmalıdır. Erken bir seçim, mevcut partileri korumak, halkın büyük çoğunluğunu seçim dışı bırakmak demektir. Bu durum tarafsızlığımızla ve kurulmasını istediğimiz gerçek demokratik düzenle bağdaşmaz. Aceleyle kurulan siyasi partilere fikirlerden ziyade, hisler hakim olur ve memleket yeniden 1954-1960 dönemine döner.
- Başlanmış ve henüz amaçlarına ulaşamamış işler, hamleler vardır. Bunları yarım bırakarak, iktidarı devretmek ülkeyi kargaşalık ve bunalım içine atmak demektir. Bunu yapamayız.
- İktidarın süratle devrini talep edenler kendi açılarından haklı olabilirler, fakat 27 Mayıs bu fikirde olanların, yani politikacıların arzusuyla yapılmamıştır. Bu konudaki söz hakkı yalnızca millete aittir. Gereğinde milletin hakemliğine müracaat edilebilir, referandum yapılabilir.

- Türkiye’de 27 Mayıs’tan sonra her şey, bütün maddi ve manevi yönleriyle yerinden oynamış, rayından çıkmış, fakat bu ana kadar yeni düzen kurulamamıştır. Eğer iktidarı, asgari hedeflerine ulaştırmadan, ülkede sükûnet ve nizamı sağlamadan, halk arasında kardeşliği tesis etmeden, normal siyasi teşkilatlanmayı tamamlamadan gidersek, gelecekteki yeni darbelerin, bunalımların tohumlarını ekmiş oluruz. Ülkeyi bu halde bırakıp çekilmenin tarihi sorumluluğu bizlere aittir (Erkanlı, 1973: 136-140).

Komitenin her iki kanadının, iktidarın devrinin ne zaman yapılmasıyla ilgili anlaşmazlığa düşmelerinin altında yatan fikirler genel hatlarıyla böyledir. Sonuç olarak iktidarın devrini savunan kesim diğer kesime üstün gelerek onları (14’ler) komitenin dışına itmeyi başarır.

MBK tasfiye edilip on dört kişi ülke dışına gönderildikten sonra eski komitenin kalan üyeleri ile yirmi üç³⁹ kişilik yeni komite kurulur. Bu yeni komite artık tamamen CHP ve İnönü’nün kontrolü altındadır.

Komite her ne kadar CHP’nin etkisi altında olsa da orduda işler pek de öyle değildir. 14’ler grubunun orduda hala destekçileri bulunur. Zaten 14’ler grubu yurt dışındayken de boş durmaz ve bir yandan Türkiye’ye dönmenin çarelerini araştırırlarken bir yandan da döndükten sonraki faaliyetleriyle ilgili hususları görüşmek üzere toplantılar düzenlerler (Turhan, 2001: 110).

5.5. Silahlı Kuvvetler Birliği

14’lerin tasfiyesinden sonra Silahlı Kuvvetler’deki bölünmeler iyice artar. 14’lerin gönderilmesinden sonra geriye kalan yirmi üç komite üyesi, Talat Aydemir’in tabiri ile sanki aşiret reisiymişler gibi, ordu içerisinde taraftar toplamaya başlarlar. Öte yandan 14’lerin mağdur olduğuna inanan taraftarları da ordu içinde ayrı bir teşkilat kurabilmek için bütün güçleri ile çalışırlar (Aydemir T. , 2010: 69).

Silahlı Kuvvetleri içerisine düşmüş olduğu bu parçalanmışlıktan kurtarmak için bir şeyler yapılması gerektiğine inanan İstanbul’da, 66.Tümen Komutanı Faruk Güventürk ve Harp Akademileri Komutanı Faruk Gürler’in liderliğindeki generaller ile

³⁹ Komite üyelerinden Tuğgeneral İrfan Baştuğ, 12 Eylül 1960 günü trafik kazası sonucu hayatını kaybeder. O tarihten itibaren komitenin üye sayısı otuz yedidir. 13 Kasım 1960 günü, 14’lerinde yurt dışına gönderilmeleriyle komitenin üye sayısı ilk kurulduğu andakine göre on beş kişi azalır. Bu sebeple yeni komitenin üye sayısı yirmi üç olur.

Ankara’da Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Talat Aydemir’in liderliğindeki Albaylar Cuntası tarafından ortaklaşa SKB kurulur. SKB’nin kurulduğu 1961 yılının Mart ayından itibaren MBK şeklen var olmaya devam eder fakat asıl güç SKB olur (Demir, 2006: 157). Zamanla ordu içerisindeki birçok üst rütbeli subay da SKB’ye katılır.

SKB’nin kurulmasının amacı; MBK’yı doğru yola sevk etmek, onu ordunun saygınlığını sarsıcı hareketlerden uzak tutmak, orduda gerçekleşen tasfiyelerden sonra ortaya çıkan grupları birleştirerek emir komuta zincirine bağlamak, siyasetçilerin orduya sızmasına engel olmak ve süratle seçimlere giderek idareyi milli iradeye teslim etmek şeklinde özetlenebilir (Deniz, 2003: 21). Ayrıca, ordu mensuplarının yalnızca kendi üstlerinden emir almaları ve ordu dışındaki hiçbir siyasi gücün etkisi altında kalmamaları da istenir (Yurdsever, 1983: 122).

Silahlı Kuvvetler’de bunlar olurken ülkede de yavaş yavaş seçime doğru gidilir. 15 Ekim 1961’de seçimlerin yapılmasına karar verilir. Bu seçimlerde CHP’nin salt çoğunluğu sağlayacağına inanılır. Fakat seçim günü geldiği zaman sonuçlar hiç de beklenildiği gibi olmaz. CHP’nin 173 milletvekili ve 36 senatörüne karşılık DP’nin devamı niteliğinde olan Ragıp Gümüşpala’nın⁴⁰ Adalet Parti’si (AP) 158 milletvekili ve 70 senatör çıkarır. Böylece AP’nin de içinde yer alması zorunlu bir koalisyon hükümeti olasılığı ortaya çıkar (Hale, 1996: 131).

Seçimlerden sonra SKB içerisinde iki ayrı görüş hakim olur. Bir kısım askerler kuvvetli bir hükümet kurulamayacağını kabul etmekle birlikte verilen sözün yerine getirilmesi gerektiğini söyleyerek idarenin yeni iktidara devredilmesi gerektiğini savunurlar. Ancak başta Talat Aydemir olmak üzere onunla aynı düşüncede olan subayların oluşturduğu “Şahinler” grubu ise, bu seçimler sonucu meydana gelen meclisin ömürsüz olduğunu, bu şekilde Türkiye’nin ihtiyacı olan kalkınma ve reformların sağlanamayacağını iddia ederek seçimlerin iptal edilmesini ve MBK ile bütün siyasi partilerin feshedilmesi gerektiğini savunurlar (İsen, 1964: 18).

Gelişen süreç içerisinde 21 Ekim Protokolü imzalanır ve SKB içerisindeki birinci grup- bir an önce ihtilalden yana olanlar- diğer gruba üstün gelir. Bu protokol ile en geç 25 Ekim’e kadar askeri müdahalede bulunulması kararı alınır. Ancak siyasilerin

⁴⁰ Ragıp Gümüşpala, 27 Mayıs İhtilalinden sonra Orgeneral Rüşti Erdelhun’un yerine Genelkurmay Başkanlığı görevine getirilen ve ordunun tasfiyesi sürecinde zorunlu olarak emekliye sevk edilen Genelkurmay eski Başkanı’dır.

sonradan Gürsel'in Devlet Başkanı, İnönü'nün de Başbakan olması üzerinde anlaşmaya varmaları üzerine SKB'nin müdahale taraftarı olan grubu da kendi içerisinde ikiye bölünerek bir kısmı müdahale fikrinden vazgeçer. Sonuç olarak müdahalenin gerçekleşmemesine karar verilir. Müdahale taraftarı olarak yalnızca Aydemir ve çevresindekiler kalırlar (Aydemir T. , 2010: 82-85).

Ordunun içerisinde bulunmuş olduğu parçalanmış yapıya son vermek niyetiyle kurulan SKB de bunu başaramaz. Hatta değil başarmak, bu parçalanmışlıklara kendisi de bir başka parça ekleyerek katkıda bulunur.

5.6. 22 Şubat 1962 İhtilal Girişimi

Talat Aydemir, her şeye rağmen ihtilal fikrinden vazgeçmez. 27 Mayıs İhtilali'nin amacından saptırıldığını ve başarıya ulaşamadığını iddia ederek yeniden bir ihtilal yapılması gerektiğini savunur. Kara Harp Okulu Komutanı olan Kurmay Albay Talat Aydemir'in ordu içerisinde belirli bir tabanı vardır. Harp Okulu öğrencileri de kendisini çok sever ve daima arkasındadırlar.

Sonunda Aydemir ve arkadaşları, 22 Şubat 1962 tarihinde Harp Okulu öğrencilerini de yanlarına alarak bir ihtilal girişiminde bulunurlar. O gece Çankaya Köşkü, Süvari Binbaşı Fethi Gürcan ve emrindeki askerler tarafından kuşatılır. Muhafız Alayı ele geçirilir. Cumhurbaşkanı da dahil olmak üzere devletin üst düzey isimleri o gece Gürcan'ın kuşatması altındaki köşkte toplantı halindedirler. Hatta toplantının konusu da Talat Aydemir'e karşı alınacak olan tedbirlerdir (Gürcan, 2005: 170). Fethi Gürcan, kuşattığı isimleri ekarte edip etmemesi konusunda Talat Aydemir'den emir bekler.

Çankaya köşkünde bunlar yaşanırken, Talat Aydemir'den yana olduklarını söyleyen İstanbul grubu taraf değiştirir. Hava Kuvvetleri de hükümetten yana tavır alır. Bu gelişmeler üzerine Aydemir, kan dökülmesinden endişe eder. Zira kendisi asla kan dökülmesi taraftarı değildir ve kan dökmeden bir ihtilal gerçekleştirmek ister. O nedenle Gürcan'a kuşatmayı kaldırarak köşktekileri serbest bırakmasını söyler (Ulay, 1969: 211). İnönü de serbest kalmaları ve ihtilal girişimini derhal sonlandırmaları halinde kendilerine bir ceza verilmeyeceğini Aydemir'e bildirir (Turhan, 2001: 149). Böylece 22 Şubat 1962 İhtilal girişimi başarısızlıkla sonuçlanır. Aydemir ve arkadaşları,

İnönü'nün o gece söz verdiği gibi mahkemeye dahi çıkmadan sadece emekliye sevk edilerek bu olaydan kurtulurlar.

İnönü, bu olaydan sonra ihtilal girişimine katılan Harbiyeliler için, “*Harbiyeliler Talat Aydemir tarafından aldatılmıştır*” diye açıklamada bulunur. O sırada izinli olarak memleketlerine gönderilmiş olan Harbiyeliler ise İstanbul, Ankara ve İzmir'deki büyük meydanlarda bir araya gelerek buralardaki Atatürk anıtlarına, üzerinde ‘**ATATÜRK VE TÜRK ULUSU HARBİYELİ ALDANMAZ**’ yazan çelenkler bırakırlar⁴¹. İlerleyen süreçte yine Talat Aydemir'in önderliğinde girişilecek olan 21 Mayıs 1963 ihtilal girişiminin parolası da böylelikle belirlenmiş olur: ‘**HARBİYELİ ALDANMAZ**’ (Gürcan, 2005: 183).

22 Şubat ihtilal girişimi de ordudaki parçalanmışlıklara bir tuğla ekler. Fakat 22 Şubatçılar, başarısız ihtilal girişiminden sonra da boş durmazlar. Yeni bir ihtilal yapmak için toparlanmaya ve yanlarına destekçi aramaya başlarlar. 22 Şubat'tan kısa bir süre sonra 14'ler birer birer yurda dönmeye başlar. 22 Şubatçılar 14'lerle irtibat kurarlar fakat 14'ler grubu kendi içerisinde bir bütün olarak kalmayı başaramaz ve parçalanır. Türkes, mücadelesine siyasi ortamda devam etmek için parti kurma hazırlıklarına girişir. Orhan Kabibay kanadı ise “Havacılar” grubu ve 22 Şubatçılardan ayrılan grup ile birleşerek yeni bir grup kurma çabası içerisine girer. Bu grup kendilerine “27 Mayıs Cephesi” adını verir (Aydemir T. , 2010: 147).

5.7. 21 Mayıs 1963 İhtilal Girişimi

22 Şubatçılar yeni bir ihtilal fikrinden hiçbir zaman vazgeçmezler. Canları pahasına da olsa 21 Mayıs 1963'te yeniden ihtilal girişiminde bulunurlar. Hatta bu sefer Ankara Radyosunu ele geçirerek Talat Aydemir imzalı ihtilal bildirisini okumayı bile başarırlar (Turhan, 2004: 53). Ancak bu ihtilal girişimi hükümet kuvvetleri tarafından bastırılır ve başarısız olurlar. İhtilalin lideri Albay Talat Aydemir ile en büyük dostu ve yardımcısı olan Binbaşı Fethi Gürcan idam cezasına çarptırılırlar. İhtilal girişimine katılan Harp Okulu öğrencilerinin tamamı ise okullarından atılırlar. Bu nedenle, Kara Harp Okulu 1963 ve 1964 yıllarında hiçbir mezun veremez (Akyaz, 2002: 231).

⁴¹ Taksim'deki Atatürk Anıtına çelenk bırakan Harbiyeliler arasında, Ergenekon soruşturması kapsamında 2008 yılında tutuklanan ve daha sonradan serbest bırakılan, Emekli Orgeneral Hürşit Tolon da bulunur.

21 Mayıs ihtilal girişiminin ardından aslında ihtilalci birçok subay idamla yargılanır. Fakat idamla yargılanan bu kişilerden yalnızca Talat Aydemir ve Fethi Gürcan idam edilirler. Bu yola beraber çıktıkları bazı arkadaşlarının mahkeme sürecinde olayları inkar etmesi Aydemir ve Gürcan'ı çok üzer. Onlar olayları inkar ederek veyahut pişmanlıklarını dile getirerek idam cezasından kurtulmaya çalışmak yerine giriştikleri hareketin haklılığını savunurlar. İhtilalin yapılması gerektiğini çünkü 27 Mayıs'ın amacından saptırıldığını belirtirler. Aydemir'in bu zaman zarfında hapisanede yazdığı ve Fethi Gürcan'ın küçük kızı Gülderen Gürcan aracılığıyla dışarı çıkarabilmeyi başardığı anlarında da belirttiği üzere 21 Mayısçılara asılacak olmaları değil de bu süreçte karşılaştıkları muamele dokunur. Şairin de belirttiği gibi;

“Asılmak sorun değil
Asılmamak da değil
Kimin kimi astığı
Kimin kimi neden niçin astığı
Budur işte asıl sorun!” (Gürcan, 2005: 11)

21 Mayısçıların yargılanması aşamasında kendilerini bu ihtilal fikrine iten sebebin ne olduğu daha iyi anlaşılır. Özellikle mahkemede yaptığı savunması ile dikkatleri üzerine çeken Süvari Binbaşı Fethi Gürcan'ın belirttiği üzere; 21 Mayısçılar hali hazırdaki iktidarın meşru olmadığını, bu sebeple de meşru olmayan bir iktidara karşı giriştikleri hareketin meşru olduğunu iddia ederler. Mahkeme Başkanının ‘Seni serbest bırakırsak ne yapacaksın Fethi?’ sorusuna bile ‘Yeniden ihtilal yapacağım’ diye cevap veren Fethi Gürcan, 27 Haziran 1964 tarihinde idam edilir. İdam kararı infaz edilirken hazır bulunan Mahkeme Başkanının, ‘Ne yapalım Fethi, bize başka yol bırakmadın, yeniden ihtilal yaparım dedin’ sözlerine karşılık Fethi Gürcan ‘Ne yapsaydım, ortamı sizin gibi namussuzlara mı bıraksaydım’ diyerek cevap verir ve idam sehпасına çıkar (Cumalıoğlu, 2008).

Talat Aydemir ise Fethi Gürcan'dan yaklaşık bir hafta sonra 1964 yılının 5 Temmuz günü idam edilir. 21 Mayıs süreci de bu şekilde kapanmış olur. Süreç kapanır kapanmasına fakat arkasında 21 Mayısçılar diye bir grup, bin dört yüz elli dokuz tane subaylık hayalleri ellerinden alınmış Harbiyeli ve iki de cansız beden bırakır.

Bu dönemde yaşanan diğer olaylar gibi 21 Mayıs ihtilal girişimi de orduda ayrışmalara sebep olur. Artık orduda ayrışmalar o kadar çoğalır ki bu ayrışmalara son vererek orduyu tek bir fikir etrafında toplamak oldukça güçleşir.

İhtilal öncesi süreçteki teşkilat toplantıları incelendiği zaman ihtilalci subayların bu ihtilali gerçekleştirmek hususunda bir anlaşmaya vardıkları fakat sonrası için tamamen ayrı fikirlerde oldukları görülür. 27 Mayıs'tan sonra yaşanan tüm bu ayrılıklar ve fikir çatışmaları o zamanlardan bellidir fakat ihtilalcilerin o an için bu sorunları çözebilecek güçleri yoktur.

Mustafa Kemal, yayımlanmayan bir söyleşide *The Times*'ın muhabirine şunları söyler: “*Dış düşmanlarımızla savaşırken bu türden bir iç siyasi mücadeleyi eşzamanlı yürütmek benim için olanaksızdı*” (Hale, 1996: 66). İşte ihtilalci subaylar da ihtilal öncesinde dış düşman olarak gördükleri Menderes'e karşı birleşerek kendi iç hesaplaşmalarını İhtilal sonrasına bırakırlar.

İhtilal öncesi görmezden gelinen sorunlar ihtilalden sonra bir bir su yüzüne çıkmaya başlar ve yukarıda bahsetmiş olduğumuz olayların yaşanmasına neden olur. Yaşanan bu olaylar ve ihtilalciler arasındaki ayrılıklar da ordunun siyasi olarak parçalanmasına sebep olur. Ordunun siyasi olarak parçalanması ise ülke geleceğini derinden etkileyen olayların yaşanmasına neden olur.

Memleketteki ayrışmalara son vermek gayesiyle girişilen 27 Mayıs İhtilali, bunu başarabilmiş midir tartışılır fakat orduda ayrışmalara sebep olmuştur.

6. SONUÇ

Ordunun siyasal alanda etkin bir rol oynaması Osmanlı Devleti'ne kadar uzanan bir süreçtir. Osmanlı Devleti'nin geri kalmışlığa çözümü batılılaşmada görmesi ve bu batılılaşma hamlesine ilk olarak ordudan başlanması orduyu zamanla devletin diğer kurumlarından farklı bir yere getirir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde askerler topluma liderlik eden bir pozisyonda yer alırlar. Bunda savaş dönemlerinin etkisi olduğu kadar ordu mensuplarının batı tarzı bir eğitim ile yetiştirilmelerinin de etkisi olur.

Osmanlı Devleti'nin yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri de askerler tarafından atılır. Toplumda öncülük eden askerler, bu sefer de devletin kurulmasına öncülük ederek yeni devletin temel değerlerini belirlerler.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Gazi Mustafa Kemal, ordunun siyasal alandaki etkin rolünü azaltmak için çabalar. Bu doğrultuda askerlerin politikadan uzak durması için bazı önlemler alınır. Fakat Atatürk'ün vefatından sonra bu süreç aynı doğrultuda devam etmez. Kendisini yeni Cumhuriyet'in kurucusu olarak gören askerlerin siyasetten uzak durmasını sağlamak o kadar da kolay olmaz.

Tek parti dönemi ve çok partili hayata geçiş süreçlerinde ordu, nispeten siyasete müdahaleden uzak durur. Fakat DP döneminin başlamasıyla birlikte, ordunun siyasete müdahalesiyle sonuçlanacak bir sürece adım atılmış olur.

Menderes, iktidara geldikten sonra hep bir tehdit olarak gördüğü orduyu kontrol altında tutmak için yüksek rütbeli subayları ve komuta kademesini kendine yakın isimlerden oluşturur. Ancak 27 Mayıs İhtilali hiyerarşi dışı bir örgütlenme ile gerçekleşir ve dolayısıyla Menderes'in bu stratejisi başarısızlıkla sonuçlanır.

Ordu, 27 Mayıs 1960 günü partileri içerisine düşmüş oldukları uzlaşmaz durumdan kurtarmak için yönetime el koyduğunu duyurur. İşte bu el koyma ile birlikte o uzlaşmaz durum adeta partilerden orduya geçer.

Ordu mensuplarının ve özellikle de ihtilalci subayların arasında yıllardan beri var olan bir takım fikir ayrılıkları 27 Mayıs gecesinden itibaren daha da görünür olmaya başlar.

Bu ayrılıklara birçok etken sebep olur. Tarihsel olarak bakıldığında ordu içerisindeki üst rütbeli ve yaşça daha büyük subayların Alman doktrinleri ile yetiştikleri oysa genç subayların ABD doktrinleri çerçevesinde eğitim aldıkları görülür. Farklı iki ekolün temsilcisi olan bu iki farklı kuşak hayata ve olaylara farklı gözlerle bakarlar ve fikir ayrılıkları yaşarlar.

Özellikle o dönemde SSCB'nin Türkiye'ye karşı olan olumsuz tutumları ve Marshall yardımları çerçevesinde ABD'nin Türkiye'ye askeri malzeme göndermesi ve ekonomik yardımlarda bulunması neticesinde Türkiye dönemin iki kutuplu dünya düzeninde ABD'ye yaklaşarak SSCB'den uzaklaşır.

ABD'nin öncülüğünü yaptığı NATO'ya girmek ve bu sayede üzerindeki SSCB tehdidinden bir nebze de olsa kurtulmak isteyen Türkiye, bu uğurda Kore Savaşı'na katılır ve toplamda on beş bine yakın askerini Kore'ye gönderir. Böylece Kore'deki demokrasi savunucularından yana olarak NATO'ya giriş biletini elde etmeyi garantilemek ister. Menderes Hükümeti'nin bu hamlesi başarılı olur ve Türkiye, 1952 yılında NATO'ya üye olur.

Kore'ye asker gönderilmesi, Türk askerinin oradaki başarıları ve bunun neticesinde Türkiye'nin NATO'ya üye olması, o dönem dış politikasındaki başarılı hamlelerden biri olarak değerlendirilir. Fakat bu durum ordu mensupları ve onların Türkiye'ye ilişkin görüşleri üzerinde farklı sonuçlar doğurur. Kore'ye giden Türk askerleri orada Türk ordusu ile diğer ülkelerin ordularını kıyaslama imkanı bulurlar. Bunun neticesinde Türkiye'nin geri kalmışlığının iyiden iyiye farkına varırlar. Zihniyet olarak yukarıdaki ilk bölümde bahsetmiş olduğumuz asker zihniyetine sahip olan Türk subayları bu geri kalmışlıktan kurtulmak için kendi aralarında konuşmaya ve bu duruma bir çözüm aramaya başlarlar. İlerleyen süreçlerde DP Hükümeti'nin baskıcı ve demokratik olmayan uygulamalarını hayata geçirmesinden sonra subaylar arasındaki bu çözüm arayışına yönelik konuşmalar ordu özelinden çıkarak ülke geneline dönüşmeye başlar.

Ayrıca Türkiye'nin NATO'ya girmesinden sonra ordudaki ABD etkisi daha da artmaya başlar. ABD silahları Türk ordusunun envanterine girer. ABD talimnameleri Türkçeye çevrilir. Genç subaylar ABD'ye kurslara gönderilir. Böylece Alman ekolünden gelen generaller ile ABD ekolüyle yetişen yeni subaylar arasındaki dünya

görüşü farklılığı giderek artmaya başlar. Bu da ordunun üst kademesi ile alt kademesi arasındaki bağları azaltır.

27 Mayıs İhtilali'ni gerçekleştiren MBK'ya bakıldığı zaman ABD ekolünden gelen subaylardan oluştuğu görülür. Bu subayların, generaller ile araları açıktır. Bunun önemli nedenlerinden biri de ihtilal öncesi dönemde generallerin hükümetin baskıcı eylemlerine karşı sessiz kalmaları ve orduyu küçük düşürücü davranışlarda bulunan siyasilere tepki göstermemeleridir. Bu nedenle de ihtilalci örgüte birkaç tane general haricinde başka general dahil edilmez. Kaldı ki onlar da biraz mecburiyetten ihilalci kadroya alınırlar. Çünkü ihtilale başkanlık etmek üzere üst rütbeli birilerine ihtiyaç duyulur⁴².

27 Mayıs İhtilali'nden birkaç ay sonra orduda büyük bir tasfiye hareketine girilerek ihtilali gerçekleştiren bu genç subaylar tarafından ihtilal öncesinde komutanları olan birçok general ve üst rütbeli subayın emekliye sevk edilmesinin nedenlerinden biri de budur. Fakat bu durum, EMİNSU'lar olarak anılacak olan bir kesimin doğmasına sebep olur ve ordu içerisindeki parçalanmışlığın daha da artmasına sebep olur.

İhtilal neticesinde ortaya çıkan bu parçalanmışlığın en önemli sebeplerinden biri de ihtilal öncesinde kurulan örgütlerde saklıdır. 27 Mayıs'tan önce ordu içerisinde birçok ihtilal örgütü bulunur. Bunların bir kısmının diğer örgütlerden haberleri vardır. Hatta aynı anda birden çok örgüte üye olan subaylar dahi bulunur. Fakat diğer bir kısmı ise ihtilal örgütü olarak sadece kendilerinin olduğunu zannederler. Zamanla bu örgütler birbirinin varlığından haberdar olunca tek bir çatı altında birleşmenin faydalı olacağı hususunda anlaşılır ve zor da olsa bunu başarırlar. Bu örgütler görünüşte birleşir birleşmesine fakat fikir birliği olarak Menderes Hükümeti'ni devirmek dışında pek de bir anlaşma sağladıkları söylenemez.

⁴² 27 Mayıs İhtilali'nin başındaki isim olarak kamuoyuna tanıtılan Cemal Gürsel de bu şekilde ihtilalin başına getirilir. Gürsel'in ihtilal öncesinde, ihtilale yönelik olarak pek bir çalışması ve çabası olmaz. İhtilalcilerin varlığından haberi vardır ve onlara sempati beslediği için onlara engel olmaz. Fakat 27 Mayıs gecesinin başarıya ulaşmasında pek de bir emeği bulunmaz. Kaldı ki o geceki askeri müdahale başarısız olsaydı, ismi hiç duyulmayacaktı bile. Mahkemede yargılanmayacak, idama mahkûm edilmeyecekti. 27 Mayıs sabahı ihtilal başarıya ulaştınca, Ankara'ya gelerek devletin başına geçmek için ayrıldığı İzmir'deki evinde hayatını sürdürmeye devam edecekti.

Aslında birçok askeri müdahale bu şekildedir. Müdahale başarıya ulaşırsa dahil olacak olan isimler, başarıya ulaşmazsa birden ortadan kaybolabilirler. Hatta kimisi askeri müdahalenin karşısındaymiş gibi görünüp bu durumdan kendilerine pay çıkarmaya bile çalışabilirler.

Bu ihtilalci örgütlerin hepsi ülkenin gelecekte daha iyi bir duruma gelmesi için bir şeyler yapılması gerektiği konusunda hemfikirdirler. Bunun için atılması gereken ilk adımın ise demokrasiyi katlettiklerini düşündükleri Menderes Hükümeti'nin devrilmesi olduğuna inanırlar. Fakat sonrasında ne olacaktır? Askeri müdahale başarılı olursa hangi icraatları yapacaklardır? Menderes ve arkadaşlarının getiremediği demokrasiyi onlar nasıl getireceklerdir?

Bu soruların birçoğu ihtilal öncesinde cevapsız bırakılır, daha doğrusu bırakılmak zorunda kalır. İhtilalci subayların hepsi yeni bir şeyler yapılması gerektiğine inansa da bunların neler olması gerektiği hususunda farklı düşünceler ortaya atılır ve anlaşmaya varılmaya çalışıldığında ise hararetli tartışmalar yaşanır. Yeni bir anayasa hazırlanması gerektiği hususunda anlaşarak geri kalan icraatlarla ilgili hususlar ihtilal sonrasında bırakılır. Bu anlaşmazlıkların daha da büyümesi durumunda örgütün parçalanmasına sebep olmasından çekinilir. O an için hükümeti devirmek amacına yoğunlaşarak diğer konular ihtilal sonrasında ertelenir.

Başarılıp başarılmayacağı bile belli olmayan bir askeri müdahale öncesinde, sonrasında ilişkin yapılması gerekenlerin ertelenmesi o anın şartlarında anlaşılır gelmektedir. İhtilalci subaylar, sonradan anılarında da belirttikleri üzere, giriştikleri hareketin nereye varacaklarını bilmedikleri bir durumda ihtilal sonrasında ilişkin konular üzerine yoğunlaşarak örgütün parçalanmasına sebebiyet vermek istemezler. Çünkü hiçbirisi 28 Mayıs sabahına başında Menderes'in olduğu bir DP Hükümeti ile uyanmak istemez.

İşte ihtilalci subayların örgütün parçalanmasından korktukları için erteledikleri bu hususlar ihtilalden sonra açığa çıkınca hem örgütü hem de Silahlı Kuvvetleri parçalanmış bir yapıya doğru götürür. MBK bu parçalanmış yapıdan bir nebze de olsa kurtulabilmek için 13 Kasım 1960 tarihinde, kendi içerisinde bir müdahalede bulunur. On dört ihtilalci subay, ihtilalin hatta ülkenin dışına itilerek sürgün edilir. Ordu da ise Silahlı Kuvvetler Birliği adı altında yeni bir oluşum kurularak bu sağlanmak istense de Silahlı Kuvvetler Birliği bu anlamda başarılı olamaz. Hatta uzun vadede değil orduyu parçalanmışlıktan kurtarmak orduda daha da parçalanmış bir yapının oluşmasına sebep olur.

İhtilalci subayların anlaşmazlık yaşadıkları konu sadece ihtilalden sonra ne yapılması gerektiği hususunda olmaz. Aynı zamanda yapılması gerekenlerin nasıl

yapılacağı da aralarında uzlaşmaz bir duruma sebep olur. Bir kısmı bu icraatların kurulacak bir askeri yönetimle yapılmasını savunurken bir kısmı ise yönetimi sivillere devredip onların bu icraatları yapmasını sağlamaktan yanadır. Seçimle yönetimi sivillere devretmek isteyenler olduğu gibi seçime bile gerek olmadan yönetimi İsmet Paşa'ya devretmekten yana olanlar da vardır. Hangi adımların atılması gerektiği ve bunun nasıl atılacağı hususu ihtilalcileri ucu bucağı olmayan bir anlaşmazlığa doğru sürükler.

27 Mayıs sabahı ihtilal yapılır yapılmasına fakat 28 Mayıs sabahı ihtilalci subayların hiçbiri ne yapacaklarını bilmiyorlardır. Bu bilinmezlik uzun vadede anlaşmazlığı ve parçalanmışlığı beraberinde getirir.

Sonuç olarak bu farklı düşüncelere sahip gruplardan oluşan ihtilalciler, yıllardır üzerinde anlaştıkları belki de tek ortak nokta olan Menderes Hükümeti'nin devrilmesi hususunu 27 Mayıs 1960'da başararak eski anlaşmazlıklarının su yüzüne çıkacağı yeni bir devreye –devlet yönetimi- başlarlar. Ülkeyi kimlerin yöneteceği konusunda ihtilalden on beş gün sonra anlaşmaya varsalar da, ülkeyi nasıl ve ne zamana kadar yönetecekleri konusunda hiçbir zaman anlaşmaya varamazlar.

27 Mayıs İhtilali'nin Türk ordusu içerisinde yaratmış olduğu siyasal ayrışmaları ve bunların nedenlerini, ihtilal öncesi ve ihtilal sonrası dönem olarak ikiye ayırarak incelemenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Bu sebeple, ordu içerisindeki siyasal ayrışmalar ve bu siyasal ayrışmaya neden olan etkenler genel olarak toparlanarak aşağıda iki başlık halinde sıralanmıştır.

6.1. İhtilal Öncesindeki Siyasal Ayrışmalar ve Nedenleri

- Çok partili hayata geçişle beraber ülkede olduğu gibi ordu içerisinde de DP'yi destekleyen bir kesim oluşur. Yaşanmakta olan zor günlerin geride kalması için çareyi DP'de bulan bu kesim, 1950 yılında DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte ordu içerisinde de belirgin bir şekilde göze çarpmaya başlar. DP yandaşlarının yanı sıra İsmet Paşa'ya bağlı bir kesim de hala ordu içerisinde varlığını sürdürmektedir ki sayıca da diğerlerine göre daha üstündür.

- Özellikle Türkiye'nin NATO'ya girmesi ile birlikte ordu üzerindeki ABD etkisi artmaya başlar. Yeni yetişen Türk subayları ABD eğitim sistemi çerçevesinde eğitim görürler ve bu nedenle daha liberal bir hayat görüşünde olurlar. Buna karşılık eskiden

yetişen ve o zaman için ordunun komuta kademesinde bulunan generaller ise Alman doktrinleri çerçevesinde eğitim görmüşler ve yeni yetişen subaylara nazaran daha muhafazakar bir yapıdadırlar. Bu durum üst rütbeli subaylar ile genç subayların farklı dünya görüşünde olmalarına ve aralarında büyük fikir uyuşmazlıkları oluşmasına neden olur.

- DP döneminde ekonomik olarak geri planda bırakılan subaylar sefalet içerisinde kalırlar. Ancak generaller ise DP iktidarı tarafından destek görürler ve maddi olarak çok daha iyi konumda bulunurlar. Bu husus ordu içerisinde genç subaylarla generallerin arasının iyice açılmasına ve genç subayların generallere güvensizlik duymalarına yol açar.

- İhtilalci örgütteki subayların herbirinin aklında ihtilalin başarıya ulaşması durumunda yapılması gereken reformlarla ilgili farklı düşünceler vardır. İhtilal öncesi toplantılarda bu hususla ilgili olarak ateşli tartışmalar yaşanır fakat bir sonuca ulaşamaz. Bu durumun ihtilalci örgütü parçalamasından korkulduğundan dolayı da, o dönem için bu anlaşmazlıkların üstü örtülerek Menderes Hükümeti'nin devrilmesi amacına odaklanılır. Uzlaşılamayan bu hususlar üzerinde ise eğer ki ihtilal gerçekleştirilirse ihtilal sonrasında anlaşma sağlanacağı düşünülür. İhtilal gerçekleştirilmesine gerçekleştirilir fakat bu hususlar üzerinde anlaşma sağlayabilmek hiç de ihtilalci subayların düşündükleri kadar kolay olmaz. Bu durum ihtilalci subayların ve ordudaki tabanlarının siyasi olarak ayrılmalarına ve komite ile Silahlı Kuvvetlerin parçalanmış bir yapıda olmasına neden olan en önemli etmenlerden biri olur.

6.2. İhtilal Sonrasındaki Siyasal Ayrışmalar ve Nedenleri

- MBK kurulduğu andan itibaren komite üyeleri arasında, yapılması gereken reformlar ve bunların kimler aracılığıyla yapılması gerektiği hususunda farklı düşüncelere bulunur. MBK içerisindeki CHP ve İnönü yanlısı grup bir an önce seçimlerin yapılmasını ister. Buna karşın o dönem için Alparslan Türkeş'in liderliğinde toplanan 14'ler grubu ise seçimlere yanaşmaz ve bir takım reformlar yapılmadan yönetimi siyasilere devretmek istemezler. Bu husus MBK'nın kendi içerisinde siyasi olarak bölünmesine neden olur.

- İhtilalden birkaç ay sonra orduda geniş çaplı bir tasfiye işlemi yapılır. Bu kapsamda daha sonradan EMİNSU'lar olarak adlandırılacak olan grup zorla emekliye sevk edilir. Birkaç ay öncesine kadar emirleri altında çalışan subaylar tarafından emekliye sevk edilen generallerin ve üst rütbeli subayların bu durumu kabullenmeleri oldukça zor olur. Hatta bazı EMİNSU'lar üyeleri ordu içerisindeki tabanlarını kullanarak MBK'ya karşı askeri müdahale hazırlığı içerisinde dahi girerler. Haliyle bu husus da ordu içerisinde bir ayrışmaya sebep olur.

- MBK içerisindeki diğer gruplar, bir an önce seçimlere gitmek husunda büyük ölçüde anlaşma sağlarlar ve kendileri dışında kalan 14'ler grubunu komiteden tasfiye etmenin yollarını ararlar. 13 Kasım 1960'da, gece yarısı aniden çıkarılan bir emirle 14'ler grubu ihtilali birlikte gerçekleştirdikleri ve başarısız olsalardı birlikte dar ağacına gidecekleri arkadaşları tarafından yurt dışına sürgün edilirler. Orduda geniş bir taban kitlesine sahip olan bu grubun ihtilal kadrosundan ayrılması daha doğrusu ayrılmak zorunda bırakılması ordudaki tabanları tarafından tepkiyle karşılanır. Bu husus da orduda ayrışmalara sebebiyet veren bir başka etmen olur.

- Ordudaki ayrışmalara bir son vermek gayesiyle Faruk Güventürk, Faruk Gürler ve Talat Aydemir'in önderliğinde Silahlı Kuvvetler Birliği kurulur. Bu birlik ordudaki parçalanmışlıklara son vermeyi amaçlarken kendisi yeni bir ayrışmaya sebep olur. SKB ilerleyen süreçte kendi içerisinde de ihtilalden yana olanlar ve buna soğuk bakanlar olmak üzere bölünür.

- Talat Aydemir önderliğinde ihtilal taraftarı olan grup, 22 Şubat 1962'de, Harp Okulu öğrencilerinin de dahil olduğu bir ihtilal teşebbüsünde bulunur. Bu husus orduda yeni bir ayrışmayı doğurur. O tarihten itibaren 22 Şubatçılar diye anılan bir grup daha ortaya çıkar.

- SKB içerisinde yer alan Havacılar grubu önce ihtilalden yana olur daha sonra ise İsmet Paşa'nın şiddetli savunucusu konumuna geçer. Bu yön değiştirme hareketini savunanlar olduğu gibi karşı çıkanlar da olur ve bu husus da Silahlı Kuvvetler içerisindeki parçalanmışlığa etki eder.

- 14'lerin yurt dışından dönmesinden sonra Alparslan Türkeş grubu kendi siyasi yapılanmasını oluşturmaya karar verir ve 14'lerden ayrılır. Böylelikle 14'ler grubu da kendi içerisinde bir ayrışma yaşar ve haliyle ordudaki tabanları da parçalanır.

- 22 Şubatçılar ihtilal fikrinden vazgeçmezler ve ne pahasına olursa olsun bunu gerçekleştirmek için 21 Mayıs 1963 tarihinde yeniden bir ihtilal girişiminde bulunurlar. Bunda da başarız olmalarına karşın o tarihten itibaren 21 Mayısçılar olarak anılacak yeni bir grubun ortaya çıkmasına ve Silahlı Kuvvetlerin siyasi olarak daha da parçalanmış bir yapıda olmasına sebep olurlar. 21 Mayıs'daki bu ihtilal teşebbüsünde eski okul komutanlarının yine yanında olan ve ihtilale kalkışan bin dört yüz elli dokuz tane Harbiyelinin okullarından ilişkileri kesilir. Bu nedenle Kara Harp Okulu 1963 ve 1964 yıllarında mezun veremez. Bu Harbiyeliler de 21 Mayıs Harbiyelileri olarak tarihteki yerlerini alırlar.

Tüm bu nedenlerden dolayı 27 Mayıs 1960 İhtilali, ülkede birlik ve beraberliği sağlamayı amaçlarken Silahlı Kuvvetler'de ayrışmaların ortaya çıkmasına sebep olur. Bu ihtilalden en çok ihtilali yapan ordunun kendisi zarar görür ve bir türlü içerisine düşmüş olduğu parçalanmışlıktan kurtulamaz.

Ordunun bu olaylar neticesinde siyasi olarak parçalanmış bir yapıda olması ordu ve ülke geleceğine de etki eder. Aşağıdaki başlıkta bu dönemden sonra yaşanan ve ordunun bu siyasi olarak parçalanmış durumunun etki ettiği olaylardan genel hatlarıyla bahsedilmiştir.

6.3. Ayrışmaların Ülke ve Silahlı Kuvvetler Geleceğine Etkileri

27 Mayıs İhtilali'nin ardından yaklaşık bir buçuk yıl gibi bir süre geçtikten sonra siyasal yaşamda normalleşme süreci başlar. Siyaset sahnesinde bir tarafta CHP, diğer tarafta ise DP'nin siyasi geleneneğini kendisine miras olarak alan ve bir anlamda devrik partinin devamı niteliğinde olan AP, ön plana çıkan iki parti olur. AP'nin Genel Başkanı, 27 Mayıs İhtilali'ne karşı mesafeli durmasıyla bilinen ve bu nedenle MBK ile arası pek de iyi olmayan Genelkurmay eski Başkanı Ragıp Gümüşpala'dır (Börklüoğlu, 2017: 18).

Gümüşpala, 27 Mayıs İhtilali'nden sonra Rüştü Erdelhun'un yerine Genelkurmay Başkanlığı'na getirilen ve Genelkurmay Başkanı olmasının ardından henüz üç ay bile geçmemişken ordudaki tasfiye hareketi sonucu, birkaç ay öncesine kadar emri altında çalışan subaylar tarafından emekliye sevk edilen isimdir. 27 Mayıs İhtilali'nin ortaya çıkardığı bu durum, ihtilal döneminden sonra da ülke siyasetini ve geleceğini etkileyen bir aktör yaratır. Ragıp Gümüşpala, 6 Haziran 1964 tarihinde, senato seçimlerine bir

gün kala kalp krizi sonucu (Kaya, 2014: 188) vefat edene kadar AP'nin Genel Başkanlığı görevini sürdürür. Sonrasında ise onun yerine Süleyman Demirel, Genel Başkan olarak seçilir.

27 Mayıs İhtilali'nden sonraki ilk Genelkurmay Başkanı olan ve daha sonra ihtilalci subaylar tarafından emekliye sevk edilen Ragıp Gümüşpala tarafından kurulan AP, 1965 yılı genel seçimlerinde oyların yaklaşık %53'ünü alarak büyük bir seçim zaferi elde eder ve tek başına iktidara gelir. AP, 1969 yılında gerçekleşen bir sonraki genel seçimlerde de oyların yaklaşık %47'sini alarak birinci parti olmayı başarır. Sonrasında yaşanan 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası sırasında da iktidarda AP hükümeti bulunur.

12 Mart Muhtırasının altında yatan birçok neden vardır. Bunlardan bir tanesi de 27 Mayıs İhtilali'nin ardından hazırlanan 1961 Anayasası'dır. İhtilal sonrasında hazırlanan ve yapılan referandum⁴³ neticesinde halkın yaklaşık yüzde altmış ikisinin kabul etmesi sonucunda yürürlüğe giren 1961 Anayasası, o dönem Türkiye'si için oldukça fazla sosyal haklar tanıyan bir anayasadır. 1961 Anayasası'nın getirdiği bu özgürlükçü yapıyı savunup destekleyen kişiler olduğu gibi tam tersi yönde bu özgürlükçü yapıdan şikayet edenler de vardır. Temeline bakıldığında 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası'nın bu iki kanadın bir mücadelesi olduğu görülür. Bu süreç özgürlüklerin aşırı olduğunu düşünüp bunların kısıtlanması gerektiğine inanan tarafın hakimiyetiyle sonuçlanır ve 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası da Türk siyasi hayatında yerini alan bir başka askeri müdahale olarak kayıtlara geçer.

Sonrasında 12 Eylül Askeri Darbesi ve ilerleyen süreç incelendiğinde ülkenin bir daha 1961 Anayasası'nın getirdiği o özgürlükçü yapıya kavuşamadığı görülür. Kavuşmak için bir çabası var mıdır sorusuna ne cevap verileceği ise büyük bir muammadır.

12 Mart Muhtırası'ndan birkaç gün önce 9 Mart 1971 tarihinde ordu içerisindeki gizli bir örgüt tarafından bir askeri müdahale planlanır fakat Mahir Kaynak tarafından bu durumun deşifre edilmesi sonucunda (TBMM Darbe Komisyonu Tutanağı, 2012: 1-

⁴³ 1961 yılında "Referandum" kelimesi Türkiye'de ilk defa kullanıldığı için, halkın büyük kesimince anlamı henüz bilinmiyordu. Anayasa'ya hayır oyu verilmesi yönünde propaganda yapan kişiler bu durumu kullanıp, o sözle ilgili çeşitli rivayetler çıkarırlar. Bunların en ilginçlerinden birisi "Referandum diye bir papaz var, size Hıristiyanlığı getirmek istiyor" şeklinde halka Anayasa'ya hayır oyu vermeleri yönünde telkinde bulunulmasıdır (Esen, Yücel, 2012: 17 ve Özkaya, 2005: 342,343).

9) buna engel olunur. Bu gizli örgütün başında ise 27 Mayıs'ın ihtilalci kadrosundan Cemal Madanoğlu bulunmaktadır.

Bir diğer ihtilalci subay ve 14'lerin en önemli üyelerinden olan Alparslan Türkeş tarafından 1969 yılında Milliyetçi Hareket Partisi kurulur. Silahlı Kuvvetler'in içinde parçalanmışlığa neden olan oluşumlardan birinin lideri tarafından kurulan bu siyasi parti bugün hala ülke siyasetinde etkili bir yere sahiptir. Aslında diğer ihtilalci subayların da siyasi parti kurmak veya var olan siyasi partiler ile siyaset sahnesinde yer almak gibi planları olur fakat hiçbirisi Alparslan Türkeş kadar etkili olamaz.

27 Mayıs İhtilali'nden sonraki diğer askeri müdahaleler 27 Mayıs'ın getirdiği demokratik ve özgürlükçü düzenin ülkeye fazla geldiği savına dayanılarak aslında 27 Mayıs zihniyetine karşı yapılır. Bu konuda Prof. Dr. Çetin Yetkin'in değerlendirmesine katılmamak mümkün değildir:

Hep yineliyorum, yine belirteyim: 27 Mayıs ile öteki askeri yönetimler arasında çok büyük ayrılıklar var. Her şeyden önce biliyoruz ki, 1961 Anayasası, 27 Mayıs'ın ürünü. 1961 Anayasası'nın toplumsal içeriğinin ve demokratik hükümlerinin 'ilerici' niteliği de bilinmeyen bir gerçek değil. Bu hükümleri yozlaştıran ise 12 Mart yönetimi. 12 Eylül yönetimi de 1961 Anayasası'nı tümüyle yürürlükten kaldırarak yerine bu açılardan çok daha geri olan 1982 Anayasasını geçirmiş bulunuyor (Yetkin, 2011: 80,81).

27 Mayıs İhtilali, zihniyet olarak kendisinden sonraki askeri müdahalelerden her ne kadar farklı olsa da, 'ordunun kışladan çıkma alışkanlığını' başlatarak kendisinden sonraki askeri müdahalelere bir anlamda zemin hazırlamıştır.

Her başarısız, kesin netice sağlayamayan, kısacası hedefine ulaşamayan ihtilalin bir sonraki müdahalelerin tohumlarını atarak yıkıp gittiği gibi 27 Mayıs da kendisinden sonraki müdahalelerin tohumlarını atmış hatta bu tohumları sulayarak yeşermesine de katkı sağlamıştır.

27 Mayıs İhtilali'nin önde gelen ihtilalçilerinden Orhan Erkanlı, 27 Mayıs dönemiyle ilgili anılarını yazmaya şöyle başlar:

Kuvvet zoruyla iktidara gelenler çeşitli sebeplerle bölünürler. Tarih, muayyen bir ekibin bir ihtilali başından sonuna kadar, aynı kadro ile götürdüğünü kaydetmez. İhtilal evlatlarını yer, bu ihtilallerin değişmez kaderidir (Erkanlı, 1973: 1).

Biz ise 27 Mayıs dönemiyle ilgili son sözlerimizi bu şekilde bitirmek istedik. İhtilal kendi evlatlarını bir kez daha yemiştir. Hatta bu sefer sadece kendi evlatlarını yemekle kalmamış bu evlatların içerisinde çıktığı Silahlı Kuvvetleri de yemiştir.

KAYNAKÇA

AHMAD, Feroz (2010), Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980, çev. Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul.

AKALIN, Cüneyt (2010), 27 Mayıs Bir Devrimdir, Kaynak Yayınları, İstanbul.

AKANDERE, Osman (2010), 1946 Genel Seçimleri Ve Sonuçları Üzerinde İktidar Ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Mart 2010, C. XXVI S. 76.

AKÇA, İsmet, E.B.PAKER (2010), Ordu, Güvenlik Siyaseti Üzerine Bir Değerlendirme, Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, der. Evren B. Parker, İsmet Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

AKÇA, İsmet (2010), Ordu, Devlet ve Sınıflar: 27 Mayıs 1960 Darbesi Örneği Üzerinden Alternatif Bir Okuma Denemesi, Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, der. Evren B. Parker, İsmet Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

AKGÜN, Seçil Karal (2009), 27 Mayıs Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.

AKYAZ, Doğan (2002), Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi, İletişim Yayınları, İstanbul.

AKYÜREK, Salih, F.S.KOYDEMİR vd. (2014), Sivil-Asker İlişkileri ve Ordu Toplum Mesafesi, Bilgesam Yayınları, Ankara.

ALKAN, Mehmet Öznur (2017), 1960 Darbesi ve Üniversitelerden Tasfiyeler: 147’ler Olayı, Toplumsal Tarih, 286, Ekim 2017, s. 58-69.

ALTUĞ, Kurtul (1991), 27 Mayıs'tan 12 Mart'a, Yılmaz Yayınları, İstanbul.

ARCAYÜREK, Cüneyt (1985), Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951, Bilgi Yayınevi, Ankara.

ARCAYÜREK, Cüneyt (2003), Darbeler ve Gizli Servisler (1950-2002), Bilgi Yayınevi, Ankara.

ARIKAN, Mustafa (1997), 27 Mayıs'a Damgasını Vuran Söz ve Beyanlar, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 1997, S. 4, s. 299-310.

ARSLAN, D.Ali (2004), Türkiye'nin Modernleşme Sürecinde Atatürk, Türk Ordusu ve Türk Askeri Elitleri, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, C. 1 s. 1-28.

AYDEMİR, Şevket Süreyya (2007), İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali, Remzi Kitabevi, İstanbul.

AYDEMİR, Talat (2010), Hatıratım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

AYTEKİN, Erden Attila (2015), Kapitalistleşme ve Merkezileşme Kavşağında, Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat, yay. haz. Gökhan Atılğan vd., Yordam Kitap, İstanbul.

BARBAK, Ahmet (2018), Türkiye'de Yönetimin Sivilleşmesi: Ordunun Siyasal Kontrol Süreci Üzerine Bir İnceleme, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, İlkbahar 2018, C. 9, S. 1.

BAŞGİL, Ali Fuad (2011), 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, Yağmur Yayınları, İstanbul.

BATUR, Muhsin (1985), Anılar ve Görüşler, Milliyet Yayınları, İstanbul.

BERKES, Niyazi (2015), Türkiye’de Çağdaşlaşma, yay. haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

BOSTANCI, Mustafa (2013), Türk Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paktı, Akademik Bakış, C. 7, S. 13, Kış 2013, s. 171-184.

BOZDEMİR, Mevlüt (1982), Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara.

BÖRKLÜOĞLU, Levent (2017), 27 Mayıs Askeri Darbesi Sonrasında Ordu İçinde İktidar Mücadelesi: Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 2, Aralık 2017, s. 13-28

BUGÜN, 27 Mayıs 2013.

BURAK, Begüm (2011), Osmanlı’dan Günümüze Ordu-Siyaset İlişkileri, History Studies, V 3/1, 2011, s. 45-67.

BURÇAK, Rıfki Salim (1991), 27 Mayıs Üzerine Görüşler, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara.

CUMALIOĞLU, Yelda (2008), Öteki Tanık Belgeseli (Süvari).

ÇELİKOĞLU, Adnan (2010), Bir Darbeci Subayın Anıları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

DEMİR, Yeşim (2006), Albay Talat Aydemir’in Darbe Girişimleri, ÇTTAD, V/12, Bahar 2006, s. 155-171.

DENİZ, Osman (2003), Parola: Harbiyeli Aldanmaz, der. Yasemin Bradley, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

ELEVLİ, Avni (1960), Hürriyet İçin 27 Mayıs 1960 Devrimi, Yeni Desen Matbaası, Ankara.

ELEVLİ, Avni (1967), 1960-1965 Olayları ve Batırılmayan Gemi Türkiye, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara.

ERKANLI, Orhan (1973), Anılar...Sorunlar...Sorumlular, Baha Matbaası, İstanbul.

ESEN, Selin, B.YÜCEL (2012), Türk Anayasa Hukuku, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

ESENGİN, Kenan (1978), 27 Mayıs ve Ordudaki Kısımlar, Su Yayınları, İstanbul.

ESİN, Numan (2005), Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları, Doğan Kitap, İstanbul.

FINDLEY, Carter Vaughn (2015), Modern Türkiye Tarihi: İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007, çev. Güneş Ayaş, Timaş Yayınları, İstanbul.

FRANC, Thomas M. (1992), The Emerging Right to Democratic Governance, The American Journal of International Law, January 1992, Vol: 86, No: 1, pp. 46-91.

GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref (2007), Açıklamalı Türk Anayasaları, Turhan Kitabevi, Ankara.

GÜLEN, Nejat (2005), Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıda, Kastaş Yayınevi, İstanbul.

GÜRBÜZ, Özgür (2017), Türkiye’de Sivil-Asker İlişkilerinin Demokratik Yönetimine Tesir Eden Faktörler (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Malatya.

GÜRCAN, Öner (2005), Ben İhtilalciyim, Süvari Yayıncılık, Ankara.

HACISALİHOĞLU, Mehmet (2010), İçerleme ve Dışlama: Osmanlı İmparatorluğu'nda Askere Alma, Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, der. Evren B. Parker, İsmet Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

HALE, William (1996), Türkiye'de Ordu ve Siyaset, çev. Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul.

HEYWOOD, Andrew (2014), Siyaset, çev. Bekir B. Özipek, Bican Şahin vd., Adres Yayınları, Ankara.

HUNTINGTON, Samuel P. (2004), Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyaseti, çev. K. Uğur Kızılaslan, Salyangoz Yayınları, İstanbul.

İLİCAK, Nazlı (2010), 50. Yılında 27 Mayıs Yargılanıyor, Doğan Kitap, İstanbul.

İNALCIK, Halil (2016), Osmanlı ve Modern Türkiye, Timaş Yayınları, İstanbul.

İPEKÇİ, Abdi, Ö.S.COŞAR (2012), İhtilalin İçyüzü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

İSEN, Can Kaya (1964), 22 Şubat - 21 Mayıs Geliyorum Diyen İhtilal, Tan Matbaası, İstanbul.

KAYA, Halil (2014), Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

KAYAM, H.Cevahir (2003), 27 Mayıs İnkılâbının Hikâyesi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S. 18, s. 73-101.

KODAMAN, Bayram (2007), Osmanlı Devleti'nin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bakış, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2007, S. 16, s. 1-24.

MARAŞLI, Erol (2010) Darbelerde Yabancı Parmağı Var mıydı?, <http://erolmarasli.blogcu.com/darbelerde-yabanci-parmagi-varmiydi/7026267>.

MAZICI, Nurşen (1989), Türkiye'de Askeri Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri, Gür Yayınları, İstanbul.

METİN, İbrahim (2012), İhtilalciler Hesaplaşıyor, Töre-Devlet Yayınları, İstanbul.

MİLLİYET, 2 Haziran 1960.

MİLLİYET, 12 Haziran 1960.

MOURRE, Michel, P.DOMINIQUE vd. (1966), Les Coups d'Etat (1963) / İhtilaller ve Darbeler Tarihi – İkinci Cilt, çev. ve der. Sabiha Bozbağlı, Yirminci Yüzyıl Yayınları, İstanbul.

ORTAYLI, İlber (2016), Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfusu, Timaş Yayınları, İstanbul.

ÖRS, Birsen (2006), Uluslaşma, Orduların Değişen Rolü ve Sivil Kontrol, Atatürk Dergisi (Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü), C. 5 / 1 s.57-79.

ÖRTÜLÜ, Erdoğan (1966), 3 ihtilalin Hikayesi, Milli Ülkü Yayınevi, Konya.

ÖZBUDUN, Ergun (1966), The Role of the Military in Recent Turkish Politics, Center for International Affairs, Harvard University.

ÖZÇELİK, M.Hakan, M.GÜNEŞ (2018), Bir 27 Mayıs Tahlili Silahlı Kuvvetler Birliği 1960 – 1963, Sokak Yayın Grubu, İstanbul.

ÖZDAĞ, Ümit (2004), Menderes Döneminde Ordu-Siyaset ilişkileri ve 27 Mayıs İhtilali, Boyut Kitapları, İstanbul.

ÖZGÜL, Bülent (2002), Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Isparta.

ÖZKAYA, Şükran (2005), Adım Adım 27 Mayıs, İleri Yayınları, İstanbul.

ÖZTÜRK, Saygı (2012), İsmet Paşa’nın Kürt Raporu, Doğan Kitap, İstanbul.

SANLI, Ferit Salim (2018), 13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden Süreçte Alparslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesi İçinde İhtilaf, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl: 14, S. 27, Bahar 2018, s. 213-249.

SEYHAN, Dündar (1966), Gölgedeki Adam, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul.

STRATEJİK DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ (SDE), (2010), 50. Yıldönümünde 27 Mayıs’ı Hatırla(t)mak, Ankara.

TAŞER, Dündar (1979), Mesele, Töre-Devlet Yayınları, İstanbul.

TBMM Darbe Komisyonu Tutanağı, 14.10.2012, Birinci Oturum, Giriş Saati: 14.00, Grup: Fatma, Kapanma Saati: 17.00.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:X Cilt:1 İçtima:F On beşinci İnikat 30.VI.1954 Çarşamba (TBMM 10. Dönem 1. Yasama Yılı 15. Birleşim Meclis Tutanakları).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:XI Cilt:13 İçtima:8 Elli sekizinci İnikat 18.IV.1960 Pazartesi (TBMM 11. Dönem 3. Yasama Yılı 58. Birleşim Meclis Tutanakları).

TOKAY, Gül (2010), Osmanlı'da Modern Devlet, Güvenlik Siyaseti ve Ordunun Dönüşümüne Dair Bir Değerlendirme, Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, der. Evren B. Paker, İsmet Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

TUĞLUOĞLU, Fatih (2017), CHP'nin 14. Kurultayı ve İlk Hedefler Beyannamesi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 60, Bahar s.277-310

TUNCER, Erol (2014), Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, Erişim Tarihi: 20.05.2015, <http://www.tesav.org.tr/docs/makale/CokPartiliDonemdeSecimIerveSecimSistemleri.pdf> (29-30 Nisan-01-02 Mayıs Milliyet Gazetesi)

TURHAN, Nesrin (2004), İhtilalin Süvarisi, Doğan Kitap, İstanbul.

TURHAN, Talat (2001), 27 Mayıs 1960'tan 28 Şubat 1997'ye, Sorun Yayınları, İstanbul.

TÜRK DİL KURUMU (TDK) (2009), Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ULAY, Sıtkı (1969), Harbiye Silah Başına, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, Ankara.

UTKU, Cumhuriyet (2006), 14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları, Kaynak Yayınları, İstanbul.

UZGEL, İlhan (2009), Ordu Dış Politikanın Neresinde?, Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye'de Ordu, der. Ahmet İnel, Ali Bayramoğlu, Birikim Kitapları, İstanbul.

ÜLMAN, A.Haluk (1957), 21 Şubat 1950 Tarih ve 5545 Sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu'nun Geçirdiği Hazırlık Safhaları, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 12 / 01.

ÜNSALDI, Levent (2008), Türkiye'de Asker ve Siyaset, Kitap Yayınevi, İstanbul.

WEIKER, Walter Fritz (1963), The Turkish Revolution 1960-1961, The Brookings Institution, Washington D.C.

YETKİN, Çetin (2011), Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika, Kilit Yayınları, Ankara.

YILDIZ, Abdulkadir (2018), Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Milletvekili Seçim Sistemine İlişkin Bir Öneri, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 26, S. 3, s. 113-153.

YILDIZ, Ahmet (2001), İhtilalin İçinden, Alan Yayıncılık, İstanbul.

YURDSEVER, Nevin (1983), Türkiye'de Askeri Darbe Girişimleri (1960-1964), Üçdal Neşriyat, İstanbul.

EK-1: TAHKİKAT KOMİSYONU KANUN TASARISI

DP milletvekilleri Baha Akşit ve Mazlum Kayalar tarafından hazırlanan ve 18 Nisan 1960 tarihinde iki muhalif oya karşı oy çokluğu⁴⁴ ile kabul edilen Tahkikat Komisyonu Kanun Tasarısı metni şöyledir:

‘Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine’

Türkiye’de iktidarın milli hâkimiyet esasına göre, vatandaşın hür iradesiyle tayin edilmesi prensibi Demokrat Partinin kuruluşuna temel teşkil etmiş olan ana fikirdir. Demokrat Parti bütün mücadelesinde bu fikrin tahakkuk etmesini ve bu yolla kurulacak meşru iktidarın Türkiye’nin kaderine hakim olmasını müdafaa etmiş ve 1950’de bu yolla iktidara gelmek suretiyle takib etmiş olduğu gayeyi bizzat tahakkuk ettirmiştir.

Türk milleti 1950’den sonra birbirlerini takip eden iki büyük seçimle DP’yi iktidarda bırakmak kararında ısrar ettiğini ve milletin kaderini, zihniyetlerini ve fikirlerini ne kadar tebdil etmiş görünürlerse görünsünler, tek parti nizamının mümessillerine teslim etmek düşüncesinde olmadığını tezahür ettirmiştir.

Bu tezahür karşısında, tarihen tasfiye edildiklerini bir türlü idrak edemeyen devri sabık (eski dönem) adamları, başında ve içinde buldukları siyasi teşekkülü, Türk milletinin meşru iktidarını gayri meşru ve gayri kanuni yollarla düşürmek fikrine dayanan bir mücadeleye sevk etmeye çalışmışlardır.

1957 seçimlerinin akabinde ve ondan sonra, bu gayri meşru teşebbüslerin ileri tezahürlerini tesbit eden Demokrat Parti Meclis Grubu, CHP’nin sevk ve idaresini deruhde etmiş bulunanlara 11 Ağustos 1958 tarihli tebliği ile, gayri meşru mücadele usullerini terk etmeleri hususunda kat’i ihtarını vermiş bulunuyordu.

Buna rağmen kaybettikleri iktidarın kamçıladığı ihtiraslarla gözleri kararmış ve meşru bir seçimle iktidara gelmek ümidini tamamiyle kaybetmiş olan CHP idarecileri, bu son iktidarın Türk milleti adına ifade ettiği azim ve kararın mahiyetini bir türlü idrak edememişler ve 7 Nisan 1960 tarihli Grup tebliğinde de tebellür ettirildiği (belirtildiği) gibi 11 Ağustos 1958 tarihli tebliğin neşrini icap ettiren noktadan çok ilerlere geçmişlerdir.

⁴⁴ CHP grubu, protesto amacıyla oylamayadan önce Meclis’i terkeder. Muhalif oylardan birisi Osman Bölükbaşı’na aittir.

Hiçbir kanuni selahiyete sahip olmamalarına rağmen, umumi seçimlerin bu ilkbahar ortalarında yapılacağını bizzat ifade ederek ortaya atılan bu idareciler, emirlerinde bulundurdıkları teşkilata bu seçimleri her türlü baskı usullerini, gayri meşru tedbirleri, kardeş kavgalarını dahi mübah görerek, milletin istinadgâhını (dayanağını) teşkil eden devletin bütün müesseselerini ya tahrik veya tahrib etmek bahasına da olsa muhakkak kazanmak hedefine göre harekete geçirmiş bulunuyorlar.

Bir kısım basın bu gayri meşru gayenin tahakkuku uğrunda CHP ile işbirliği halinde bulunuyor. Bu basın umumi efkarı (kamuoyunu) aldatıyor. Hadiseleri tahrif ediyor. Her türlü yıkıcı faaliyetleri teşvik eden yazılara sinesinde yer veriyor. Mücrimlerin (suçluların) müdafaasını uhdesine alarak cemiyetin temellerini kökünden sarsıyor.

Gaziantep, Zile, Uşak, İstanbul, Yeşilhisar hadiseleri gibi devletin emniyet ve asayişini birinci derecede tehdit eden, Türk milletinin itibar ve şerefine karşı da birer tecavüz mahiyetinde olan hadiseler, umumi efkara hürriyet ve demokrasi mücadelesinin şerefli bir sayfası ve bunların tertipçileri birer kahraman gibi takdim olunuyor. Memleketin emniyet ve asayişini korumakla vazifeli mahkemeler ve hakimler baskı ve tehdit altında veya türlü iğvalarla kanunların amir hükümlerini yerine getirmekten alıkonmak isteniyor. Orduyu siyasete karıştırmak, ordu kuvvetlerini emir ve kanun dinlemez bir hale getirmek için gayretler sarf olunuyor. Türkiye tarafından olduğu gibi NATO'ya dahil bütün memleketler tarafından kabul edilmiş olan, 'Kuvvetler Statüsüne Dair Sözleşme'nin tatbikatı ele alınarak veya memleketimizde vazifeli bulunan Amerikan Kuvvetleri mensuplarının ırzlara ve namuslara tasaddi etmekte oldukları iftirası bu surette işlenerek, Türk-Amerikan dostluğunun sarsılmasına, dolayısıyla, NATO camiasında mevcut vahdetin bozulmasına çalışılıyor. Seçimlerde namuslu vatandaşların iradesini tam bir hürriyet içinde izhar etmelerine mani olmak üzere şerirler ve sabıkalılardan müteşekkil silahlı siyaset çeteleri hazırlanıyor. Hücre usulüyle çalışan kollar kuruluyor ve bu kolların kurulması meşru bir hareket olarak açıkça müdafaa olunuyor.

Yukarıda sayılan hususlar CHP'nin siyasi mücadelesinde meşruiyet hudutlarını fazlasıyla aşmış olduğunu tesbit etmektedir.

Türkiye'de devamlı ve müstakar bir demokratik idare kurulmasını ve bu idarenin sağlam temeller üzerine oturtulması her şeyden evvel meşru bir iktidara karşı

gayrimeşru mücadele usul ve imkanlarının tamamıyla bertaraf edilmesine bağlıdır. Bugüne kadar cereyan eden hadiseler, Türkiye’de mer’i kanunların, suçları takip ve tecziye etmekle mükellef müesseseler ve kuralların bu fenalıkları önleyemediği kanaati veriyor. Bu sebeple hadiseler derinden ve bütün teferruatıyla nüfuz ederek, Türkiye’de siyasi huzur ve istikrarın sağlanması için gerekli tedbirleri almak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisinin işe el koyması zaruri ve lüzumlu görülüyor.

Memleketin emniyet ve selametinin, huzur ve asayişinin yukarıda izah edildiği şekilde tehlikelere maruz bırakıldığı bu devirde TBMM’nin, Teşkilatı Esasiye Kanunu ile kendisine tanınan bütün haklarını bir anda eline alarak, yukardan beri tadadolan (sıralanan) son derece ehemmiyetli meselelere vaziyet etmesi artık kaçınılmaz bir zaruriyet haline gelmiş bulunuyor.

Memlekette hakiki bir hürriyet nizamının kurulması, huzur ve sükunun tesisi, seçimlerin hiç kimsenin şüphesine, tereddüdüne, endişesine, korkusuna, itimatsızlığına en küçük bir imkan bırakmayacak salim, temiz ve dürüst şartlar içinde yapılması, nihayet gittikçe büyüyen hadiseler halinde kendisini gösteren kanlı kardeş kavgalarını önleyecek kesin çarelerin bulunması buna mütevakkıf görülmektedir.

Bu itibarla, CHP’nin;

- A) Meşru iktidarımızı, alelümum devlet vazifelerini, Türk kadınlarını, dost ve mütefiklerimizi en iğrenç isnatlarla kötöleme usulleri de dahil olmak üzere, çeşitli gayrimeşru ve kanun dışı yollarla halkı kanunları ihlale, kanuni tedbirlere karşı mukavemete, hükümete, idari ve adli mercilere karşı galeyana ve fiili tecavüzlere teşvik ve tahrik etmek,*
- B) Müsait telakki ettikleri mahallerde kendi partilerine mensup bazı şahısları silahlandırmak suretiyle iktidar partisinin mensup ve taraftarları aleyhine münferit veya toplu şekilde baskı yapmaya ve suç işletmeye teşvik suretiyle memlekette kanlı kardeş kavgalarına müncer olan tertiplere başvurmak,*
- C) Orduyu siyasete karıştırmak teşebbüsleri de dahil olmak üzere, memleketin emniyet ve asayişini korumakla vazifeli olanları çeşitli propaganda, baskı ve vaidler yoluyla vazifelerini ifadan alıkoymaya cüret ve teşebbüs etmek,*
- Ç) ‘Bizim Radyo’ namındaki komünist radyosunu Halk Partisine ait bir radyo olarak göstermek suretiyle halkı bu yayınları dinlemeye sevk etmek ve umumi efkârı bu vahim neşriyatın zararlı tesirlerine maruz bırakmak,*

D) *Bütün bu kanun dışı faaliyetlerini umumi efkara karşı haklı gösterebilmek için TBMM'nin, onun itimadına nazhar hükümetin meşruiyetinden halkı şüpheyeye düşürecek ve bundan da ileri olarak, gelecek seçimlerin de meşruiyetini şimdiden muallel imiş gibi göstererek kurulmuş ve kurulacak iktidarlar aleyhine vatandaşları gayrimuşru yollarla tahrik etmek suretiyle itimatsızlığa ve huzursuzluğa sevk etmek,*

E) *Hücre teşkilatı ile işleyen gizli kollar kurmaya çalışarak yukarıda maruz faaliyetleri daha müessir bir hale getirmek,*

Suretiyle giriştiği yıkıcı, kanun dışı ve gayrimeşru faaliyetleriyle;

F) *Aynı maksat ve gayelerle ve neşri yolu ile faaliyette bulunarak, Cumhuriyetimizin ve genç demokrasimizin fikri ve manevi temellerini tahribeden, devletin ve cemiyetin ana müesseselerini şantaj, baskı ve tehdit suretiyle işlemez bir hale getirmek, hakikatleri tahrif etmek, yalan neşriyatta bulunmak suretiyle memleketin siyasi, iktisadi, mali, içtimai hayatını tehlikeye maruz bırakan bir kısım basın;*

Bünyesini, çalışma tarz ve metodlarını ve kanunlar muvacehesindeki tutumunu ve bu kanunları işlemez hale getirmek hususundaki gayrimeşru faaliyetlerinin ve yukarıdan beri tafsilatı ile arz edilen ahvalin önlenmesini gayri mümkün kılmakta olan sebeplerin mahiyetini taktik ederek elde edeceği neticeleri TBMM'ye bildirmek üzere, Dahili Nizamnamenin (içtüzük'ün) 177. maddesi hükümlerine göre 15 kişilik tahkikat encümeni kurulmasını, bu encümenin TBMM'den veya adli mercilerden ayrıca karar istihsaline lüzum olmaksızın Dahili Nizamnamenin, 16. babında yer almış bütün selahiyetlerle techiz olunmasını, tahkikatın selametle cereyanını temin bakımından ve tahkikatın devam müddetine maksur ve münhasır olmak üzere Türkiye'deki her türlü siyasi hareket ve faaliyetleri durdurma kararı da dahil olmak üzere lüzumlu göreceği bilcümle tedbir ve kararları da itihaz etmeye ve icabında Meclis dışında da faaliyette bulunmaya yetkili kılınmasını ve ayrıca mesaisini üç ayda ikmal etmesini arz ve teklif ederiz.'

14.IV.1960

Bursa Mebusu

Denizli Mebusu

Mazlum Kayalar

Baha Akşit

(TBMM Zabıt Ceridesi, 1960: 189-192).

EK-2: TURAN EMEKSİZ HAKKINDA ŞİİRLER

TURAN EMEKSİZ⁴⁵

Bir yürüyüş eylediler sabahtan
İlgıt ılgıt kan gider loy loy!
Dayan dizlerim dayan!
Ağla gözlerim ağla!
Namlu puşt olmuş, atayağı puşt.
Yine düşman elindeydi vatan

Bir oğul çıktı Malatya'dan:
Anası Yılmaz çağırırdı
Haram süt emmemişti anadan.
Ve Beyazıt derler bir büyük alan

Düşman sarmıştı sağı solu
Düşman çok, cephane yoktu.
Yetişmemişti daha Cemal Paşa kolu
Amandı el aman!

Tank paletleriydi alanda dönen
Kusan namlularda, kalleş ölümcül
Ve vuran ve kıran ve haykıran
Malatyalı şöyle baktı bir
Ana baba günüydü herhal
Her yönde toz duman!

⁴⁵ Enver Gökçe'nin bu şiiri daha sonra Ahmet Kaya tarafından bestelenerek 'Katlime Ferman' adıyla şarkı haline getirilir.

Vay anam vay!
Bu belalı başınan
Kime ne diyem
Kime ne diyem
Nerelere gidem
Ya derdime derman
Ya katlime ferman!

Başı daralınca Yılmaz'ın
Baktı atacak taşı yoktu
Baktı eli durmuş, ayağı durmuştu
Vurulmuştu.
Çıkardı yüreğini kan içinde
Çarptı kötünün kafasına
Hay bu nasıl devran?

28

Nisandı
Yavri
Hey!
Ham
Meyveyi
Kopardılar
Dalından.

Enver GÖKÇE

BEYAZIT MEYDANI'NDAKİ ÖLÜ⁴⁶

Bir ölü yatıyor

on dokuz yaşında bir delikanlı
gündüzleri güneşte
geceleri yıldızların altında
İstanbul'da, Beyazıt Meydanı'nda.

Bir ölü yatıyor

ders kitabı bir elinde
bir elinde başlamadan biten rüyası
bin dokuz yüz altmış yılı Nisanında.
İstanbul'da, Beyazıt Meydanı'nda.

Bir ölü yatıyor

vurdular
kurşun yarası
kızıl karanfil gibi açmış alnında
İstanbul'da, Beyazıt Meydanı'nda.

Bir ölü yatacak

toprağa şıp şıp damlayacak kanı
silahlı milletim hürriyet türküleriyle gelip
zaptedene kadar
büyük meydanı.

Nazım Hikmet RAN

⁴⁶ Nazım Hikmet Ran'ın bu şiiri Selim Atakan tarafından bestelenerek Yeni Türkü grubu tarafından şarkı haline getirilir.

EK-3: CEMAL GÜRSEL'İN ETHEM MENDERES'E MEKTUBU

Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel, 3 Mayıs 1960 tarihinde izne ayrılırken Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e şu mektubu yazarak ülkedeki olaylar hususunda uyarmak ister:

'Aziz vekilim:

Dün geceki münakaşalarımızın ışığı altında zatıalimize memleketin huzur ve istikrarı için alınması lazım gelen tedbir ve kararlar hakkındaki görüşlerimi bildirmeyi, milli, vatani bir vazife bilirim.

Sayın başvekilin açıklamalarını dinledim. Ve okudum. Bunlardan benim düşüncelerimin kabulüne müsaait bir zemin henüz mevcut olmadığı aşikar olarak belli ise de, gene de düşüncelerimin sizlere iblağının zaruriyetine inanıyorum.

Muhterem vekilim, şu hakikati kabul etmek lazımdır ki, Kayseri hadiseleri ile başlayıp, son karar ve feci olaylara kadar devam eden vakalar, vatandaş ruhunda derin tesirler ve hükümete karşı telafisi güç hoşnutsuzluklar yaratmıştır.

Sayın vekilim, bu ahval küçümsenecek, cebir ve şiddetle geçiştirilecek şeylerden değildir. Memleket, Hükümet ve Partinizin düştüğü bu müşkül vaziyeti kurtarmak için, sukünetsiz, fakat ciddi ve zecri tedbirler almak lazımdır. Bu tedbirler şunlar olmalıdır:

- 1. Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Çünkü bütün fenalıkların bu zattan geldiği hakkında umumi bir kanaat vardır.*
- 2. Kabinede iyi kabul edilmeyen ve suihalleri bütün memlekete yayılmış bulunan zevat çıkarılmalı ve yeni kabine mutlak, dürüst, makul, zorcu değil, adalet ve şefkat hissi taşıyan zevattan kurulmalıdır.*
- 3. İstanbul, Ankara Valileri ve Emniyet Müdürleri süratle değiştirilmelidir.*
- 4. Ankara Örfi İdare Kumandanı derhal değiştirilmelidir.*
- 5. Son çıkarılan ve Tahkikat Komisyonları ihdas eden kanun, kaldırılmalıdır.*
- 6. Mevkuf gazeteciler, bir af kanunu ile kısa zamanda tahliye edilmelidir.*
- 7. Son hadiselerde tevkif edilen talebeler serbest bırakılmalı, ilim müesseseleri yeniden faaliyete geçmelidir.*
- 8. Şimdiye kadar çıkarılan bütün anti demokratik kanunlar, tedricen kaldırılmalıdır.*

9. *Vatandaşların Hürriyet ve Eşit Muamele hakkına mutlak surette riayet edilmelidir.*
10. *Ordunun meseleleri süratle halledilmelidir.*
11. *Din istismarcılığında vazgeçilmelidir.*
12. *Suistimaller oluyor mu bilmiyorum. Fakat olduğu hakkında umumi bir kanaat mevcuttur. Ve Milletin Hükümete karşı itimatsızlığına sebep olmaktadır. Bu gibi kötülüklerin şiddetle bertaraf edilmesi lazımdır.*
13. *Müstesna zamanlar ve günler haricinde Hükümet büyüklerinin memleket gezilerinde, suni büyük vatandaş toplulukları ile karşılanmaları usulü terk edilmelidir.*

Muhterem vekilim,

Bu yazdıklarım asla bir Parti ve Politika mülahaza ve tesiri ile yazılmamıştır. Memleketin durumunun ve tedbirlerin alınmasını zaruri kıldığına inandığım için arzedilmiştir. Sizlerin vatanseverlik ve vicdanlarınıza hitap ediyorum. İyi düşününüz. İyi hareketler yapınız. Memlekette çok şeyler yaptığınız muhakkaktır. Fakat bu, asla کافی değildir. Bu yapılan işleri, müstemleke idareleri de yapar, yapıyor ve yapmıştır. Asıl mühim olan, toplumun ruhunda, yaşama, şevk ve azminin geliştirilmesi, hak ve hürriyet aşkının kökleştirilmesi ve vatandaş idrakinin, yüksek ve necip hislerle donatılmasıdır. Olaylar, bu yolda olmadığınızı göstermektedir. Talebelerin hürriyet duygusu ile yaptıkları masumane tezahürata karşı kıtalar sevk edilmesi ve onların desteği ile emniyet kuvvetlerinin, ilim yuvalarının içine kadar girerek talebeleri, Profesörleri ile beraber joplarla ve kurşunlarla tedip etmesi, dünyada görülmemiş feci bir şeydir. O hengamede kız talebelerin, yürekler parçalayan çığlıklarının, analar babalar ve halk ruhunda onulmaz yaralar açacağını ve açtığını anlamamak, memleketin huzuru bakımından büyük bir hata ve hazin bir gaflet olduğuna kaniim. Bizim gençlerimizde hak, adalet ve hürriyet duygularının gelişmesinden ve kemalinden memnun olmamız lazım gelmez mi? İstikbali, hissiz, duygusuz, müstemleke ruhlu, yalnız maddeci, bedbaht insanlara mı bırakmak istiyorsunuz?

Sayın vekilim, maruzatım muhakkak ki çok mühim ve hatta çok cüretkâranedir. Fakat memleket için, milletin selameti için, Hükümet ve hatta Partinizin kurtarılması için dikkate alınması lazımdır. Ve hatta çok lazımdır.

Saygılarımla

3.V.1960

Kara Kuvvetleri Kumandanı

Orgeneral

Cemal Gürsel

(Özdağ, 2004: 162-164)

EK-4: 555K ŞİİRİ – CEMAL SÜREYA

555K

Şimdi bursada ipek çeken kızlar
Bir karasevda halinde söylemektedir
Görmeğe alıştığımız nice yazlar
Kimleri alıp götürdüler ama kimleri
Karanfil bıyıklı genç teğmenleri
Ak saçlı profesörleri, öğrencileri
Adları şuramıza işlemektedir
Ah dayanmaz dayanmaz bakmaya gözler
Bir karasevda halinde söylemektedir
Şimdi bursada ipek çeken kızlar

Şimdi erzurumda çift sürenlerin
Geçit vermez kaşlarının altında
Derindir, ıssızdır, korkunçtur gözleri
Sabahın demiri girdikçe toprağa
Hınçlarını gömmektedir içine yerin
Çünkü millet hayınları ankaralarda
Çünkü izmirlerde, çünkü istanbullarda
Çünkü başka yerlerinde memleketin
Kanına girdiler masum gençlerin
İşte onun için karanlıktır gözleri
Şimdi erzurumda çift sürenlerin

Şimdi saat sekizdir başlar gecemiz
Gündüzü kısalttılar geceyi uzattılar
Şimdi acının ve hüznün göklerinde
Umudun yıldızı sarı yıldız mavi yıldız
Uykumuzun bir ucunda bombalar

Bir ucunda hürriyet inancı sabaha kadar
İngiliz usulü piyade tüfekleriyle
İnsanca yaşamanın onuru arasında
Milletcek bir gidip bir geliyoruz
Şimdi saat sekizdir başlar gecemiz

Şimdi ay doğar bulutlar arasından
Kavat derebeyleri yüreksiz bolu beyleri
Hırsızlar, yüzde oncular, kumar erleri
Cebren ve hile ile haklarımızı alan
Zulmü ve alçaklığı yöneten murdar üçgen
Biliyor musunuz bir orman gelişiyor şimdi
Türküleri duyuyor musunuz nice derin
Yakılmış çoban ateşleriyle dağlarda
Karanlığı tutuşturup bir köşesinden
Geceyi gündüze çevirenlerin

Biz şimdi alçak sesle konuşuyoruz ya
Sessizce birleşip sessizce ayrılıyoruz ya
Anamız çay demliyor ya güzel günlere
Sevgilimizse çiçekler koyuyor ya bardağa
Sabahları işimize gidiyoruz ya sessiz sedasız
Bu, böyle gidecek demek değildir bu işler
Biz şimdi yan yana geliyoruz ve çoğalıyoruz
Ama bir ağızdan tutturduğumuz gün hürlüğün havasını
İşte o gün sizi tanrılar bile kurtaramaz

Cemal SÜREYA

EK-5: 27 MAYIS GECESİ HAREKÂT PLANI
(ANKARA'DA GÖREV ALAN SUBAYLAR VE SORUMLULUK BÖLGELERİ)

Komutanlık Karargâhı

1. Komutan	: Tümgeneral Cemal Madanoğlu
Emir Subayı	: Yarbay Recep...
Kurmay Başkanı	: Kurmay Albay Ekrem Acuner
Yardımcıları	: Kurmay Yarbay Memduh İnceoğlu
Kurmay Yarbay Suphi Karaman
Kurmay Binbaşı Kadri Kaplan

Komutan Yardımcıları

2. Bakanlıklar Bölgesinde	: Tuğgeneral Sıtkı Ulay
Yardımcısı	: Kurmay Albay Tevfik Ercan
3. Ulus ve Cebeci Bölgesinde	: Tuğgeneral İrfan Baştuğ
Yardımcısı	: Kurmay Albay Fikret Kuytak
4. Sefaretler Bölgesinde	: Kurmay Albay Sami Küçük
Yardımcısı	: Kurmay Albay Sezai Okan
5. Jandarma Bölgesinde	: Kurmay Albay Necati Kumruoğlu
6. Radyoevi	: Kurmay Albay Alparslan Türkeş

Birlikler

1. Ulus Bölgesi	: (Radyoevi, Orduevi, Anadolu Ajansı, Merkez Komutanlığı Büyük Posta hane, TBMM, Hipodromdaki Hazır Kuvvet)
Komutanlar	: Kurmay Albay Nusret Özçelik
Kurmay Albay M.Yurdakuler
Kuvveti	: Yarbay Hüsnü Temel komutasındaki Harp Okulu II.Tabur ve 7 tank
2. Bakanlıklar Bölgesi	: (Başbakanlık, Bakanlıklar, Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Yenişehir Posta hanesi)
Komutan	: Albay Müçteba Özden
Yardımcısı	: Yarbay Saadettin...

- Kuvveti : Yarbay Hikmet Akıncı komutasında Harp Okulu I. Tabur ve Tank Taburu
3. Sefaretler ve Bakanlıklar Bölgesi: (Süvari Alayı)
Komutanlar : Yarbay Reşit Çölok
Kurmay Yarbay Turgut Alpagut
4. Kurtuluş Meydanı Cebeci Bölgesi:
Yüzbaşı Rıfat Baykal
Personel Okulu Hizmet Bölüğü
5. İnönü'nün Korunması Ekibi :
Yarbay Salih Yakal
Tuğgeneral Gani Günever
6. İhtiyat Grubu :
Komutan : Kurmay Albay Mithad Ceylan
Yarbay Tarık Güryay ve Yarbay Yaşar Başaran komutasında Polatlı'dan gelecek Topçu Okulu subayları ve bir tabur
7. Tandoğan Meydanında :
Trafik Okulu'na karşı bindirilmiş bir bölük
8. Komutanlık Karargâh Koruması :
Yarbay Galip Doğan komutasında bir bölük
9. MSB ve Genelkurmay Başkanlığı Bölgesi:
Binbaşı Fazıl Akkoyunlu ve birliği

(Özdağ, 2004: 193,194).